

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Житомирський національний агроекологічний університет
Головне управління юстиції у Житомирській області
Кафедра спеціальних історичних дисциплін
та правознавства
Кафедра історії України Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова
Юридична клініка

ЛІТОПИСЕЦЬ

Випуск 8

Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2013

УДК 34
ББК 67.0

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського
державного університету імені Івана Франка
(протокол № 6 від 25 січня 2013 р.)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Шніт О.В., кандидат юридичних наук, суддя Господарського
суду Житомирської області

Бондарчук Н.В., кандидат юридичних наук, державний
нотаріус Першої Житомирської державної нотаріальної контори

Новик М.К., кандидат історичних наук, доцент кафедри
спеціальних історичних наук та правознавства Житомирського
державного університету імені Івана Франка

Літописець: Збірник тез за матеріалами Всеукраїнської
науково-практичної конференції «Права людини: історія і
сьогодення» (м. Житомир, 6 грудня 2012 року). – Житомир: вид-
во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – 164 с.

Адреса організаційного комітету:

10014, м. Житомир, вул. В. Бердичівська, буд.
Ел. пошта: spec.istor@gmail.com
www.zu.edu.ua

У збірнику представлені тези доповідей, які були оприлюднені на
Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історія і
сьогодення», що відбулася у Житомирському державному університеті
імені Івана Франка 6 грудня 2012 року.

Розміщені у збірнику тези доповідей стосуються таких напрямків: «Права
людини: історико-теоретичний аспект», «Міжнародно-правові засоби захисту
прав людини», «Конституційні гарантії забезпечення прав і свобод людини»,
«Діяльність судових та правоохоронних органів у механізмі захисту прав
людини», «Корупція як суспільне явище», «Міжнародний та зарубіжний досвід
боротьби з корупцією», «Законодавство України про боротьбу з корупцією»,
«Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції».

Розрахована на науковців, викладачів, аспірантів,
студентів, всіх, хто цікавиться проблемами права.

УДК 34
ББК 67.0

© Колектив авторів, 2013
© Житомирський державний університет ім. Івана Франка

ЗМІСТ

Розділ 1. Історико-правові проблеми забезпечення прав людини

Мельничук О. Концептуальні засади права людини на освіту в філософсько-правових вченнях України XVI-XVII ст.	5
Нечипоренко Ю. Принципи формування політичної структури парламенту України та Республіки Польща	8
Магась-Демидас Ю. Законодавство Російської імперії про кредитну кооперацію та його реалізація у Правобережній Україні (2 пол. XIX ст. – поч. XX ст.)	11
Жукровська Н. Становлення інституту відшкодування майнової шкоди на теренах України в період козацької доби (XVI – XVII ст.)	16
Буряченко А. Поняття і розвиток інституту преюдиції	20
Ковальська Я. Земельні сервітути в Україні: переваги та недоліки	24
Власюк М. Презумпція законності вироку суду у кримінальних справах	27
Зосімович О. Правовий статус адвокатів Правобережної України на початку XIX ст.	31
Чадюк Я. Актуальні питання цивільно-правової відповідальності за ядерну шкоду	36
Грабовська І. Проблеми правового регулювання системи нормативно-правових актів в Україні	39
Данілов О. Поняття, види та значення правових диференцій	43
Орехівська Л. Поняття та ознаки фікції як правової категорії	47
Полоневич Т. Етапи конституційного процесу в незалежній Україні	49
Шваб Ю. Становлення інституту адвокатури на українських землях за Статутами Великого князівства Литовського	54
Баландюк Р. Джерельно-правова база проблеми соціально-економічного розвитку Волині за часів Гетьманату П.Скоропадського	58
Самченко А. Становище адвокатури за магдебурзьким правом	61

Розділ 2. Конституційно-правові та міжнародні механізми захисту прав людини

Бондарчук Н. Права громадян на ліси в Україні	66
Рудницька О. Право громадян на медичну допомогу в Україні	70

Шабінська О. Забезпечення конституційного права громадян на безоплатну правову допомогу в Україні	75
Василенко Л. Відображення принципів верховенства права та народовладдя у діяльності органів виконавчої влади з питань екології	80
Ляшенко Р. Нормативність актів судової влади	84
Ковальов Д. Право людини на життя: історико-теоретичний аспект	88
Лабунська О. Права людини і громадянина в Україні та інших країнах світу	92
Щербакова О. Історичний аналіз перших поправок до Конституції США (1791 р.)	96
Мілієнко Н. Права усиновлених в Україні	100
Іваненко Л. Трудові права працівників	104
Німко О. Адміністративно - правовий статус органів місцевого самоврядування у цивільних справах про визнання спадщини відумерлою	109
Тетера В. Конвенція ООН про права дитини	112
Тартачна О. Рене Кассен – видатний захисник прав людини	116
Лосовська І. Корупція як суспільне явище: історико-правовий аспект	118
Іщук М. Культурні права в Україні	121

Розділ 3. Правові засади запобігання та протидії корупції в Україні

Новик В. Права та обов'язки потерпілих, згідно з новим Кримінально-процесуальним кодексом України	125
Заблудська І. Особливості притягнення до кримінальної відповідальності суддів у справах про хабарництво	131
Войтович Н. Права і свободи людини в новітньому КПК під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій	135
Яцик І., Яцик С. Європейський досвід подолання корупції	139
Коваленко Є. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції	143
Волкович Н. Корупція як суспільне явище	147
Бутрик К., Лісовик Т. Роль органів прокуратури у боротьбі з корупційними проявами в умовах сьогодення	152
Приходько О., Кучук А. Корупція в органах внутрішніх справ: передумови виникнення та шляхи подолання	157

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

О. Мельничук

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри
правознавства
Вінницького національного аграрного університету

Концептуальні засади права людини на освіту в філософсько-правових вченнях України XVI-XVII ст.

XVI-XVII століття ознаменувалися системним зверненням мислителів до ідеї прав і свобод людини. В цей час відбувається також розвиток теоретичних засад права людини на освіту. Та не дивлячись на значимість даної проблеми, вона залишається маловивченою. У зв'язку з цим, існує нагальна потреба в студіюванні концептуальних права людини на освіту в науковому доробку таких вчених, як С. Оріховський, Й. Борецький, П. Могила.

Необхідною умовою існування і розвитку держави С. Оріховський вважав виховання громадян, яке на його думку неможливе без освіти, «бо ніхто нічого не зробить корисного навіть у найнезначнішому мистецтві, якщо не буде вчитися» [1, с. 27]. Відтак, на думку філософа, якісна освіта зробить громадян мудрими і корисними державі. Мислитель вважав, що «наука саму людину робить і правдивою, і справедливою» [2, с. 35]. З огляду на це, правитель повинен постійно вчитися, щоб бути вмілим урядовцем. Вчений небезпідставно вважав, що існує безпосередній зв'язок між добробутом, щастям підлеглих та освіченістю урядовців. Він стверджував, що відсутність мудрості в короля є причиною того, що підлеглі стають рабами, бурлаками, вигнанцями [2, с. 34]. Звертаючись до правителя, С. Оріховський запитує в нього: «...що корисного й гідного короля зробиш для людей, якщо не будеш вчитися?» [2, с. 35]. Підсумовуючи свої розмірковування про роль освіти, мислитель стверджує, що хто ж від цього шляху відступив, став згубним королем своїй державі. На наш погляд, в словах мислителя виражається вплив освіти і науки на формування моральних якостей людини, її правової культури та професійних здібностей.

Вчений відстоював ідею поширення в державі освіти і науки через навчальні заклади, що, на його думку, принесе правителю славу. Тому С. Оріховський радить королю відкривати «школи й гімназії, оселі правдивої мудрості у державі. Де їх нема – засновуй, де занепали – відновлюй. Хай навчається там зростаюча молодь твоєї держави гуманності й мудрості» [2, с. 52].

Мислитель обґрунтовував ідею встановлення моральних і професійних вимог до педагогів як суб'єктів освітніх відносин. Розмірковуючи про Краківську гімназію, мислитель пропонував королю «замість юрби нечестивих людей дорахувати до колеґії авторів досвідчених як у грецькій, так і в латинській науках». Займати посаду вчителя шкіл, за С. Оріховським, мають «люди учені, завдяки яким молодь стане вченішою й для твоєї держави більш потрібною» [2, с. 52].

Отже, в аналізованій праці С. Оріховського можна виокремити такі ідеї права людини на освіту: 1) обґрунтування принципу загальності, доступності, гуманності в освіті; 2) вираз у праві на освіту як приватного, так і публічного інтересу; 3) реалізація права людини на освіту шляхом створення навчальних закладів; 4) встановлення моральних і професійних вимог до зайняття посади педагога як суб'єкта освітніх правовідносин.

Певний внесок у розвиток наукової думки про право людини на освіту зробив церковний, політичний і освітній діяч Іван Матвійович (в чернецтві – Йов) Борецький (1560-1631). Він вважав, що тільки відкриття братських шкіл і поширення освіти серед народу сприятиме зміцненню православної віри, а братські школи не повинні поступатися рівнем підготовки єзуїтським колеґіумам. Тому закликав батьків віддавати дітей «у науку», ретельно добирати вчителів для дитини. Головну мету виховання Й. Борецький розкривав у праці «Про виховання чад» – підготовка людини до практичної діяльності на землі, а не тільки до потойбічного життя. Мислитель був переконаний, що виховання має принести успіх українському народу в його боротьбі проти колонізації та окатоличення.

Отже, у вченні Й. Борецького відображаються такі головні засади права людини на освіту: 1) ідея загальності, рівності і демократизму в освіті; 2) визначальна роль освіти для проведення суспільних змін; 3) значення посади педагога в освітніх правовідносинах.

Не можна обійти увагою філософсько-правові погляди Петра Симеоновича Могили (1596-1647), що пов'язані з проблемами освіти. П. Могила, розвиваючи платонівську

концепцію «філософа на троні», природним вважав прихід того часу, коли «царюватимуть філософи, або цари будуть філософствувати», сила яких ґрунтуватиметься не на насильстві, а на розумі, освіченості, законі. Йому імпонувала ідея освіченого володаря, популярна в Україні ще від С. Оріховського, тому П. Могила славить тих князів і гетьманів, що дбають про освіту, яка, на їхню думку, є великим благом для всього суспільства і основою дотримання природних прав людини [3, с. 71].

У працях П. Могили відображається необхідність духовного зростання людини, яка повинна «вдосконалювати свій духовний світ і розум як Божий дар, примножувати добрі справи на славу Бога» [4, с. 18].

Таким чином, у творчості П. Могили можна виділити наступні державницькі ідеї, що пов'язані з становленням права людини на освіту: 1) необхідність в освіченому правителі; 2) потреба в освіті, яка є благом для всього суспільства і основою дотримання природних прав людини; 3) висока оцінка людського розуму як шляху до вдосконалення не тільки людини, але й всього суспільства.

Концептуальні ідеї прав і свобод людини загалом та права людини на освіту зокрема закладені у творчій спадщині Інокентія Гізеля (1600 – 1683). Проблема людини, гуманізму, моральності присвячена праця І. Гізеля «Мир з Богом чоловіку». Вчений утверджував думку про природний характер прав і свобод людини та їх незалежність від влади. Характерною особливістю морально-етичних поглядів філософа є звеличення людини, віри в її розум. У передмові своєї праці Гізель обґрунтував високу повагу до людини, розуму, інтересу до справжнього знання незалежно від того, від кого воно походить. На думку вченого, свобода притаманна людині тому, що вона розумна. Тобто жодна жива істота не може бути вільною, бо вона позбавлена розуму. Звідси, філософ доходить висновку, що людина ніколи не відчувала свободи, тією чи іншою мірою не звертаючись до розуму.

Звеличуючи раціональне в людині, особливого значення він надавав моральному вихованню та освіті, вбачаючи в них шлях до природного земного щастя, яке досягається зусиллями людей [5, с.20].

Отже, велике значення для утвердження права людини на освіту мають наступні ідеї І. Гізеля: 1) природний характер прав і свобод людини та їх незалежність від влади; 2) обґрунтування тісного зв'язку між свободою і розумом людини; 3) роль освіти в процесі досягнення щастя людини.

Список використаної літератури

1. Оріховський С. Напучення польському королеві Сігізмунду Августу / С. Оріховський // Українські гуманісти епохи Відродження : антологія. – К. : Наук. думка : Основи, 1995. – Ч. 1. – 431 с.
2. Оріховський С. Твори : збірка / С. Оріховський ; [пер. з латинської та старопольської В. Д. Литвинова]. – К. : Дніпро, 2004. – 672 с.
3. Майданюк І. З. Свобода і рівність у справедливій державі : бачення Петра Могили / І. З. Майданюк // Грані : науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. – 2010. – №5 (73). – С. 69–72.
4. Жуковський А. Петро Могила й питання єдності церков / А. Жуковський. – К. : Мистецтво, 1997. – 304 с.
5. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект) : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.01 / Магновський Ігор Йосипович. – К., 2003. – 221 с.

Ю. Нечипоренко

аспірантка кафедри політичних наук
Інституту політології та права Національного
педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Принципи формування політичної структури парламенту України та Республіки Польща

Пріоритетним серед політичних прав і свобод громадян є право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади (положення ст. 38 Конституції України) [3, С. 15]. Саме через обраний представницький орган відбувається безпосереднє народовладдя, участь громадян у прийнятті та реалізації загальнонаціональних політичних рішень. Ефективна діяльність законодавчого органу можлива лише за наявності стабільної парламентської більшості та опозиції, що є альтернативою діючій владі.

Актуальність дослідження проблеми політичного структурування парламентів посткомуністичних країн обумовлена тим, що лише структурований парламент може приймати необхідні загальнонаціональні політичні рішення колегіально та вчасно реагувати на зміни в суспільстві.

У своїх працях політичні партії досліджували Дж. Брайс, Р. Міхельс, М. Вебер, М. Острогорський; політичні еліти вивчали Г. Моска та В. Парето; загальний аналіз поняття «фракція» здійснив німецький вчений Г. Кречмер. Проблеми реформування законодавчої влади Республіки Польща – предмет

дослідження польського правознавця К. Екхардта. Серед вітчизняних дослідників політичного структурування парламенту слід відмітити праці Г. Зеленько, Н. Панчак-Бялоблоцької, О. Кукуруз, Ю. Шведи, А. Романюка, питаннями внутрішньопарламентської організаційної структури українського законодавчого органу займається М. Росенко. Інститут відкликання досліджували у наукових працях такі українські і зарубіжні вчені як Ж. Ж. Руссо, М. Прело, Ю. Ключковський, В. Журавський та Є. Юрійчук.

На процес формування та функціонування коаліції та опозиції впливають різні чинники, виділимо основні: тривалість існування урядових та опозиційних партій як показник інституціоналізації законодавчого органу; фракціоналізація урядових та опозиційних партій; розмір партій та ефективна кількість парламентських партій; рівень розвитку партійної системи; ідеологія партій; тип виборчої системи.

Розглянемо структурування парламентів на партійно-фракційному рівні та проблему порушення політичних прав виборців при міжфракційному переході парламентарів. Як зазначає українська дослідниця Н. Панчак-Бялоблоцька: партії, фракції та коаліції викликають складнощі в країнах Центральної Європи тому, що законодавчі органи цих країн досить тривалий час не приймали політичних рішень [5].

Конституція України не передбачає інвеститори уряду, тобто процедури формування останнього парламентською більшістю. В Україні Верховна Рада призначає Прем'єр-міністра за поданням Президента, а уряд є політично залежним від глави держави, який має право в будь-який момент відправити Кабінет Міністрів у відставку у повному складі, або ж окремого міністра. Коаліція в Україні носить ситуативний характер для ухвалення окремих рішень, а міжфракційні переходи депутатів сильно дестабілізують роботу парламенту. У Польщі ж навпаки – уряд має отримати «конструктивний вотум довіри» парламентської більшості, а це вимагає консолідації політичних сил у парламенті. На думку автора необхідність коаліції для формування уряду та політична відповідальність депутатів сприяють фракційній стабільності і як наслідок політичному структуруванню законодавчого органу.

Відповідно до Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2012 р. вже на першій сесії Верховна Рада України формує депутатські фракції на партійній основі народними депутатами, які обрані за списками політичних партій (виборчого блоку політичних партій), що за результатами виборів отримали депутатські мандати. Важливо

відмітити, що згідно з ст. 58 згаданого закону політична партія (виборчий блок політичних партій) має право формувати у парламенті лише одну депутатську фракцію. Якщо народний депутат вийшов зі складу фракції, то він є позафракційним і має право об'єднуватися у депутатську групу з іншими позафракційними депутатами у кількості не менше 15 осіб (для формування фракції потрібна така ж кількість осіб) [2]. У Сеймі Республіки Польща відповідно до Регламенту депутати створюють клуби (не менше ніж 15 осіб) та групи (не менше ніж 3 особи) за політичним принципом, хоча підстава може бути й іншою. Депутат має право перебувати у складі лише одного клубу чи групи членство у яких дає певні переваги.

Народні депутати України перед вступом на посаду як і депутати Сейму складають присягу про вірність країні та пріоритетність інтересів співвітчизників, але у той же час у ст. 104 Основного Закону Республіки Польща зазначено, що «депутати є представниками народу. Вони не зв'язані настановами виборців» [4, С. 31]. Тобто депутатів не мають права відкликати навіть при недотриманні політичних прав виборців.

Відомий політолог Дж. Сарторі акцентує увагу на необхідності таких інститутів для сучасної демократичної політичної системи у контексті ролі представництва та виборів для демократії: 1) інститут правових норм і санкцій, які передбачають усунення обраного представника у випадку, якщо він не забезпечує потреб електорату; 2) інститут підзвітності обраної особи виборцям [6, С. 35].

Однак інститут відкликання викликає дискусії і вчені вбачають більше недоліків, ніж переваг для демократії від імперативного мандату. На думку К. Екхардта втрата депутатського мандату за зміну фракції є досить радикальним рішенням, хоча й не новим для сучасного конституціоналізму. У проекті Конституції, який запропонував Л. Валенса в ст. 27 абз. 2 проголошувалось: «Конституційний Трибунал, за пропозицією керівника відповідної фракції, може оголосити про позбавлення мандата депутата чи сенатора, якщо він під час строку повноважень змінив належність фракції, тим самим зрадивши виборців» [1, С. 32]. Українська дослідниця Є. Юрійчук вважає, що імперативний мандат у вітчизняних реаліях можливо використовувати лише як тимчасовий засіб для посилення політичної відповідальності парламентарів та політичних партій, однак слід шукати інші засоби [7].

При застосуванні імперативного мандата загроза демократії полягатиме у посиленні ролі партійного керівництва

під час прийняття політичних рішень, а також у можливості узурпації влади парламентською більшістю та блокуванні роботи опозиції, що порушує конституційні права виборців. Тому вільний мандат, незважаючи на зазначені недоліки, є певною гарантією незалежності народного депутата у здійсненні представницьких функцій, а за безвідповідальну та некомпетентну роботу депутата у такому випадку має наступати політична відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Екхардт К. Проблеми реформування інституту законодавчої влади Республіки Польща: конституційні аспекти / Кшиштоф Екхардт // *Вибори та демократія*. – 2006. – № 4. – С. 25-36.
2. Закон України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10.02.2012 № 1861- VI [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>
3. Конституція України: офіц. видання. – Станом на 01.11.2010 р. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 88 с.
4. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. – Stan prawny na dzień 15 marca 2012 roku. – Wydawnictwo Literat, 2012. – 76 s.
5. Панчак-Бялоблоцка Н.В. Політична структуризація парламентів країн Центральної Європи: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02 / Надія Василівна Панчак-Бялоблоцка. – Львів: Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2012. – 326 с.
6. Юрійчук Є.П. Електоральна та референдна легітимація влади на пострадянському просторі: зовнішньополітичні аспекти: монографія / Євгенія Юрійчук. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 480 с.
7. Юрійчук Є. П. Інститут відкликання та демократизація українського суспільства: [Електронний ресурс] / Євгенія Юрійчук // *Політична наука в Україні: стан і перспективи: матеріали всеукраїнської наукової конференції (Львів, 10-11 травня 2007 року)* / Укл. Поліщук М., Сковчиляс Л., Угрин Л. – Львів, ЦПД, 2008. – Режим доступу: <http://postua.info/yurijchuk.htm>

Ю. Магась-Демидас,
к.і.н., старший викладач кафедри
спеціальних історичних дисциплін та правознавства
Житомирського державного університету імені І. Франка

Законодавство Російської імперії про кредитну кооперацію та його реалізація у Правобережній Україні (2 пол. XIX ст. – поч. XX ст.)

У контексті конституційного забезпечення права на створення об'єднань громадян у сучасному українському

суспільстві важливим є дослідження історії розвитку таких утворень. Одним із видів самоврядних організацій є кооперативи, які діють сьогодні, відповідно до законодавства, у різних сферах економічного життя нашої держави. Свої витoki кооперація бере ще у другій половині ХІХ ст., коли на українських землях, зокрема, у складі Російської імперії, утворилися перші кооперативи. Однією з форм кооперації була кредитна (кредитні та ощадно-позичкові товариства), діяльність якої регулювалася імперським законодавством.

Метою доповіді є аналіз кооперативного законодавства Російської імперії та його впливу на розвиток кооперації Правобережної України.

Позиція самодержавного уряду щодо кооперації не була однозначною. З одного боку, він прагнув не допустити переростання кооперативів у самостійну громадську силу, з іншого був змушений визнати позитивну роль самодіяльних організацій за складних економічних умов і до певної міри допомагати їм. Особливо ворожою була позиція влади протягом періоду зародження перших кооперативів. Так, у березні 1867 р. вийшов указ, який забороняв будь-які товариства. З-поміж інших протизаконними оголошувалися кооперативні установи [1, с. 40].

Згодом позиція влади дещо пом'якшилась, проте спеціального кооперативного законодавства прийнято не було. Кооператив можна було організувати двома способами: на основі статуту і на підставі письмового договору, складеного відповідно до загальних цивільних законів. Договірна форма була незручною, оскільки створені на такій підставі кооперативи не мали статусу юридичних осіб. Статутна форма надавала кооперативу ширші можливості, була більш гнучкою. На Правобережжі нотаріальний договір найчастіше застосовувався для організації кооперативних союзів, оскільки статут союзу затвердити було дуже важко [2, с. 9-10].

Перший зразковий статут ощадно-позичкових товариств (1871 р.) уперше юридично закріпив підстави функціонування такого виду кооперативів, надав їм певні податкові пільги. Проте, у статуті містилися умови, які утруднювали діяльність кооперативів. Наприклад, ощадно-позичкові товариства могли давати лише короткострокові позики незначного розміру. Такі позики не могли істотно допомогти населенню, оскільки найбільше воно потребувало довгострокових кредитів: наприклад, селянство – для купівлі реманенту, землі [3, с. 74].

Ощадно-позичкові товариства діяли за зразком німецьких статутів. Їх оборотний капітал формувался з паїв, на які

виплачувалися дивіденди. До соціально-економічних умов українських земель цей статут був не пристосований. Зокрема, встановлений за німецьким зразком розмір паю був надто високий для селян Правобережжя [3, с. 133].

Неврожаї та голод початку 90-х рр. XIX ст. спонукали владу шукати шляхи виходу із критичної ситуації, а отже, – змінити свою позицію щодо кооперації. Уряд став убачати в кооперативних установах один із засобів послаблення соціальної напруги і вирішив розширити доступ населення до кооперативних організацій. Щоб залучити до участі в кредитних кооперативах бідні верстви населення, 1 червня 1895 р. він прийняв Положення про установи дрібного кредиту, яким запроваджувався новий вид кооперативів – кредитні товариства. На відміну від ощадно-позичкових, вони не мали паїв. Основний капітал формувався з позик (Державного банку, земств, приватних установ та осіб). Для бідняків, які не мали грошей на пайові внески, це була можливість скористатися кредитом на вигідних умовах. Товариствам дозволялося надавати довгострокові позики, здійснювати посередницькі закупівельно-збутові операції після затвердження міністром фінансів або Державним банком спеціальних правил. Одночасно посилювався контроль за діяльністю товариств [4, с. 354-356]. Із урахуванням нововведень, 1896 р. було прийнято Типовий статут кредитних товариств та новий Статут ощадно-позичкових товариств.

Наступним етапом законодавчого оформлення кредитних кооперативів стало прийняття 7 червня 1904 р. нового Положення про установи дрібного кредиту. У ньому вже не наголошувалося на призначенні кредитних кооперативів лише для найбіднішої верстви, метою їх діяльності було сприяння дрібним виробникам узагалі. Відділ Державного банку, що займався кредитуванням кооперативів, перетворювався в Управління у справах дрібного кредиту. Організовувалася мережа інспекторів дрібного кредиту, що надавали практичну допомогу товариствам. Спроцувалася процедура відкриття кредитних і ощадно-позичкових товариств, зокрема, земські каси отримали право засновувати їх із власної ініціативи, не чекаючи спеціального дозволу влади.

Однак на практиці, через численні бюрократичні перепони, останнє положення не завжди скорочувало термін відкриття товариства. Наприклад, на Волині протягом зими 1911 р. земські агрономи ініціювали створення 33 кредитних товариств. Губернська земська каса дрібного кредиту, з огляду на обмеженість своїх коштів, змогла надати позики цим

товариствам лише по 200 руб. Цього виявилось недостатньо для формування основного капіталу кооперативів, тому вони звернулися до відділення Держбанку із клопотаннями про позику. Однак, позитивної відповіді від нього, на жаль, не отримали, що загальмувало процедуру відкриття товариств [5, арк. 258-259].

У 1905-1906 рр. були затверджені нові редакції типових статутів кредитних та ощадно-позичкових товариств. Окремі їхні умови обмежували фінансові можливості кооперативів. Наприклад, на товариства покладался обов'язок не менше 5% своїх коштів тримати в Держбанку або ощадкасі. Таким чином, частина кооперативних грошей не перебувала в обігу, що завдавало збитків товариствам [6, арк. 10].

Зі зростанням кількості товариств назріла потреба об'єднання їх у союзи. Влада дозволила об'єднання на основі договору, тому організувати їх було складно. Дозвіл на організацію союзу в кожному випадку надавався Радою Міністрів. 11 червня 1911 р. було затверджено Типовий статут союзів кредитних кооперативів [1, с. 107], що стимулювало їх створення.

Законодавчі норми, прийняті під час столипінської аграрної реформи, стимулювали розгортання кооперативного руху, оскільки розширювали економічну свободу. Під час реформи кооперація офіційно визнавалася бажаним засобом удосконалення господарювання. Запроваджувалися нові закони й розпорядження для полегшення організації кооперативів, зокрема закон 1910 р. про дрібний кредит.

Суттєвим гальмом у розгортанні кооперативного руху була відсутність єдиного кооперативного закону. Уряд зволікав із вирішенням цього питання, оскільки законодавча розрізненість полегшувала процедуру контролю над товариствами [7, с. 7-8].

Усі зміни в кооперативному законодавстві позначалися на розвитку кредитної кооперації Правобережжя. Так, відсутність прямого юридичного закріплення діяльності ощадно-позичкових товариств була однією з причин незначного їх поширення у 2-й половині XIX ст. У 1885 р. на Правобережжі діяло лише 12 таких кооперативів: 6 у Київській та по 3 в Волинській і Подільській губерніях [8, арк. 3 зв.]. Запровадження кредитних товариств призвело до різкого збільшення кількості кооперативів, зробивши їх більш доступними для населення. Наприклад, у 1906 р. на Правобережжі діяло вже 20 кредитних товариств і 21 ощадно-позичкове, у 1907 р. – відповідно 45 і 27 [9, с. 123.]. Прийняття типових статутів, правил стосовно здійснення посередницьких операцій, надання пільг сприятливо

позначалися на поширенні кооперативного руху. Разом з тим, прагнення влади не випустити кооперативи з-під свого контролю й не допустити переростання їх у вагому суспільно-політичну силу зумовлювали численні обмеження в діяльності кооперативних установ, відомчу розрізненість, бюрократію, що, в свою чергу, гальмувало кооперативний рух.

Таким чином, діяльність кредитних кооперативів Правобережної України регулювалася загальноімперським кооперативним законодавством, що включало в себе різноманітні положення, типові статuti, правила тощо. Означені нормативно-правові акти узаконювали та регламентували їх функціонування, встановлюючи одночасно жорсткий контроль властей над їхньою діяльністю.

Список використаної літератури:

1. Хейсин М. А. Исторический очерк кооперации в России / М. А. Хейсин. – Пг: Изд. т-во кооперативных союзов «Кооперация», 1918. – 184 с.
2. Бородаєвський С. В. Теорія і практика кооперативного кредиту / С. В. Бородаєвський. – Подєбради: Видання «Видавничого товариства при Українській Господарській Академії в Ч.С.Р.» – 367 с.
3. Витанович І. Історія українського кооперативного руху: Із праць історично-філософичної секції НТШ / І. Витанович. – Н.-Й., 1964. – 624 с.
4. Положение об учреждениях мелкого кредита // Полное собрание законов Российской империи. – 1895. – Т.ХV. – СПб., 1899. – С.354-356.
5. Державний архів Житомирської області. – Ф. 183. – Оп. 1. – Спр. 102. – 1911. – 333 арк.
6. Центральний державний історичний архів України у м. Києві (Далі - ЦДІАК України). – Ф. 274. – Оп. 1. – Спр. 501. – 1913. – 180 арк.
7. Мацієвич К. З минулого сільськогосподарської кооперації на Україні / К. Мацієвич // Українська сільсько-господарська кооперація. З нагоди 10-ї річниці заснування «ЦЕНТРАЛУ». Збірник I-ий. – Подєбради: В-во «Кооперативний Фонд імени Василя Доманицького», 1926. – С. 1-16.
8. ЦДІАК України. – Ф. 442. – Оп. 618. – Спр. 128. – 1885. – 16 арк.
9. Магась-Демидас Ю. І. Кооперативний рух Правобережної України у 1860-ті - 1914 роки: дис... канд. наук: 07.00.01 / Ю. І. Магась-Демидас. – Кам'янець-Подільський, 2008. – 267 с.

Н. Жукровська
здобувач кафедри теорії та історії
держави і права
Львівського державного університету
внутрішніх справ

Особливості відшкодування майнової шкоди на теренах України в період козацької доби (середина XVII— друга половина XVIII)

Можливість відшкодування майнової шкоди і відновлення майнових прав є одним із показників рівня захисту прав і свобод людини в демократичному суспільстві та правовій державі, важливою задачею якої є забезпечення справедливого, швидкого і ефективного відновлення порушеного права і адекватного, еквівалентного відшкодування заподіяної шкоди.

Відшкодування майнової шкоди є необхідним елементом забезпечення відновлення порушених прав та свобод людини.

Одним із перших джерел, де міститься систематизований виклад норм, присвячених регулюванню відносин, що виникають у зв'язку з компенсацією завданої шкоди, можна вважати прийнятий приблизно у 286 р. до н.е. Закон трибуна Аквілія, котрий об'єднав численні казуїстичні рішення у цій галузі. Пізніше ці положення були у модернізованому вигляді викладені в найбільш відомому джерелі доби класичного римського права – Інституціях Гая.

Доконаною формою регулювання питань відшкодування шкоди на підґрунті римського приватного права можна вважати створені в Східній Римській імперії у VI ст. н.е. Дигести Юстиніана, котрі містили кращі зразки римських правових актів, модернізовані відповідно до соціальних та економічних умов цієї держави.

Говорячи про відшкодування шкоди в Україні, не можна не згадати такі пам'ятки права, як “Руська правда”, Литовські статuti та “Права, за якими судиться малоросійський народ”.

Першим кодифікованим актом руського феодального права була “Руська правда”, яка у багатьох аспектах відрізнялася своїм гуманізмом. Зокрема, у ній було закріплено положення щодо заборони смертної кари, катувань під час допиту та мученицьких покарань, запроваджено правові механізми захисту життя, честі і гідності особи.

Одне з призначень “Руської правди” – охорона приватної власності. Уже у Правді Ярослава Мудрого згадувались зобов'язання, що пов'язані із здійсненням права приватної

власності та його охороною. Вона регламентувала як зобов'язання за заподіяння шкоди, так і зобов'язання із договорів. У першому випадку передбачалося повне відшкодування вартості.

Норми і принципи “Руської правди” зберігають своє значення і у добу феодальної роздробленості, допоки на зміну їм не прийшли Литовські статuti.

Фахівці зазначають, що майже всі статuti Статутів просякнуті ідеями християнського гуманізму, встановлюючи рівність всіх перед законом, відповідальність уряду перед народом, юридичний захист прав особи тощо. Важливим моментом є встановлення у Статутах положення про відшкодування збитків, заподіяних неправильним рішенням суду (Статут 1529 р.). Таким чином, з'являється і на законодавчому рівні закріплюється, зокрема, принцип відшкодування шкоди, завданої державними органами.

Дослідження проблем відшкодування шкоди (майнової та немайнової), а також місця цього інституту у механізмі захисту права особи на власність було проведено у працях К. Аненкова, Г. Барац, І. Беляєва, М. Владимирського-Буданова, Г. Вольтке, Н. Дювернуа, К. Кавеліна, Н. Максименко, Д. Мейєр, М. Михайлова, Ф. Морошкіна, С. Пахмана, В. Сергєєвича, Г. Шершеневича.

Проблеми історичного розвитку інституту відшкодування шкоди були також предметом наукових досліджень М. Байтіна, В. Баранова, С. Братуся, Д. Генкіна, О. Іоффе, В. Тархова та ін.

Більшість робіт вказаних авторів присвячені дослідженню загальних питань правового регулювання відносин по відшкодуванню шкоди, окремих аспектів кримінально-правової відповідальності за заподіяння майнової шкоди. Однак, необхідно зазначити, що незважаючи на досить детальне розроблення аналізованої проблематики в науковій літературі, такі важливі питання, як проблеми розвитку інституту відшкодування майнової шкоди в Україні, на всіх етапах становлення української державності, залишаються спірними.

Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. завершилася створенням української держави, а її існування призвело до появи нових джерел права – українських законів. Покарання майнового характеру полягали у накладенні штрафу, відрахуванні з платні, конфіскації усього чи частини майна злочинця. У судових документах цього періоду штрафи називалися “виною”. Вони диференціювалися на “вину рядову”, “панську”, “до шкатули войськової”, “вину злодійську”, “вину панську”. Покарання

поділялися на основні і додаткові. Наприклад, усе майно засудженого гетьмана Самойловича було конфісковане – одна половина пішла до військового скарбу, – інша у царську скарбницю.

У зв'язку із широким застосуванням норм звичаєвого права окремі покарання мали архаїчний характер. Так, обвинувачення у чаклунстві каралися штрафом на користь церкви, накладенням церковної епитимії (відшкодування збитків), якщо вона була реальною[1].

Після виникнення козацької української держави суди приймали рішення, керуючись законами вищих органів державної влади України, польсько-литовським законодавством та нормами загального права. Характерним у цьому відношенні була діяльність громад і копних судів. Сільські громади України, як самостійні державні одиниці, мали право займатися правотворчою діяльністю і створювали найбільшу кількість норм українського загального права. Окрім громад в Україні існувала ще й “копа” або “купа” – це організація, що трималася на спеціальних морально-етичних засадах населення, а юридичною формою цієї спільності була кругова порука і відповідальність. Одна “купа” стосовно іншої, окремі її частини стосовно усієї “купи” зобов'язані були видавати злочинців, доставляти їх у суд, відшкодувати збитки потерпілому. Відшкодування збитків полягало насамперед у поверненні потерпілому вкраденого. Коли вкрадене не можна було повернути, так само як і знищене, винний повинен був віддати своє майно, або ж якщо такого майна у нього не було, відшкодувати збитки грошима [2].

За козацької доби, середина XVII – друга половина XVIII століття, на території лівобережної України діяли норми загального права, тобто, сукупність правових норм, що склалися в середовищі козаків. Система покарань була складною, вид і розмір залежав від соціальної приналежності злочинця і потерпілого. Конфіскація майна вважалась додатковим покаранням. Важливим правовим джерелом формування відшкодування шкоди були універсали гетьмана Богдана Хмельницького, в яких вказувалось на вид злочину та можливе покарання за нього, що визначалося полковими, сотенними та магістерськими судами. В окремих універсалах за посягання на власність передбачалось покарання у виді штрафу та конфіскації майна [3].

Одним із найбільш важливих джерел українського права, яким користувалися судові органи Гетьманщини, було запорозьке звичаєве право, яке набуло особливого поширення в

ході визвольної війни та процесу масового “покозачення” українських народних верств, який супроводжував цю війну.

Система звичаєвого права являє собою історично сформовану сукупність правових традицій і звичаїв, якими регулювалися стосунки і поведінка козаків у різних сферах їхнього життя (земельні, майнові та особисті відносини).

Крім козацького звичаєвого права, в Україні на середину XVII століття існувало і так зване церковне звичаєве право. Під цим правом здебільшого розумілася сукупність правил поведінки, які не набули законодавчого затвердження, але їх обов’язково дотримувались “побоюючись кари і гніву господнього”. Джерелами такого права були так звані кормчі книги, номоканони, церковні статuti князів Володимира та Ярослава.

Висновки. Таким чином, у ході визвольної війни під проводом Б. Хмельницького звичаєве право набуло значного поширення по всій території української держави. Крім того, оцінюючи дане право з історико-правової точки зору, слід зазначити, що воно досягло досить високого рівня, особливо у сфері цивільного звичаєвого права. Як засвідчує аналіз історичних даних, тогочасним судам були досить добре відомі такі складні юридичні поняття, як давність володіння, право першого володіння, нерівність при розподілі стягнення тощо.

До найбільш вагомих джерел права належать універсали, які видавалися Б. Хмельницьким та козацькою старшиною. Вони мали характер письмового розпорядження, адміністративно-правового акту. Найпоширенішими були ті, які регулювали питання про розподіл земельних володінь, підтверджували право власності на маєтки, встановлювали повинності й податки. Сюди слід також віднести й універсали з військових питань та про призначення старшини на посади.

Список використаних джерел

1. Российское законодательство X-XX веков. В девяти томах / Под ред. проф. Чистякова О.И. Т.6.— М.: Юридическая литература, 1988.—с.183.
2. Кульчицький В.С., Тищик Б.Й. Історія держави і права України: навчальний пісбник.—К.: Атака, 2011.—с.48.
3. Козаченко А. Злочини і покарання в Україні – Гетьманщина за універсалами Богдана Хмельницького (1648—1657 роки) // Вісник Академії правових наук України. – №4(35). – С. 120. -126.

А. Буряченко,
студент 2 курсу екологічного факультету
спец. «Правознавство» ЖНАЕУ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри правознавства ЖНАЕУ **Ляшенко Р.Д.**

Інститут преюдиції у вітчизняному законодавстві

Після прийняття Акта проголошення незалежності України і проведення всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 року Україна твердо стала на самостійний державницький шлях. Виникла необхідність створення наукового підґрунтя для удосконалення вітчизняного законодавства та юридичної практики. Проблематика інституту преюдиції у вітчизняному законодавстві є важливою як для юридичної науки, так і практики. Актуальність даного дослідження обумовлена перш за все теоретичною та практичною значущістю цієї проблеми. Окремі теоретичні засади інституту преюдиції досліджено у працях: О.І. Бережного, Г.Г. Горелікової, О.В. Левченко, В.В. Масюк, Т.В. Рудої, А. Савчак, М.О. Тузова, І.В. Чащиної, Д.В. Шиліна та ін. Проте, поза увагою дослідників залишились проблеми виявлення преюдицій у вітчизняному законодавстві, що зумовило автора до наукового пошуку.

Преюдиція як правова категорія вперше виникла в римському праві. Мовою римського права була латинська мова, і ті норми, принципи і поняття які були сформовані *iuris prudentes* (мудрецьми права, юристами) лягли в основу багатьох сучасних понять [1; с.3]. Термін «преюдиція» походить від латинського слова «*praejudicium*» означає попередньо прийняте рішення, обставина, яка дає право розмірковувати про наслідки. Слово «*praejudicium*» складається з двох слів: 1) *praecedo* – передувати, бути попереднім; 2) *praeciudico* - судити попередньо. В результаті синтезу цих слів виходить: «Попереднє вирішення питання, заздалегідь прийняте рішення, обставина, що дозволяє судити про наслідки» [2; с.9]. Ще в часи Російської імперії В.М. Гордон писав, що кожна сторона зобов'язана доводити лише ті обставини, які оспорює її опонент [3; с.126]. Як зазначає Г.Г. Горелікова, у вітчизняному дореволюційному судочинстві термін «преюдиція» був запозичений з французького процесуального права і використовувався у значенні перед судимість [4; с.29], що означало визначення у законах певних питань, які суд не мав права розглядати. У радянському праві інститут преюдиції одержав дещо інше

розуміння, ніж у дореволюційні часи. Преюдицією вважали: а) використання висновків іншого суду, постановлених в іншому процесі при прийнятті рішення судом; б) залежність вирішення деяких матеріально-правових питань кримінальної справи від попереднього рішення судового чи адміністративного органу [5; с.98].

У вітчизняному законодавстві не визначено дефініцію преюдиції, проте ця категорія широко застосовується у судовій практиці. У відповідності до ст. 124 Конституції України, правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України. Стаття 129 Конституції передбачає, що судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону. Саме тому питання реалізації преюдиції мають важливе значення у судових стадіях кримінального процесу, особливо у випадках колізії між преюдиціальним рішенням та внутрішнім суддівським переконанням.

У пункті 23 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» роз'яснюється, що «відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції судові рішення ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання на всій її території усіма без винятку органами державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями, установами, посадовими особами, а також окремими громадянами та їх об'єднаннями. У разі невиконання судових рішень суди мають піддавати винних у цьому осіб встановленій законом відповідальності. Це свідчить про преюдиційність рішення, що визначає його обов'язковість для всіх судів, які розглядають справи у кримінальному, цивільному, адміністративному та господарському судочинстві, щодо прийняття без повторної перевірки всіх фактів та обставин, які раніше були встановлені по іншій кримінальній справі відповідним судовим рішенням, яке набрало законної сили. Преюдиціальне значення має не тільки рішення у цілому, але й мотивувальна його частина, оскільки мотиви прийняття того чи іншого рішення можуть бути предметом оскарження. Також у ст. 61 Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України) йдеться про підстави звільнення сторін від доказування, тобто про факти, які не підлягають доказуванню. До цих фактів згідно із ч. 3 і ч. 4 ст. 61 ЦПК України відносяться преюдиціальні факти, які містяться у вироку, що набрав законної сили, або постанові суду у справі про

адміністративні правопорушення. Такі факти обов'язкові для суду, що розглядає справу про цивільно-правові наслідки дій особи, стосовно якої ухвалено вирок або постанову суду, з питань, чи мали місце ці дії та чи вчинені вони цією особою. Але законодавець у ч. 3. ст. 61 ЦПК України передбачає можливість застосування преюдиції, навіть якщо у іншій справі бере участь хоча б одна особа, щодо якої було ухвалене попереднє рішення. Це положення створює перешкоди для процесу прийняття законного рішення і створює умови для зловживання преюдицією. У п. 2 ч. 2 ст. 122, п. 2 ст. 205 ЦПК України вказано, що наявність судового рішення, яке набрало законної сили у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, є підставою для відмови у відкритті провадження. Це правило впливає з конституційного принципу обов'язковості судового рішення (ст. 129 Конституції України), згідно з яким після набрання рішенням суду законної сили сторони і треті особи із самостійними вимогами, а також їх правонаступники не можуть знову заявляти в суді ту саму позовну вимогу з тих самих підстав, а також оспорювати в іншому процесі встановлені судом факти і правовідносини [6; с.42]. Законодавчі вимоги, щодо застосування преюдиції у господарському процесі містяться у ч. 2, 3, 4 ст. 35 Господарського процесуального кодексу України, причому термін преюдиція у цих нормах відсутній. Встановлюючи обов'язок для господарського суду застосовувати преюдицію, законодавець наголошує, що факти встановлені попереднім рішенням господарського суду, та рішення судів з цивільної чи кримінальної справи є обов'язковими для господарського суду [7; с.48]. У ст. 90 нового Кримінального процесуального кодексу України встановлено що, рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів. Це говорить про те, що законодавець розглядає преюдицію як рішення суду, яке набрало законної сили. Також у ч. 1 ст. 30 Кодексу України про адміністративні правопорушення однією із умов позбавлення громадянина спеціального права (полювання, керування транспортними засобами) передбачено повторне або систематичне порушення порядку користування цим правом. Ця норма передбачає те, що судді застосування цієї норми потрібно довести той факт, що цей громадянин раніше

неодноразово порушував надане йому спеціальне право. Неодноразове притягнення особи до адміністративної відповідальності за одне і те ж саме правопорушення вважається системним. Відповідно, раніше прийняті судові рішення є преюдиціальними, оскільки підтверджують факт системності вчинення правопорушення і не підлягають повторному доказуванню [7; с.49].

Що стосується значення цивільно-процесуальної преюдиції рішення, ухвали, постанови та застосування її у розгляді кримінальної справи, це питання не отримало чіткої, належної правової регламентації. На підставі аналізу статей 6, 28, 209, 328 КПК слід зазначити, що рішення, ухвала, постанова суду з цивільної справи, що набрали законної сили, обов'язкові для суду у кримінальному судочинстві тільки з питання — чи мала місце подія або дія (суспільно небезпечне винне діяння: дія або бездіяльність) особи, але не відносно винності особи, тому цивільно-правова преюдиція не може обмежувати суд у кримінальному судочинстві щодо встановлення обставин, фактів, які стосуються винуватості або невинуватості підсудного [8; с.238]. Зокрема, преюдиціальними є рішення органів дізнання, слідчого, прокурора про відмову в порушенні або закриття кримінальної справи за п.п. 1, 2, 5, 8 ст. 6 КПК України, а також за п. 2 ст. 213 КПК України. Також цивільно-процесуальна преюдиція, яка передбачена ст.ст. 164, 165, 172, 173, 175, 183, 392 КК України, є обов'язковою, але спростовною, тобто в судовому порядку вона може бути спростована.

Отже, інститут преюдиції в законодавстві України має місце, але не є достатньо розвиненим. Це призводить до труднощів у використанні преюдиції на практиці, адже існуючі законодавчі акти недостатньо чітко регулюють порядок застосування преюдиції.

Список використаних джерел та літератури

- 1.Ахтерова О.А. Латинский язык и основы латинской терминологии / О.А. Ахтерова, Т.В. Иваненко. — М.,1998. — 198с.
- 2.Худяков Е.А. Эффективность применения норм с административной преюдицией: учебное пособие / Е.А. Худяков. — М., 1981. — 34с.
- 3.Гордон В.М. Устав гражданского судопроизводства / В.М.Гордон. — СПб.,1911. — 368 с.
- 4.Гореликова А. Г. Преюдиция в уголовном процессе Российской Федерации: автореферат дис. на соиск. ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика; оперативно-розыскная деятельность» / А.Г. Гореликова. — М., 2010. — 29 с.
- 5.Бережний О. І. Преюдиції у кримінальному процесі: поняття,

сутність / О.І. Бережний // Вісник Академії правових наук України. — 1998. — №4. — С. 183—191.

6.Руда Т.В. Підстави звільнення від доказування у цивільному судочинстві України і США: порівняльно-правовий аспект / Т.В. Руда // Вісник Верховного Суду України. — 2011. — № 11 (135). — С. 41—48.

7.Ляшенко Р.Д. Загальна характеристика та властивості преюдиції як засобу судової аргументації / Р.Д. Ляшенко // Часопис КУП. — 2012. —№3. — С.46-52.

8.Грошевий Ю.М. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, О. В. Капліна. — Х. : Право, 2010. — 608 с.

9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-

IV // [Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

10. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р.№1798-

XII//[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1798-12>.

11. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651 VI//[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651a-17>.

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984

р. №8073X//[Електронний ресурс].— Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

Я. Ковальська

студентка 3 курсу екологічного факультету
спец. «Правознавство» ЖНАЕУ

Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
правознавства ЖНАЕУ **Бондарчук Н.В.**

Земельний сервітут : переваги та недоліки

Інститут права користування чужим майном був сформований ще за часів Стародавнього Риму, і пізніше, в результаті рецепції, одержав своє подальше поширення та розвиток в різних правових системах світу. На сьогодні у світовій практиці сервітут є ефективним інструментом, що регулює відносини користування чужим майном.

Серед дослідників даного правового явища відомі такі як: М. Гончаренко, Р. Марусенко, Є. Харитонов, В. Цюра, П. Кулинич, А. Копилов, А. Бабаєв, О. Кірієнко, С. Мітягіна, Л. Спіцина, Н. Шуляк, В. Уркевич і багато інших. Проте постійне ускладнення земельних правовідносин потребує миттєвих

реакцій на існуючі соціально – правові зміни. Саме тому проблема прав на чужі земельні ділянки потребує всебічного доктринального вивчення.

У законодавстві України впровадження сервітутів почалося із Земельного кодексу, затвердженого 25 жовтня 2001 року, де у статті 98 визначено, що право земельного сервітуту – це право власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне (або безоплатне) користування чужою земельною ділянкою [1]. Причому таке право може бути як постійним, так і строковим.

Право земельного сервітуту характеризується наступними ознаками. По – перше, відносини земельного сервітуту передбачають наявність двох, як правило, суміжних земельних ділянок, з яких одна (обслуговуюча) обслуговує іншу (панівну). В рамках земельного сервітуту обслуговуюча земельна ділянка своїми зручностями, перевагами, природними ресурсами компенсує недоліки пануючої земельної ділянки. По – друге, при встановленні земельного сервітуту обслуговування однієї ділянки іншою відбувається не безсистемно, а в межах прав, що надаються власнику пануючої земельної ділянки щодо користування обслуговуючою ділянкою. При цьому власник (користувач) пануючої земельної ділянки не має статусу користувача обслуговуючою ділянкою і, відповідно, не є платником земельного податку щодо останньої [2].

При встановленні земельного сервітуту мають враховуватися інтереси як власника (користувача) панівної земельної ділянки, так і власника (користувача) обслуговуючої ділянки. Це означає, що при виборі способу використання обслуговуючої ділянки власник (користувач) пануючої ділянки може обрати такий варіант, при якому власник (користувач) обслуговуючої ділянки матиме якнайбільше можливостей для задоволення власних інтересів від використання належної йому ділянки. З практичної точки зору це означає, що власник (користувач) ділянки, щодо якої встановлено земельний сервітут, має право вимагати зміни порядку реалізації земельного сервітуту для того, щоб зменшити ступінь обтяження цим сервітутом власної ділянки та, відповідно, зменшити обсяг обмеження його прав на неї [3].

Отже, право земельного сервітуту – це суб'єктивне право виключно особи, яка є власником чи користувачем пануючого земельної ділянки. З цього випливає, що особа, в інтересах якої встановлено земельний сервітут, не має права на відчуження земельного сервітуту іншій особі шляхом укладення цивільно - правового договору чи іншим способом. Встановлення земельного

сервітуту є обтяженням обслуговуючої земельної ділянки. Тому за загальним правилом власник (користувач) такої ділянки має право на одержання від особи, в інтересах якої встановлено земельний сервітут, компенсації за незручності, викликані обтяженням його ділянки земельним сервітутом. Зазначимо, що закон може встановити виключення з цього правила[4].

ЗК України передбачає дві підстави встановлення земельного сервітуту - договір і рішення суду. Якщо власники (користувачі) двох сусідніх земельних ділянок дійшли згоди щодо встановлення земельного сервітуту, вони мають закріпити це в договорі про встановлення земельного сервітуту. Моментом виникнення права земельного сервітуту, тобто моментом, коли у власника (користувача) пануючої земельної ділянки виникає право використовувати обслуговуючу земельну ділянку в рамках чи того іншого земельного сервітуту, відповідно до ст. 100 ЗК України, є державна реєстрація договору про встановлення земельного сервітуту чи рішення суду про встановлення земельного сервітуту органом, на який покладено здійснення державної реєстрації прав на землю.

Плата за земельний сервітут може бути відсутня, якщо це визначено умовами договору. У ряді випадків встановлення земельного сервітуту може призводити до виникнення не тільки обтяження земельної ділянки, але й обмеження прав користувача щодо використання ділянки за її цільовим призначенням [5]. Якщо встановлення земельного сервітуту призводить до збитків, то вони підлягають відшкодуванню власнику (користувачу) обслуговуючої земельної ділянки в повному обсязі. Збитки, заподіяні власнику (користувачу) земельної ділянки встановленням земельного сервітуту, повинні відшкодуватися особою, в інтересах якої встановлено земельний сервітут[6].

Важливим моментом є також те, що земельний сервітут не може бути предметом купівлі – продажу, застави та не може передаватися будь – яким іншим способом особою, в інтересах якого він встановлений, іншим фізичним та юридичним особам.

На сьогодні у законодавстві України існує багато прогалин у сфері регулювання земельних сервітутів. На нашу думку, варто на законодавчому рівні, по – перше, відобразити поняття земельного сервітуту, а саме: земельний сервітут – це право обмеженого, платного або безоплатного користування однією чи кількома земельними ділянками, що виступають обслуговуючими для компенсування недоліків пануючої земельної ділянки, що надає одній особі право користування, а на іншу покладає певні обов'язки. По – друге, доцільно було б вказати істотні умови

договору земельного сервітуту, такі як: спосіб обтяження земельної ділянки; опис місця розташування із визначенням меж поширення права земельного сервітуту на плані (схемі); строк дії договору земельного сервітуту; розмір плати за земельний сервітут; вид користування. По – третє, потрібно закріпити на законодавчому рівні порядок реєстрації земельного сервітуту, визначити які саме органи уповноваженні проводити цю реєстрацію. На нашу думку, більш компетентним у цих справах є Центр державного земельного кадастру при Державному агентстві земельних ресурсів України. По – четверте, варто встановити розмір плати за користування земельним сервітутом.

Список використаних джерел та літератури:

1. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768—III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 3– 4. — Ст. 27.
2. Кулинич П. Право земельного сервітуту : поняття, види та порядок реалізації / Павло Кулинич // Юридичний журнал. — 2003. — №10. — С.65.
3. Спіцина А. Встановлення земельного сервітуту за домовленістю сторін та за рішенням суду / А.Спіцина // Землевпорядний вісник. — 2007. — №3. — С. 27—31.
4. Сосніна Г. Законодавче регулювання сервітутних відносин в Україні / Ганна Сосніна // Вісник юридичного національного університету. — 2008. — №10. — С. 71—76.
5. Кириєнко О. Земельний сервітут – це право на обмежене користування / О. Кириєнко // Вісник податкової служби України. — 2006. — № 10. — С. 59 — 60.
6. Клімова Т.В. Правовий режим земельного сервітуту в Україні / Т.В.Клімова // Збірник наукових тез за матеріалами міжвузівської науково – практичної студентської конференції «Конституційно – правові засади розвитку механізму забезпечення прав людини в Україні». — 2010. — №3. — С. 135— 137.

М. Власюк,

студентка 3 курсу, 2 групи
ЖНАЕУ спец.

«Правознавство»,

Науковий керівник – доцент кафедри
правознавства, к. ю. н. **Ляшенко Р.Д.**

Законна сила вироку у кримінальному процесі

Ефективність судової влади оцінюється за якістю підсумкових рішень, які приймаються судовими органами.

Особливе місце серед них займає судові рішення. В цьому найважливішому акті правосуддя знаходять відображення, з одного боку, результати наполегливого юридичного, інтелектуального і психологічного змагання сторін обвинувачення і захисту, а з іншого – рівень професіоналізму, правосвідомості і совісті суду. Законне, обґрунтоване і справедливе рішення по конкретній справі є обов'язковим. Виходячи з цього, багатовікова юридична практика виробила і закріпила правило про презумпцію законності рішення, що набрало законної сили [8, с.6].

Загальний аналіз даної проблематики міститься у працях: А.С. Александрова, Т.Т. Алієва, В.К. Бабаєва, В.М. Баранова, В.О. Білоносова, А.С. Березина, Н.А. Громова, В.І. Камінської, К.Б. Калиновського, Е.А. Карякіна, Н.М. Ковтуна, А.А. Кримова, І.А. Лібуса, В.А. Морквіна, І.Л. Петрухіна, А.К. Тихонова, В.Т. Томіна та ін. Незважаючи на численні дослідження, законодавчі положення, що регулюють проблему законної сили вироку, залишаються недосконалими і потребують сучасного переосмислення [7, с.102].

Актуальність дослідження проблем законної сили вироку зумовлена необхідністю покращення судової діяльності, удосконалення теоретичних положень, що стосуються порядку його винесення та виконання.

Законна сила вироку означає таку силу цього акту, що робить його обов'язковим для всіх громадян, організацій та установ, яких він стосується. Це означає, що рішення суду постановлене від імені держави, в певному сенсі прирівнюється до закону, набуває такого ж значення, яке б воно мало в разі прийняття його самим законодавцем [7, с.102]. Але, безумовно, між цими актами існують певні відмінності. По-перше, закон розповсюджує волю держави на невизначену кількість випадків; вирок, як і закон, – це вираження волі держави, але, на відміну від закону, він є індивідуальним актом застосування норм права, тобто стосується лише конкретного випадку. По-друге, вирок регулює суспільні відносини між суб'єктами, які залучені у сферу кримінального судочинства, тоді як закон охоплює найбільш значущі, стійкі суспільні відносини. Говорячи про уподібнення вироку суду закону, науковці мають на увазі те, що вирок за своїм значенням прирівнюється до закону, і всі державні органи, установи та громадяни зобов'язані йому підкорятися [7, с.103].

Обов'язковість вироку – це обов'язкове і неухильне виконання його розпоряджень органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, по-

садовими особами, іншими фізичними та юридичними особами на всій території країни. Без обов'язковості вироку його законна сила стає формальністю і не набуває реального характеру [5, с. 103].

З моменту винесення рішення, суд, що його постановив, не вправі вносити у рішення будь-які зміни, що коливають його сутність, а також відмінити власне рішення, змінювати обставини справи, мотиви прийнятого рішення, доповнювати або модифікувати їх (виключенням з цього правила є виправлення описок і очевидних арифметичних помилок, які здійснюються судом, що його постановив незалежно від набрання законної сили цим рішенням) [1, с.243]. Якщо після оголошення рішення суд дійде висновку про те, що постановлене ним рішення не є правомірним, навіть у цьому випадку він не має права самотійно скасувати або змінити його. За загальним правилом, рішення може бути переглянуте по суті тільки судом вищої інстанції. Тобто, вимога про незмінність рішення по суті перш за все звернена до самого суду, який прийняв рішення. Разом із тим, особи, що беруть участь у справі, а так само й інші особи також не вправі домагатися від суду перегляду прийнятого ним рішення [5, с.123]. У кримінальному судочинстві законна сила вироку, що виявляється у його непохитності, не прирівнюється до абсолютної неспростовності. Вирок, якщо він незаконний або необґрунтований, повинен бути виправлений в порядку касаційного провадження або за нововиявленими обставинами. Це диктується інтересами досягнення у справі істини, забезпечення законності і посилення гарантій прав особистості [7, с.105].

Виключність вироку, що набрав законної сили, полягає в забороні повторного обговорення і зміни оцінки відображених у вироку фактів і висновків, у недопущенні нового обвинувачення особи за те саме діяння, визнане доведеним або, навпаки, відкинуте судом [6, с.4].

Частина 1 ст. 61 Конституції підкреслює значення цієї властивості щодо обвинувального вироку: «Ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення» [2]. Це відображення найважливішого принципу кримінальної відповідальності «*non bis in idem*» («не двічі за одне й те ж»), який відноситься до загальноновизнаних міжнародно-правових принципів [4, с.63]. Властивістю винятковості володіє як обвинувальний, так і виправдувальний вирок. Таке ж положення закріплюється й у п.7 ст.14 Міжнародного пакту про громадянські і політичні

права: «Ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий», а також у ст.4 Протоколу № 7 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: «Нікого не може бути вдруге притягнуто до суду або покарано в порядку кримінального провадження під юрисдикцією однієї і тієї самої держави за правопорушення, за яке його вже було остаточно виправдано або засуджено відповідно до закону та кримінальної процедури цієї держави». Ніхто, в тому числі і суддя, не може піддати вирок, який набрав законної сили, сумніву і змінювати його сутність, робити будь-які спроби похитнути силу акту правосуддя, його авторитет і правові наслідки [8]. Як бачимо, виключність виступає як одна з процесуальних гарантій захисту прав та законних інтересів особи – не бути судимим двічі за один і той самий злочин. На практиці це положення втілюється через вимогу негайного закриття кримінальної справи у випадку, коли стане відомо, що по тому ж обвинуваченню існує вирок суду, який набрав законної сили [7, с.104].

Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що законна сила вироку є важливим правовим інститутом кримінального судочинства, який втілює силу і авторитет судової влади і наділяє вирок такими властивостями, як обов'язковість, незмінність, виключність, преюдиціальність.

Таким чином, пропонуємо на законодавчому рівні визначити поняття набрання вироком законної сили як «закріпленій у законі момент, з настанням якого вирок набуває властивостей обов'язковості, виключності, незмінності та преюдиціальності і підлягає обов'язковому виконанню уповноваженими особами, доки його не буде відмінено у встановленому законом порядку». Значення законодавчого закріплення моменту набрання вироком законної сили продиктоване недопустимістю як виконання вироку до набрання ним законної сили (окрім спеціально передбачених випадків), так і його невиконання та несвоєчасне і неналежне виконання після набрання законної сили. Лише після набрання законної сили всі висновки та приписи, що містяться у вирокі, набувають обов'язкового характеру і підлягають безумовному виконанню.

Список використаних джерел та літератури

1. Алиев Т. Т. Принцип презумпции истинности приговора, вступившего в законную силу / Алиев Т. Т. , Белоносов В. О. , Громов Н. А. // Российский судья. – 2003. – № 7. – С. 18–24.

2. Конституція України: офіц. вид. / Верховна Рада України. — К.: Парлам. вид-во, 2010. — 62 с.
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. (зі змінами та доповненнями) / Верховна Рада України // — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Крымов А. А. Правовые презумпции в уголовном процессе: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / А. А. Крымов — М., 1999. — 215 с.
5. Либус И. Презумпция истинности приговора и право на защиту / И. Либус // Советская юстиция. — 1987. — № 11. — С. 22–24.
6. Ляшенко Р. Д. Презумпції у праві: питання теорії та практики : автореф. Дис.. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Р. Д. Ляшенко. — Київ, 2011. — 20 с.
7. М.В. В'юник Законна сила вироку у кримінальному процесі / М.В. В'юник // Форум права. — 2012. — № 2. — С.102-107.
8. Сычева О. Н. Презумпция истинности приговора в современном уголовном процессе: автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / М. І . Сычева — Нижний Новгород, 2008. — 31 с.
9. Roach K. Criminal law and procedure: cases and materials / K. Roach, P. Healy, G. Trotter. — Toronto: Emond Montgomery Publication Limited, 2004. — 1068 p.

О. Зосімович,

старший викладач кафедри
спеціальних історичних дисциплін та правознавства
Житомирського державного університету ім. І. Франка

Правовий та професійний статус адвокатів Волинської губернії наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст.

Наприкінці XVIII – в першій половині XIX ст. правовий та професійний статус адвокатів Волинської губернії визначався загальним законами, які діяли на території Правобережної України та місцевими особливостями, сформованими протягом перебування у складі великого князівства Литовського та Речі Посполитої. В цей час зберігалася дія Литовських Статутів, Магдебурзького права, польських сеймових постанов, які в тогочасних джерелах називалися конституціями. Крім того, поступово вводилися в дію російські закони, іноді скасовуючи, а іноді дублюючи попередні. З місцевих джерел, що регламентували вимоги до адвокатів можна назвати матеріали Волинського губернського правління, формулярні списки адвокатів та працівників судів, особисті документи, що

надавали захисники на участь у виборах на вакантну посаду тощо.

Магдебурзьке право та Литовські Статути юридично оформили право кожної людини вимагати прокуратора (адвоката). За нормами Литовського Статуту, адвокатом могла бути людина, яка має нерухомість у Великому князівстві Литовському. Але у випадку відстоювання честі, прокуратором може бути навіть людина, неосіла у державі. Українська дослідниця Н. Старченко зазначає, що вимога осілості адвокатів в межах всього Великого князівства Литовського в XVI ст. як обов'язкова для адвокатської практики звужувалася на території Правобережної України до меж трьох воєводств. А настанова підсудності шляхти судовим установам повітів, де зосереджувалася її нерухомість, проблематичність доведення осілості, потреба «знаності» особи адвоката шляхетським загалом... обмежувала дію адвокатських повноважень ще меншими територіальними одиницями [2]. Ця особливість збереглася і в першій половині XIX ст..

Другий Статут визначив список тих, кому було заборонено займатися прокураторською діяльністю. Це – судді, підсудки, судові писарі, духовні особи. Третій статут підтверджує перелік цих осіб, і уточнює: «в тих повітах, де вони самі є судом». Отже, судові урядовці не мали права виступати захисниками в територіальних межах діяльності власного суду. Документи адвокатів Волинської губернії свідчать про те, що більшість з них займалась виключно прокураторською практикою, хоча частина в минулому набувала юридичний досвід на посадах канцелярських службовців, а деякі, навіть вступали на державну службу. Проте, випадків сумісництва двох посад не було.

В Магдебурзькому праві і в Литовському Статуті існувала вимога безкоштовного надання адвокатських послуг урядом тим особам, які мали бажання його найняти, але не мали коштів або можливості знайти його. Прокуратор в таких випадках не міг відмовитись від покладеного на нього обов'язку.

Джерела Магдебурзького права визначають умови покарання адвокатів за недобросовісне ведення справи. Український історик Д. Сурков дослідив декілька варіантів недобросовісного ставлення до справи. За залишення справи і перехід до захисту противної сторони прокуратору відрізали язик. За програну через недбальство справу він сплачував збитки, або потрапляв до в'язниці. Якщо він не з'явився на суд, не попередивши про це підзахисного і не вказавши причини, то компенсував всі збитки та підлягав катуванню різками біля

міського стовпа, після чого його виганяли з міста [3]. Історик права В. Святоцька, називає більш суворе покарання: за несумлінне виконання своїх функцій, зловживання повноваженнями прокуратор карався смертю [4]. Литовські Статути також суворо ставилися до професійних злочинів адвокатів. Зрада або передача інформації, що потягла за собою збитки каралася втратою честі для шляхтича або втратою життя для нешляхтича (II статут, розділ IV, артикул 35) [5]. Зауважимо, що в XIX ст. такі покарання як страта, катування відрізання язика вже не практикувалися.

У XVIII ст. крім Литовських Статутів і Магдебурзького права на території Правобережжя діяльність адвокатів регламентувалася польськими конституціями 1726 та 1764 років. Вимоги до адвоката були наступними: обов'язкова приналежність до шляхетського стану, наявність маєтку, благонадійність, знання законів та принесення присяги.

Законодавче оформлення інститут адвокатури в Російській імперії розпочала затверджена 1 грудня 1797 р. доповідь Правительствующего Сената «О выборах адвокатов в Литовской губернии, об отрешении их от должности и о предоставлении всякой тяжущейся стороне призводит дело свое и без адвоката» [6].

Російське законодавство в цілому продублювало норми польсько-литовських законів стосовно правового та професійного статусу адвокатів. В першому документі вказувалося, що адвокат повинен бути природним дворянином, мати посесію, ні в якому ганебному вчинку не звинувачений та та обов'язково присягнути на свою посаду. Крім того потрібно було мати свідоцтво про науки свої у школі та декілька років працювати у сфері судочинства під наглядом фахівців.

Адвокати обиралися на свої посади шляхом виборів з числа найбільш здібних та дисциплінованих.

Покарання за професійні злочини були пом'якшені порівняно з нормами XVI ст. і обмежувались, як максимум, звільненням з посади адвоката. Приводами для застосування такої міри були: підбурення розпочати несправедливу справу; безвідповідальне ставлення до своїх обов'язків; зраду свого клієнта; зговір із своїм довірительом з метою виграти справу та мати відсоток від прибутку; виступ під чужим ім'ям; затягування часу під час слухання справи; поява перед судом в нетверезому стані; гру в карти та розгульний спосіб життя; хабарництво або надвисока платня за свою роботу; звинувачення у кримінальній справі; самовільна відлучка під час судової сесії

без відома суду; знехтування рішенням суду про передачу йому справи бідних або сиріт. [6].

Думка (Мнение) Державної Ради від 17 вересня 1811 року [7] підтвердила чинність закону 1797 р. про адвокатів Литовської губернії на території Правобережної України. регламентувала кількісний склад захисників. При судах встановлювалась постійна чисельність штатних адвокатів: в Головних судах - по 12; в повітових – по 10; в Магістратах – по 5; в консисторіях – по 6. Адвокатам дозволялось мати учнів – аплікантів, в той же час заборонялось мати помічників – агентів. Апліканти та агенти завжди входили до числа польської організації адвокатури при судах. Однак, в ХІХ ст., їх чисельність суттєво скоротилась і лише деякі адвокати дозволяли собі утримувати учнів.

З наступних законодавчих актів Російської імперії, що регулювали діяльність адвокатів слід звернути увагу на Сенатський указ 25 січня 1828 року, який підтвердив правомочність конституцій 1726 та 1764 років щодо виборів адвокатів і уточнив, що ці посади можуть займати лише дворяни, які володіють маєтком за вотчиним (спадковим) так і заставним правом. В 1822 році було видано Сенатський наказ про підтвердження необхідності призначати адвокатів для бідних людей безкоштовно. В 1832 році на Правобережжі було впроваджено російську мову у цивільному судочинстві. Тому до адвокатів додалася вимога – знати російську мову.

У формулярних списках 1832 р. з'явилась вимога про обов'язкове підтвердження шляхетності Герольдією. Вона була пов'язана з Іменним Наказом від 19 жовтня 1831 р. « О разборе шляхты в Западных губерниях и об устройстве сего рода людей», який продовжував процес перегляду дворянського походження польської шляхти. Наказ містив в собі рішучі заходи щодо встановлення соціальної приналежності шляхти. Закон встановлював відмінності між шляхтичами, які були визнані такими Герольдією і особами, «именующимися шляхтою, без утверждения присвоаемого себе достоинства законными доказательствами». За першими – зберігалися всі привілеї дворянського стану. Других було поділено на два розряди – сільських та міських обивателів. Незначна частина осіб, яких віднесли до міських обивателів, була зарахована до стану почесних городян, до числа яких віднесли адвокатів, що не довели свого дворянського походження. Вони були позбавлені військової повинності, яку замінили грошовим внеском, звільненні від тілесних покарань, і рішення за їх кримінальними справами все ще повинен був затверджувати

Сенат. Інші привілеї дворянства на них уже не поширювались [8]. Категорія почесних громадян була названа станом і створена з метою оформлення менш привілейованої групи ніж дворянство. Тим самим передбачалось зменшення невдоволення тих елементів, які не потрапили до дворянського стану.

Документи адвокатів повітових судів Волинської губернії свідчать про намагання захисників відповідати зазначеним у законодавстві вимогам. Так, за формулярними списками визначається, що всі вони вважали себе шляхетського походження (але не всі були затверджені Герольдією), більшість володіла маєтками як за спадковим, так і за заставним правом з невеликою кількістю селян (від трьох до двадцяти). Всі отримали освіту у повітових училищах або гімназіях, мали досвід юридичної практики, склали екзамен на посаду адвоката, прийняли присягу тощо. Очевидно, не всі прокуратори змогли документально підтвердити відомості внесені до послужних списків. У 1838 р. розпочалася перевірка адвокатів судових міст Волинської губернії. Після перевірки ухвалили, що 39 захисників не відповідають належним вимогам і їх було звільнено.

25 червня 1840 р. було прийнято Іменний, даний Сенату Указ «О распространении силы и действия российских законов на все западные, возвращенные от Польши области» [9], внаслідок якого адвокатура в Україні була ліквідована

Таким чином, вимога приналежності до шляхетського стану та наявності обов'язкової посесії (маєтку) визначала правовий статус адвокатів. Вона передбачала збереження всіх притаманних цьому стану привілеїв. З 1831 р. частина захисників, що не довела свого шляхетського походження, була переведена до стану почесних городян. Щодо професійного статусу, то він визначався вимогами литовсько-польсько-російського законодавства, які включали в себе обов'язкову наявність освіти, попереднього стажу роботи у судових установах, відсутність зауважень та покарань по службі, законодавства, російської мови, готовність безкоштовно вести справи бідних людей і обов'язкове принесення присяги на свою посаду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Старченко Н. Умоцovanі – прокуратори – приятелі. Хто вони? (становлення інституту адвокатури на Волині в кінці XVI ст.) / Н. Старченко // Соціум. Альманах соціальної історії, 2002. - №1. - С. 114.
2. Сурков Д. Історія становлення інституту адвокатури в Україні протягом XVI ст.. / Дмитро Сурков. - Б.м., Б.д. - С. 33

3. Святоцька В. Адвокатура України за магдебурзьким правом /Вікторія Святоцька // Право України, 2006. - № 7. - С. 126
4. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. – Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С.Ківалова, П.Музиченка, А.Панькова. – Одеса: Юридична література, 2003. – С. 312-313.
5. Полное собрание законов Российской Империи (далее ПСЗ), Зібрання 1, Т XXIV, 1825. - № 18266. – С.817- 820
6. ПСЗ, Зібрання 1, Т. XXXI. - №24778. – С.845
7. ПСЗ, Зібрання 2, Т VI, Відділення 2, 1831. - № 4869. - с.135-136
8. ПСЗ Зібрання 2, Т.XV, Відділення 1, 1841. - № 13591. – с.443-445

Я. Чадюк

студентка 3 курсу екологічного факультету
спец. «Правознавство» ЖНАЕУ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри
правознавства ЖНАЕУ **Бондарчук Н.В.**

Актуальні питання цивільно-правової відповідальності за ядерну шкоду

На сьогодні перед Україною постало завдання приведення національного законодавства з питань використання ядерної енергії та забезпечення ядерної та радіаційної безпеки у відповідність із нормативами міжнародних конвенцій. Серед джерел режиму цивільно-правової відповідальності за ядерну шкоду чільне місце посідає Паризька конвенція про відповідальність перед третьою стороною у сфері ядерної енергії від 29 липня 1960 р. Метою Паризької конвенції, як сказано в преамбулі, є забезпечення достатньої і справедливої компенсації особам, які постраждали в результаті ядерного інциденту, і в той самий час прийняття необхідних заходів, щоб виробництво й використання ядерної енергії в мирних цілях не стримувалося внаслідок цього.

Паризька конвенція була доповнена Протоколом від 28 січня 1964 р., що зблизило її з тоді ще новою Віденською конвенцією: зокрема, була замінена одиниця розрахунку Європейської валютної угоди на Спеціальне Право Запозичення (СПЗ) Міжнародного валютного фонду як одиницю розрахунку в рамках конвенції, що становить приблизно 1 долар США. Вперше Паризькою конвенцією були розроблені основні принципи, на яких тепер базуються всі міжнародні угоди і більшість національних законодавчих актів у цій сфері:

абсолютна або сувора відповідальність з обмеженням числа випадків звільнення від відповідальності, обмеження розміру відповідальності, обмеження строку позовної давності, обов'язкова фінансова гарантія, єдність юрисдикції, виконання судових рішень у будь-якій із країн-учасниць, встановлення спеціальних правил, що стосуються аварій при транспортуванні ядерних матеріалів.

Відповідно до ст. 72 Закону «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», відповідальність оператора за ядерну шкоду є цілковитою, тобто настає незалежно від наявності вини, за винятком грубої недбалості, навмисних дій потерпілого чи обставин непоборної сили стихійного лиха, військових дій тощо [1]. Оператором АЕС України, згідно з урядовою постановою від 8 червня 1998 року № 830, є Державне підприємство Національна атомна енергогенеруюча компанія «Енергоатом». За шкоду, заподіяну під час транзиту ядерних матеріалів відповідальність несе вантажовідправник або одержувач залежно від умов контракту. Якщо контрактом чітко не визначено момент переходу відповідальності, тоді вантажовідправник несе відповідальність до моменту передачі ядерного матеріалу одержувачу на кордоні кінцевої держави, до якої відправлено вантаж.

Згідно зі ст. 77 зазначеного Закону, держава несе субсидіарну відповідальність за ядерну шкоду, якщо розміру страхування чи іншого фінансового забезпечення оператора недостатньо для її відшкодування. Після цього вона, відповідно до ч. 4 ст. 10 Закону України «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення» від 13 грудня 2001 року, має право регресу до оператора протягом 5 років [2]. Оператор має право регресу лише якщо це передбачено угодою, або проти фізичної особи, яка діяла з наміром заподіяти шкоду.

Згідно зі ст. 76 Закону «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», право на подання позову про відшкодування ядерної шкоди, заподіяної життю і здоров'ю особи, не обмежується строком давності. Для відшкодування ядерної шкоди, заподіяної майну і довікілью встановлюється строк позовної давності 10 років з дня заподіяння шкоди, але не більше 20 років з дня викрадення ядерного матеріалу (якщо шкода була заподіяна у зв'язку з викраденням чи залишенням без догляду ядерного матеріалу), або 3 роки від дня коли особа дізналася про порушення свого права. Справи про відшкодування ядерної шкоди внаслідок ядерного інциденту, що стався в Україні, розглядаються тільки українськими судами.

Згідно зі ст. 4 Закону «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення» ядерна шкода відшкодовується виключно у формі грошової компенсації. Ядерна шкода може бути відшкодована на підставі договору про відшкодування ядерної шкоди між оператором, потерпілим і страховою компанією, або за рішенням суду. Якщо питання про відшкодування ядерної шкоди розглядається судом, то для встановлення факту ядерного інциденту, факту заподіяння ядерної шкоди та причинного зв'язку між ними обов'язково проводиться судова експертиза. Ст. 6 зазначеного вище Закону визначає загальну межу цивільної відповідальності оператора за ядерну шкоду: 150 мільйонів спеціальних прав запозичення за кожний ядерний інцидент (це приблизно 1 мільярд 170 мільйонів гривень). Межі цивільної відповідальності оператора перед потерпілими особами визначаються у таких розмірах:

- за заподіяння смерті - 34 тисячі гривень за кожного померлого;
- за шкоду здоров'ю - 85 тисяч гривень на кожного потерпілого;
- за шкоду майну - 85 тисяч гривень на кожного потерпілого.

Судові витрати підлягають відшкодуванню понад встановлені межі цивільної відповідальності оператора.

Перед Україною постає невідкладне завдання - забезпечити безпеку використання ядерної енергії, радіаційно небезпечних технологій та речовин за будь-яких варіантів розвитку або згорання ядерної енергетичної програми. Особливою проблемою є те, що сьогодні в Україні використання ядерної енергії, радіаційно небезпечних технологій та речовин здійснюється, по-перше, в умовах недостатньої законодавчої бази, а по-друге, за наявності недосконалих державних та господарських структур. Слід підкреслити, що створення відповідної організаційної структури використання ядерної енергії, радіаційно небезпечних технологій та речовин є передумовою вирішення всього комплексу проблем безпеки ядерної галузі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 8 лютого 1995 року N 39/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 12. — Ст. 81.
2. Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення : Закон України від 13 грудня 2001 N 2893-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 14. — Ст. 96.

І. Грабовська

студентка 2 курсу екологічного факультету

спец. «Правознавство» ЖНАЕУ

Науковий керівник: к.ю.н., доцент

кафедри правознавства ЖНАЕУ **Ляшенко Р.Д.**

Проблеми правового регулювання системи нормативно-правових актів в Україні

Нормативно-правові акти – це основна і майже єдина форма права в Україні, на їх долю припадає найбільший об'єм правового регулювання. Або інакше кажучи, нормативно-правовий акт – це офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженими суб'єктами нормотворчості у визначених законом порядку і формі, який містить норми права. До них належать акти, що мають найвищу юридичну силу – Конституція, закони, а також підзаконні акти. Однією з актуальних проблем сьогодення є недосконалість та протиріччя існуючої системи нормативно-правових актів. Один із шляхів вирішення цієї проблеми вчені називають прийняття спеціального закону, що дозволить не лише встановити єдиний порядок розробки, прийняття нормативно-правових актів та набрання ними чинності, а й визначити їх види, ієрархію та законодавчо закріпити способи подолання та вирішення юридичних колізій.

Проблематика нормативно-правових актів завжди привертала увагу учених, зокрема: А.М. Мірошніченко, І.М. Овчаренко, Н.М. Пархоменко, Ю.Ю. Попова, Ю.С. Шемшученка, О.І. Ющика та ін.

Метою цієї доповіді є аналіз законопроекту про нормативно-правові акти та вироблення рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання системи нормативно-правових актів.

Ще з середини 90-х років ХХ ст. триває дискусія щодо необхідності прийняття такого нормативно-правового акта. Так, на думку Н.М. Пархоменко, удосконалити правове забезпечення нормотворчої діяльності можна за допомогою розроблення та прийняття Закону «Про нормативно-правові акти», у якому слід чітко визначити зміст поняття «законодавство», «система законодавства», «система нормативно-правових актів», «система джерел права» [1, с.321].

По іншому пропонує вирішення цієї проблеми О.І. Ющик. На його думку, є недоцільним створення єдиного кодифікаційного акта про всю нормотворчість, а для

вироблення раціональної структури законодавчого регулювання, слід прийняти спеціальний Закон «Про закони і законодавчу діяльність» [2, с.319-330].

На думку А.М. Мірошніченко та Ю.Ю. Попова, законодавче врегулювання системи нормативно-правових актів може завдати шкоди, а закріплення правил вирішення колізій в законі заплутає існуючі правила і породить необхідність додатково тлумачити положення самого закону [3, с.362].

Як ми бачимо, дискусійність навколо цієї проблематики обумовлена її важливістю та необхідністю вирішення у найкоротші терміни.

У Верховній Раді України обговорювалися декілька варіантів законопроектів про нормативно-правові акти та про закони і законодавчу діяльність. Так 20 травня 2011 року законопроект про нормативно-правові акти внесений Ю.Р. Мірошніченком прийнято у першому читанні. Даний законопроект підготовлений виходячи із концепції «єдиного» закону про нормативно-правові акти, яким охоплюються як закони, так і підзаконні акти. Однак, положення проекту, які встановлюють єдині, спільні для законів та підзаконних нормативно-правових актів правила щодо форми, змісту, механізмів розробки, прийняття, введення в дію, оприлюднення останніх, часто не враховують специфіки юридичної природи відповідних «видів нормативно-правових актів». Внаслідок цього чимала кількість положень проекту, які мали б стосуватись виключно законів, поширюються і на підзаконні акти, та навпаки.

В основу класифікації нормативно-правових актів на закони і підзаконні акти покладено ряд підстав. Як зазначає І.М. Овчаренко, законодавчий акт відрізняється від підзаконних актів за ознакою виключності суб'єкта законодавчої процедури, приймається вищим представницьким органом держави або безпосередньо народом у порядку референдуму, має вищу юридичну силу в системі нормативно-правових актів, містить у собі, як правило, первинні норми права, може бути змінений тільки законом та перевірений на відповідність Конституції тільки Конституційним Судом України [4, с.9].

Головною властивістю підзаконних актів є їх підзаконний характер, який виражається у тому, що такі нормативно-правові акти приймаються на основі закону та відповідно до нього. Юридичне значення підзаконних нормативно-правових актів у тому, що вони є важливою складовою частиною

правової системи і забезпечують її існування, конкретизуючи, уточнюючи, деталізуючи та розвиваючи положення закону.

На наш погляд, запропонована у проекті Ю.Р. Мірошниченка класифікація законів є невдалою, оскільки містить тавтологію, що законами є закони України (ч. 2 ст. 6 законопроекту). В даному випадку слід звернутись до правової доктрини. На мою думку, заслуговує на увагу класифікація законів, запропонована Н.М. Пархоменко, яка пропонує за юридичною силою розрізняти такі види законів: Конституція (Основний Закон); конституційні закони, що вносять зміни і доповнення до Конституції; звичайні закони, що присвячені регулюванню різних сторін соціально-економічного, політичного та духовного життя суспільства [1,с.164]. Крім того, варто виділити кодекси – як закони, що об'єднують та систематизують норми права, що належать до певної галузі законодавства, і регулюють суспільні відносини у відповідній сфері.

На думку О.І. Ющика, слід розмежовувати законотворчість та підзаконну нормотворчість різних органів державної влади. Об'єктивну основу вказаного розмежування слід шукати в характері продуктів законотворчості та підзаконної нормотворчості, у суттєвих відмінностях між законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами [2, с.18-19]. Так, підзаконну нормотворчу діяльність Президента, органів виконавчої влади та місцевого самоврядування можна розглядати як самостійний, специфічний вид управлінської діяльності, а підзаконні нормативно-правові акти, які при цьому приймаються є актами управління.

Якщо звернутись до зарубіжного досвіду, то зазначимо що такі закони існують у багатьох зарубіжних країнах. Необхідно зауважити і те, що в деяких країнах прийняття даного закону себе не виправдало.

Заслуговує на значну увагу підхід до вирішення проблеми правового регулювання нормативно-правових актів у Молдові. Для забезпечення реалізації єдиних принципів у сфері законотворчості з метою забезпечення розробки і прийняття якісних та ефективно діючих законодавчих актів, гарантування прозорості процесу прийняття законів 27.12.2001 р. прийнято Закон «Про законодавчі акти» [5], який містить: визначення законодавчих актів; їх види; порядок ініціювання та розробки проектів законодавчих актів; їх обґрунтування, узгодження і експертизу; вимоги до структури та змісту законодавчого акту; порядок внесення змін та доповнень до законодавчих актів; особливості їх тлумачення та дії законодавчого акта у часі, просторі, за колом осіб; порядок систематизації та обліку

законодавчих актів.

У ст. 11 Закону Республіки Молдова «Про законодавчі акти» зазначено, що постанови Парламенту є законодавчими актами, які підпорядковані закону, приймаються більшістю голосів присутніх депутатів і не підлягають промульгації. На відміну від такої позиції, в Україні правова доктрина і проект закону про нормативно-правові акти відносять постанови Верховної Ради України до підзаконних актів.

На нашу думку, даний закон не позбавлений недоліків, зокрема, варто було б у «Загальних положеннях» дати визначення основних термінів, що містяться у Законі, встановити перелік суб'єктів законодавчої ініціативи тощо. Проте, не дивлячись на це, ми оцінюємо позитивно факт наявності такого закону. Адже встановлення на законодавчому рівні ієрархії законодавчих актів, порядку їх прийняття та дії має важливе значення для регулювання законодавчої діяльності в цілому.

Крім регулювання законодавчої діяльності, у Молдові діє органічний Закон «Про нормативні акти Уряду та інших органів центрального та місцевого публічного управління» [6], яким встановлюються правила розробки, узгодження, експертизи та видання відповідних актів. На нашу думку, заслуговує на увагу розмежування у Законі положень щодо розробки нормативних актів, якими затверджуються міжнародні договори, відомчих актів, а також органів влади автономних утворень та місцевого публічного управління.

Таким чином, досвід Молдови може бути використаний для України, але лише стосовно розрізненого регулювання системи законів та підзаконних актів. Закон «Про нормативно-правові акти» в Україні не зможе вирішити проблему в цілому, а навпаки, призведе до необхідності додаткового тлумачення його положень. Тому, на нашу думку, наявний законопроект потребує суттєвого доопрацювання. Питання, що доцільніше – лаконічність нормативно-правового акта чи його повнота, має бути вирішене, керуючись соціальною значущістю встановлених правовим актам приписів. Усі положення, які сприяють створенню досконалих нормативно-правових актів, мають бути у ньому зафіксовані та встановлені правила їх застосування. А можливо, найкраще для України у вирішенні поставлених проблем є необхідність розробити і прийняти два окремі закони «Про закони та законодавчу діяльність» та «Про підзаконні нормативні акти», які б визначали особливості юридичної природи нормативно-правових актів кожного конкретного

виду, встановлювали їх ієрархію, порядок розробки, прийняття, реалізації, вимоги щодо їх форми та змісту.

Список використаних джерел та літератури:

1. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: [монографія] / Пархоменко Н.М. — Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. — К.: Юридична думка, 2008. — 335 с.
2. Теоретичні основи законодавчого процесу / Ющик О. І. — К. : Парламентське вид-во, 2004. — 519 с.
3. Мірошніченко А.М., Чи потрібний Закон України «Про нормативно-правові акти»? / А.М. Мірошніченко, Ю.Ю. Попов // Форум права. — 2009. — №1. — С. 362 -372.
4. Овчаренко І. М. Закони у системі джерел (форм) права та їх класифікація: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Національний ун-т внутрішніх справ. — Х., 2004. — 23 с.
5. Закон Республіки Молдова «О законодательных актах» от 27.12.2001 г. № 780 // [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313239&lang=2>

6. Закон Республіки Молдова «О нормативных актах Правительства и других органов центрального и местного публичного управления» от 18 июля 2003 года №317 // // [Електронний ресурс]. — Режим доступу:

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=312810&lang=2>

О. Данілов

студент 2 курсу екологічного факультету
спец. «Правознавство» ЖНАЕУ

Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри правознавства ЖНАЕУ **Ляшенко Р.Д.**

Поняття, види та значення правових дифеніцій

Актуальність законодавчих дефініцій у праві обумовлена процесом розвитку теорії та практики нормопроекування в Україні, необхідністю утворення наукового підґрунтя для формулювання дієвих методичних рекомендацій з розробки проектів нормативно-правових актів, доцільністю врахування позитивного досвіду зарубіжних держав в сфері вироблення правил законодавчої техніки, оскільки у вітчизняній юридичній літературі питанню дослідження приділено незначну увагу. До дослідження дефініцій у праві звертались: Р.О. Гаврилюк, Ю. Є. Зайцева, А. Ткачук, В.І. Риндюк, Т.В. Губаєва, Д.І. Шакірова, В.М. Баранова, О.А. Курсова, А.С. Піголкін, Д.А. Керімов, Д.С.

Кондаков та ін. Значним є доробок науковців у площині аналізу дефініцій як одного з прийомів юридичної техніки, вироблення практичних рекомендацій щодо конструювання визначень та їх розміщення в текстах нормативно-правових актів. Разом з тим малодослідженими залишаються питання щодо способів формулювання законодавчих дефініцій у текстах нормативно-правових актів. Саме з такої точки зору у цій статті пропонуємо розглянути проблему видів дефініцій, та їх роль у процесі реалізації права.

Законодавчі дефініції - це стислі логічні визначення, що містять найістотніші правові ознаки понять, через які розкривається їх сутність. Законодавчі дефініції є вихідним матеріалом для створення нормативного (законодавчого та підзаконного) акта чи нормативного договору. Підготовка проекту будь-якого нормативно-правового акта зазвичай починається з формулювання основних дефініцій, які уточнюються, коригуються в процесі подальшої нормотворчої роботи. Правові дефініції, що містяться в нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах, не завжди тотожні дефініціям науки права, тобто тим, що розробляються і вживаються в юридичній науці, хоча нормотворча практика у формулюванні важливих понять має спиратися на наукові досягнення [1;с.356].

Розміщення законодавчих дефініцій у нормативно-правових актах має свою ієрархію, яка відповідає ієрархії чинного законодавства: Конституція (найважливіші), закони (важливі), підзаконні акти (конкретизуючі). Дефініції мають бути введені в їх тексти лише у разі, коли в цьому є потреба. Відсутність необхідних дефініцій шкодить якості нормативно-правового акта. У вітчизняній нормотворчості майже традиційним стало наведення дефініцій на початку тексту акта або його найважливіших складових (розділів, глав).

Законодавчі дефініції є не тільки інструментами правотворчої техніки, але й (у більшості випадків) самостійними правовими приписами, порушення яких для суб'єкта права може спричинити небажані або несприятливі наслідки. Цей факт має особливе значення в кримінальному праві.

Право - досить складна матерія, що має свої тонкощі, які необхідно вивчати професійно. Однак нормативні акти, де містяться норми права, звернені не тільки до фахівців у галузі права, але і до звичайних громадян, тому в процесі правотворчості необхідно прагнути до того, щоб вони були по можливості зрозумілими і доступними для людей. Визначення

уживаних у нормативних актах понять — один з основних способів, що дозволяють досягти мети [2;с.66].

Розглянемо кілька прикладів визначень.

Народний депутат України є обраний відповідно до Закону України "Про вибори народних депутатів України" представник українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України [5].

Державна служба - професійна діяльність державних службовців з підготовки пропозицій щодо формування державної політики, забезпечення її реалізації та надання адміністративних послуг [6].

Дефініції бувають декількох видів: 1) повні - містять весь набір суттєвих ознак. Наприклад: злочином є суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину); 2) неповні - відсутній повний набір суттєвих ознак, хоча присутні головні з них. Наприклад, трудовий договір це угода між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядкові, а власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою сторін; 3) дефініції-переліки - відносяться до розряду найпростіших. Такі дефініції використовуються, коли ще не накопичився достатній досвід у застосуванні поняття і не представляється можливим визначити його шляхом зазначення в ньому істотних ознак. Вони носять менш абстрактний і більш ілюстрований характер [3;с.36].

Далеко не всі поняття, що зустрічаються в нормативних актах, треба визначати. Визначенню підлягають поняття неточні, рідкісні, спеціальні, іноземні, складні, буденні, які мають безліч смислів, поняття, які по-різному трактуються юридичною наукою і практикою та вживаються в нормативному акті в розширювальному або обмежувальному сенсі.

Не менш важливішим є питання, де в нормативно-правовому акті розташовувати дефініції.

У відповідності з першим варіантом - дефініція поняття дається при першому його згадуванні. Це зручно, якщо

нормативний акт невеликий за обсягом, і користувач без зусиль може швидко повернутися до визначення, якщо виникне необхідність.

Згідно з другим варіантом - на початку нормативного акта (в особливому розділі або статті) дається серія дефініцій термінів, найбільш важливих і до того ж важких для розуміння. Цей варіант підходить для великих нормативних актів. Але останнім часом він стає все більш універсальним.

Третій варіант – комплексний. Незважаючи на розшифровку термінів на початку нормативного акта їх визначення дається при згадуванні в тексті. Варіант може використовуватися у випадках, коли нормативний акт орієнтований суто на населення, де зайве роз'яснення змісту термінів покращує розуміння норм права.

Четвертий варіант - посторінково-посилальний. В тексті нормативного акта дається посилання на сторінку, статтю, пункт нормативного акта, де термін вперше вживається і визначається. Даний варіант слід використовувати при формулюванні нормативних актів, розрахованих на юристів [4;с.11].

Отже, законодавчі дефініції відіграють важливу роль у законотворенні та його функціонуванні. З розвитком демократичних засад у державі законодавець відображає в нормативно-правових актах інтереси громадян і формулює норми права ясно і зрозуміло. Дефініції допомагають виключити не чіткі положення в законі. Дефініції допомагають відрізнити одне поняття від іншого, глибше проникнути в суть регульованих суспільних відносин. Це стає реальністю, коли у правотворчості беруть участь вчені, а не тільки чиновники. Дефініції збагачують наукову основу законів, вони дозволяють розташовувати нормативний матеріал економно та не допускати повторень. Як бачимо, значення дефініцій велике. Вони несуть досить серйозне навантаження, що не дозволяє їх вважати другорядним способом вираження змісту права. Однак не слід перевантажувати ними нормативний акт, оскільки це може позбавити його гнучкості та оперативності впливу на суспільні відносини.

Список використаних джерел

1. Скакун О.Ф. Теорія права і держави: практ. посіб. / Скакун О.Ф. — К., 2006. — 560 с .
2. Подорожна Т.С. Логіко-функціональні аспекти розташування законодавчих дефініцій у тексті закону / Т.С. Подорожна // Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 41. — К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. — С. 61 - 66.

3. Чинова М.В. Правила формулювання легального определения / М.В. Чинова // Право и политика. — 2005. — № 1. — С. 36-43.
4. Власенко Н.А. Законодательная технология. Теория. Опыт. Практика / Власенко Н.А. — Иркутск, 2001. — 178 с.
5. Про статус народного депутата: Закон України від 21.11.92 № 2790-ХІІ.
6. Про державну службу: Закон України від 17.11.2011 № 3724-ХІІ.

Л. Орехівська
студентка 2 курсу екологічного факультету
спец. «Правознавство» ЖНАЕУ
Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри правознавства ЖНАЕУ **Ляшенко Р.Д.**

Поняття та ознаки фікції як правової категорії

Проблема визначення юридичних фікцій на теперішній час є досить актуальною для юридичної науки, оскільки, дане питання не отримало достатнього наукового обґрунтування в юридичній літературі. Незважаючи на невизначеність поняття та ознак фікцій в теорії права, на практиці законодавець їх все-таки використовує, а тому інтерес до дослідження цієї категорії зростає. На жаль, учені здебільшого приділяють увагу аналізу фікцій лише в межах конкретних галузей права, тим самим не залишаючи місця у своїх розробках вивченню даного питання в цілому. А це часто обумовлює хибність у розумінні та використанні даного терміну науковцями [4; с.3].

Проблеми фікцій розглядалися у працях таких вчених, як В. К. Бабаєва, М. Гурвича, Г. Денбурга, Г. Ф. Дормідонтова, В. І. Камінської, Д. І. Мейера.

Під час визначення поняття і ролі фікції в теорії права, слід звернутися до загальнонаукових тлумачень цього поняття. Словник іноземних слів і виразів дає наступне визначення фікції (з лат. - fictio) це: 1) вигадка, вимисел, неіснуюче помилкове; 2) юридичний прийом, що полягає в тому, що дійсність підводиться під формулу, їй не відповідає, або навіть нічого спільного з нею не має, щоб, в подальшому, з цієї формули зробити які-небудь висновки [7; с.479]. У Логічному словнику-довіднику фікція (лат. fictio - формування, створювання, складання; але в переносному значенні - вигадкування, вигадка, вигадка) - уявне, помилкове, вигадане, щось не існуюче; вигадка, вигадка [6; с.639].

У радянській правовій науці фікція розглядалася тільки як прийом законодавчої техніки, властивий, в основному, буржуазному праву.

Лише останнім часом ситуація почала змінюватися, про фікції заговорили правознавці, що займаються галузевими дослідженнями. Проте у цей період в основному склалося розуміння фікції як засобу юридичної техніки, що видає за істинне, те, чого не було. Таким чином, поняття правової фікції є вузьким, що не розв'язало всіх проблем розуміння фікції у праві.

На наш погляд, юридична фікція - правовий прийом, що полягає у припущенні факту, всупереч його дійсності. Суть даного прийому полягає в тому, що неіснуючий факт визнається існуючим, або навпаки. Багато науковців трактують поняття «фікція» по-іншому, оскільки вважають, що ця категорія є багатоаспектним явищем, сутність якого не може зводитися лише до прийому юридичної техніки.

На сучасному етапі розвитку юридичної науки стосовно даної категорії розроблені наступні дефініції фікції:

1) це юридичне утворення, що суперечить реальності, але застосовується для досягнення певних юридичних наслідків [1; с. 221];

2) це положення, яке насправді не існує, але якому право надало значення юридичного факту [3; с. 202];

3) це різновид спеціалізованих норм, зміст яких містить певне уявне явище, відсутнє в об'єктивній реальності [8; с. 287];

4) це особливий юридичний факт [7; с. 453];

5) це визнання в правовій реальності існуючого неіснуючим і навпаки [4; с. 6].

Зміст категорії «фікція» полягає в тому, що ця своєрідна розумова операція, метою якої є дати штучну основу аналогічного застосування юридичних положень.

Загальні ознаки правової фікції: а) полягає у конструюванні неіснуючого у дійсності; б) використанню фікції передую невизначеність; в) є уявною юридичною конструкцією різних ступенів складності; г) може використовуватись у доктрині права, правотворчості, правозастосуванні; д) використовується з метою заповнення прогалін у правовому полі; е) обмеженість в обсязі застосування соціально-юридичним контекстом; ж) здатність фікцій породжувати одна одну; з) зовнішнім проявом є норма-фікція.

Загалом фікції слугують засобами необхідної формалізації права, дають праву можливість повніше й ефективніше об'єктивуватися. Цей засіб юридичної техніки використовується

також для віддзеркалення тієї або іншої ідеології, формування різних правових технологій [2; с. 35]

Таким чином, фікції відіграють значну роль у праві і правовій науці. Вони являють собою рушійну силу в процесі регулювання суспільних відносин поведінки суб'єктів. Завдяки фікціям відособлюються інтереси, загальні для багатьох фізичних осіб, а також і юридичні засоби їх досягнення. За допомогою фікцій право здатне регулювати відносини, непідвладні традиційним нормам.

Список використаних джерел та літератури:

1. Величко О.М. Юридичні фікції в цивільному праві / О. М. Величко // Наукові записки: Зб. наук. пр. — Т. : Видавничий Дім "КМ Академія", 2003.— С. 221 - 223.
2. Зайцев И. М. Правовые фикции в гражданском процессе / И. М. Зайцев // Российская юстиция. — 1997. — № 1. — 35 - 36 с.
3. Іванський А.Й. Роль юридичних фікцій у регулюванні відносин фінансово-правової відповідальності / А. Й. Іванський // Форум права.— 2008. —№ 3. — 202 – 207 с.
4. Ишигилов И. Л. Понятие юридических фикций/ И. Л. Ишигилов // Сибирский юридический вестник. — 2007.— № 1. — С. 3-7.
5. Курсова О. А. Юридические фикции современного российского права: сущность, виды, проблемы действия / О. А. Курсова // Проблемы юридической техники: сб. ст./ под ред. В. М. Баранова. Н. Новгород, 2000.— С. 450 - 459.
6. Логический словарь-справочник / [Авт.-сост. Н.И. Кондаков]. — М., 1975.— 721 с.
7. Словарь иностранных слов и выражений / [Авт.-сост. Н.В. Трус, Т.Г. Шубина]. — Мн., 1997. — С. 576.
8. Цвік М. В. Загальна теорія держави і права: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів освіти / М. В. Цвік // Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого — Х. : Право, 2002. — С. 432.

Т. Полоневич

студентка 4 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету ім. І. Франка
Науковий керівник: к.і.н., ст. викладач кафедри
спеціальних історичних дисциплін та правознавства
Житомирського державного університету ім. І. Франка
Магась-Демидас Ю.І.

Етапи конституційного процесу в незалежній Україні

Двадцять один рік розвитку незалежної України не був рівномірним, однолінійним рухом уперед. У цьому

поступальному русі були певні етапи, віхи, події знакові та другорядні. У цій статті зроблено спробу визначити періодизацію конституціоналізму незалежної України та коротко охарактеризувати його основні етапи.

Нинішній суспільний лад України характеризується не лише як змішаний і перехідний, але й такий, що формується, утверджується як самостійний, суверенний суспільний лад відповідно до статусу українського народу [6, с. 104].

Історію розвитку конституційного процесу України можна розділити на 3 основні етапи, кожен із яких характеризувався певними особливостями.

- 1) 1990 – 1996 рр., який доцільно назвати початковим;
- 2) 1996 – 2004 рр. – етап становлення;
- 3) з 2004 р. по теперішній час – етап реформування.

Конституція України, відповідно до змін у незалежній Україні, неодноразово змінювалась і сама, враховуючи потреби суспільства. Прийняття Основного Закону України стало закономірним та логічним завершенням тривалого і надзвичайно складного та суперечливого конституційного процесу в Україні. Перший етап конституційного процесу розпочався 16 липня 1990 р., коли Верховна Рада прийняла Декларацію про державний суверенітет України, яка багато в чому визначила шлях розвитку нашої Конституції.

Впродовж 1990—1993 рр. відбувалася розробка юридично завершеного проекту Конституції. Було запропоновано сім варіантів концепції, після чого у червні 1991 р. вона була затверджена Верховною Радою. На її основі було створено чотири варіанти проекту Конституції. Один із них у липні 1993 р. Верховна Рада винесла на всенародне обговорення. За його результатами у жовтні 1993 р. Верховна Рада доручила Конституційній комісії допрацювати проект Конституції та оприлюднити його через засоби масової інформації.

20 вересня 1994 р. Верховна Рада вирішила питання про склад і принципи утворення нової Конституційної комісії. До її складу ввійшли представники законодавчої, виконавчої та судової гілок влади [4, с. 436-437].

На період до прийняття нової Конституції, 8 червня 1995 р., було підписано конституційний договір між Верховною Радою і Президентом України «Про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні» [2, с. 194].

На шляху до Конституції виникло ще два концептуально нових проекти, які відрізнялися не лише від проекту 1993 р., а й від багатьох принципових положень Декларації про

державний суверенітет 1990 р. На початку квітня 1996 р. питання про проект Конституції України було внесено до порядку денного сесії Верховної Ради, а 17 квітня 1996 р. розпочався розгляд проекту, запропонованого Конституційною комісією. За результатами його розгляду було утворено Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради для доопрацювання проекту. Таким чином, у конституційному процесі розпочався другий етап розвитку – етап становлення.

28 травня – 4 червня 1996 р. проект Конституції розглядався Верховною Радою і був прийнятий у першому читанні. Однак 19 червня 1996 р. у другому читанні проект був заблокований. За таких обставин 26 червня 1996 р. Президент оголосив Всеукраїнський референдум, на який виносився проект Конституції, не прийнятий Верховною Радою.

28 червня 1996 р. Верховна Рада прийняла Конституцію України кваліфікованою більшістю (315) голосів і закон про введення її в дію (338 голосів). Таким чином, цей день став Днем Конституції України [4, с. 438].

На основі нової Конституції відбулося формування органів державної влади: затвердження кандидатури Прем'єр-міністра Верховною Радою за поданням Президента (липень 1996); формування Конституційного Суду (осінь 1996); вибори Верховної Ради та Президента у строки, встановлені перехідними положеннями нової Конституції (березень 1998 та жовтень-листопад 1999 року відповідно).

З грудня 1999 по січень 2001 року, з метою посилення впливу Л. Кучми після його обрання на другий термін, відбувалася спроба перегляду основних положень Основного Закону. Запропонованим проектом конституційних змін передбачалося запровадження двопалатного парламенту, зменшення кількості депутатів з 450 до 300, скасування депутатської недоторканності, надання Президенту додаткових можливостей щодо розпуску Верховної Ради.

Ключовою подією цього етапу став референдум 16 квітня 2000 року. Сам спосіб його проведення (процедура дострокового голосування, маніпулятивний характер питань референдуму) поставив під сумнів його результати, а також дискредитував Конституцію. Законопроект щодо змін до Конституції, який був предметом квітневого референдуму, не підтримала Верховна Рада [5, с. 20].

Із серпня 2002 по березень 2003 року в середовищі експертів та у мас-медіа тривали активна дискусія щодо політичної реформи та обговорення необхідності змін до Конституції. Однак сам текст законопроекту було розроблено

лише в березні 2003 р. Після цього відбулося «всенародне обговорення» проекту змін до Конституції, запропонованих Л. Кучмою, яке мало здебільшого формальний характер.

З вересня 2003 по квітень 2004 року Конституція стала однією з головних тем політичного життя країни в контексті майбутньої президентської кампанії. Конституційною комісією на чолі з О. Морозом та С. Гавришем було підготовлено проекти законів щодо змін до Конституції. Після бурхливих дискусій у парламенті з їхнього тексту вилучили положення про обрання Президента Верховною Радою.

Наступний етап охопив вересень – грудень 2004, який можна назвати «етапом компромісу», коли відбулося повернення до політичної реформи.

Остання стала інструментом порозуміння між різними політичними силами під час виборів Президента та Помаранчевої революції. Цей етап розвитку конституційного процесу триває по теперішній час.

8 грудня 2004 року було ухвалено в цілому проект закону №4180 щодо внесення змін до Конституції, в пакеті зі змінами до закону про вибори Президента України. У результаті політична реформа набула чинності з 1 січня 2006 року, а основна її частина, що стосувалася нової процедури формування уряду, – у травні 2006-го, після демократичних виборів до Верховної Ради V скликання [5, с. 20-21].

Пізніше, у 2007–2010 роках, згадані вище недосконалості та колізії оновленої Конституції України спричинили низку конституційних конфліктів.

Висхідною крапкою в прагненні тодішньої влади до системного оновлення Конституції України можна вважати Указ Президента України від 27 грудня 2007 р. № 1294/2207 «Про Національну конституційну раду». Цей Указ започаткував суспільний діалог щодо змісту та форм удосконалення положень чинної Конституції України. І вже у березні-квітні 2008 р., до конституційного процесу почали залучатися за власної ініціативи громадські організації, непарламентські політичні партії та окремі небайдужі громадяни.

На початку червня 2009 р. дві найбільші парламентські фракції у Верховній Раді України – Партія регіонів і Блок Юлії Тимошенко – виступили з ініціативою щодо створення широкої коаліції та внесення системних змін до Основного Закону з метою запровадження парламентської республіки, в якій би Президент України обирався Верховною Радою України. Кожна з політичних сил (ПР і БЮТ) анонсувала внесення до парламенту власних пропозицій.

30 вересня 2010 року відновлено дію Конституції України в редакції 1996 року шляхом прийняття рішення Конституційного суду України у справі про дотримання процедури внесення змін до Конституції від 8 грудня 2004 року. 19 листопада 2010 року попередньо схвалений Верховною Радою, 1 лютого 2011 року підписаний Президентом, а 4 лютого 2011 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України щодо проведення чергових виборів народних депутатів України, Президента України, депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів».

21 лютого 2011 року рішенням Президента України Віктора Януковича створено Науково-експертну групу під головуванням першого Президента України Леоніда Кравчука [3].

Таким чином, впродовж тривалого часу Україна змогла створити Конституцію, яку можна назвати правовою, і такою, що відповідає потребам сучасного суспільства.

Список використаних джерел та літератури:

1. Греченко В. А. Етапи державотворення незалежної України (1991–2011 рр.) / В. А. Греченко // Вісник Харк. національного ун-ту внутрішніх справ. – 2011. – №2. – С. 10-20.

2. Дзера О. В. Правознавство: Підручник / За відп. ред. О. В. Дзери. – 10-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 848 с.

3. Конституційний процес в Україні: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

4. Танцюра В. І. Політична історія України: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. І. Танцюри – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 488 с.

5. Томенко М. Уроки новітнього конституційного процесу в Україні / М. Томенко // Віче: Теоретичний і громадсько-політичний журнал. – 2007. – №13. – С. 20-21.

6. Яремченко М. В. Роль Конституції України у формуванні української політичної нації на засадах етнічної багатоманітності / М. В. Яремченко, М. Є. Вдовиченко // Українська державність: зб. наук. статей. – Х.: Право, 2001. – 176 с.

Ю. Шваб

студентка 5 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету ім. І. Франка
Науковий керівник: старший викладач кафедри
спеціальних історичних дисциплін та правознавства
Житомирського державного університету ім. І. Франка
Зосімович О.Ю.

Становлення інституту адвокатури на українських землях за Статутами Великого князівства Литовського

Інститут адвокатури має досить давнє походження. Однак, перше його організаційне оформлення та законодавче закріплення на українських землях відбулося у Великому князівстві Литовському. Причини виникнення адвокатури пов'язані з активізацією соціально-економічного та політичного життя, а також державними реформами XVI ст.

Питаннями становлення інституту адвокатури на сьогодні займаються Д.Сурков, О.Святоцький, М.Михеєнко. Одною з перших звернула увагу на наявність та діяльність інституту адвокатури на Волинських землях Н.Старченко. Вона підкреслила роль правозахисників в судовому процесі, а також їх вплив на правосвідомість населення Правобережної України.

Першу спробу впорядкувати справу судового захисту та чітко виділити адвокатську діяльність як професію було зроблено Статутами Великого князівства Литовського. З введенням в дію Першого Литовського Статуту 1529 р., який вивів на перше місце значимість писаного права, а не звичаєвого, настав новий етап у розвитку судочинства[8, с.145].

Адвокатура, яку ввели в життя Статути, виникла не як правозахисний інститут, а як судове представництво. Для неосвічених людей заміна звичаєвого права писаним унеможлиблювала ведення справ у судах. На початку XVI ст. представниками потерпілих у суді переважно виступали писарі, які мали практичний правовий досвід. Практика ведення чужих справ у суді була досить поширеною, проте адвокатура ще не стала професійною, хоча й траплялись випадки представництва в суді за винагороду. Щодо термінологічних особливостей, то на поняття «адвокат» використовували термін «прокуратор», а на Волині «умоцований приятель мой», тобто уповноважений на ведення судових справ[2, с. 298].

Литовські Статути чітко відображають послідовне та поетапне оформлення та розвиток положень і норм щодо адвокатури та її специфіки. Так в Статуті 1529 р. зафіксована

правова норма, яка дозволяла заміну в судовому процесі однієї особи іншою – (арт.8 Розд. IV). Також вносились уточнення, що ведення судової справи іншою особою передбачало і спрямування вироку на дану особу, а відповідач повністю звільнявся від будь-якої відповідальності у цій справі «якби яка людина замінила іншу у суді в якійсь справі, то вона буде зобов'язана сама за неї відповідати, а залученого до справи відповідача буде звільнено від явки до суду» [3, с.246].

Підставою представницьких повноважень особи у судовому процесі була наявність «моци зуполной» - листа з наданням повноважень від довірителя. Відповідач з'являвся до суду як довіритель для особистої передачі доручення у веденні справи заміснику. Його відсутність у судовому процесі дозволялась у випадку хвороби, тоді замісник мав пред'явити письмове доручення з печаткою відповідача. Виступ у суді із підробленим документом передбачав недійсність судового рішення, а за фальсифікацію винного «має бути покарано як підроблювача ні чим іншим, а тільки спаленням на вогнищі».

За Статутом, держава забороняла іноземцям займатися прокураторською діяльністю «жоден чужоземець не може бути прокуратором ні перед нами, господарем, ні в земському суді, але тільки той, хто має нерухомість у Великому князівстві» (арт.9 VI Розд.). Важко вловити межу між зафіксованими у нормах Статуту довіреними особами – «замісником» і «прокуратором». Проте, слід враховувати, що послугами першого користувались родичі, хворі і немічні люди, а другого – заможні шляхтичі. Така нечіткість у регламентації правового статусу прокуратора не визначала його відповідальності за програму справу[4, с.461].

Після Люблінської унії та входження трьох «українських воєводств» - Волинського, Київського і Брацлавського до складу Корони Польської, на цих територіях виникло право судитися за Другим Литовським Статутом 1566 року. У ньому вже чітко розмежовувався замісник, як уповноважений відповідача і прокуратор як адвокат. Встановлювалося, що особам, які недостатньо обізнані з питань права, надається право доручити ведення своєї справи прокуратору. Таким чином, починаючи з Другого Статуту юридично оформлюється право кожної людини вимагати судового захисника. Суд повинен «йому з вряду прокуратора дати і наказати прокуратору від його імені мовити і справу вести» (арт.33 IV Розд.). Причому той повинен бути наданий бідним, «убогим сиротам, вдовам немаєним» безкоштовно, тобто «задарма мовити». Прокуратор не мав права відмовитись від захисту таких осіб під загрозою заборони

займатися адвокатською діяльністю. З даної норми видно, що адвокатська діяльність стала професійною[8, с.157].

Статут 1588 р. налічував шість положень, якими встановлював порядок процесуального представництва, права і обов'язки адвокатів. Починаючи з арт.34 IV Розд. Статуту 1566 р. і арт.58 IV Розд. Статуту 1588 р. відкривається ціла низка норм присвячена вимогам, яким мав відповідати прокуратор. В них перераховувались його професійні та людські якості, визначались основи адвокатської етики, відповідальність за ведення справи. Закон вимагав від захисника добросовісного виконання своїх обов'язків. Зрада своєму довірителю розглядалась, як зрада слуги своєму господарю «...такий, якщо є шляхтич, честь втрачає, а не шляхтич – життя втрачає» (арт.35 Розд IV Другого Статуту)[4, с.462].

За недобросовісне ведення справи адвокат карався тюремним ув'язненням на чотири тижні і був повинен виплатити всі збитки, які через його вину поніс довіритель. Коли адвокат повідомляв опозиційній стороні інформацію про документи довірителя і почав вести справу цієї людини, він не допускався до виступу в суді[6, с.33]. Крім того, смертю карались дії адвоката, на які його сторони не уповноважувала і такі, що потягли за собою втрати для вказаної сторони (арт.35 Розд IV)[4, с.312].

Статут 1588 року посилював покарання для прокураторів – шляхтичів, вони також карались смертю (арт.59, Розд. VI). Ще суворіші санкції передбачалися за свідоме вчинення шкоди клієнтові. Зокрема, якщо прокуратор, маючи справу, без поважних причин не з'явився в судові засідання й не довів через присягу причину своєї відсутності перед судом, «такі прокураторы горлом карани быти мають»[1, с. 18]. На випадок своєї хвороби адвокат був повинен попередити свого підзахисного і суд.

Згідно з нормами Першого Литовського Статуту, прокуратором могла бути людина, яка володіла нерухомим майном у Великому князівстві Литовському, якщо справа стосувалась майнових спорів. У випадку відстоювання честі, прокуратором могла виступати навіть неосіла у державі людина. Статути 1566 та 1588 років доповнюють список тих, кому заборонено займатись прокураторською діяльністю. Це були члени судових в'язів у своїх судових повітах та духовні особи. Третій Статут підтверджує перелік цих осіб, і уточнює: «в тих повітах, де вони самі є судом» [8, с.413].

61 Артикул IV розділу Статуту 1588 року підтверджує арт.37 IV Розділу Статуту 1566 р., в якому були визначені повноваження прокуратора при розпорядженні грошима

сторони, яку він представляє. Встановлювалось, що прокуратор «ніяких записів нових і ніякого зізнання ні від кого не має в суді вимагати і грошей за записами брати і з них розраховуватись (квитанції брати, не маючи при собі сторони своєї)»[5, с. 414].

Сторона могла відмовитись від послуг адвоката або замінити його іншим на будь-якій стадії процесу «А хто б теж стоячи перед судом, хотів усунути прокуратора і сам справу свою вести, або іншому прокуратору справу свою доручити, те йому вільно буде» (арт.36 Розд. IV Статуту 1566 р.)[7, с.348].

Отже, можна стверджувати, що виникнення та розвиток судового захисту на українських землях розпочався за часів Великого князівства Литовського і його еволюція засвідчена у трьох Литовських Статутах. Починаючи з XVI ст. інститут адвокатури зайняв важливе місце в судовому процесі та сприяв демократизації судової системи на українських землях.

Список використаної літератури:

1. Святоцький О., Михеєнко М. Адвокатура України: Навч. посіб. / Святоцький О., Михеєнко М. / К.: Ін Юре. - 1997. - 222 с.
2. Старченко Н. Умоцovanі – прокуратори – приятелі. Хто вони? (становлення інституту адвокатури на Волині в кінці XVI ст.) / Наталя Старченко // Соціум. Альманах соціальної історії . – 2002. - №1 С. 298-306.
3. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. – Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С.Ківалова, П.Музиченка, А.Панькова. – Одеса: Юридична література, 2002. – 464 с.
4. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. – Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С.Ківалова, П.Музиченка, А.Панькова. – Одеса: Юридична література, 2003. – 560 с.
5. Статути Великого князівства Литовського: У 3-х томах. – Том III. Статут Великого князівства Литовського 1588 року: У 2 кн. – Кн. 1 / За ред. С.Ківалова, П.Музиченка, А.Панькова. – Одеса: Юридична література, 2004. – 672 с.
6. Сурков Д. Історія становлення інституту адвокатури / Сурков Д. – Б.м., Б.ч. – 37 с.
7. Хрестоматія з історії України / (А. С. Чайковський, О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс); під ред. А. С. Чайковського. – К: Юрінком Інтер, 2003. – 656 с.
8. Чубатий М. Огляд історії українського права: історія джерел та державного права / Микола Чубатий – Київ - Мюнхен : Ноосфера, 1994. - 220с.

Р. Баландюк

магістрант історичного факультету
Житомирського державного університету ім. І. Франка
Науковий керівник: к.і.н., доцент кафедри
спеціальних історичних дисциплін та правознавства
Житомирського державного університету ім. І. Франка

Новик М.К.

**Джерельно-правова база проблеми соціально-
економічного розвитку Волині за часів Гетьманату
П.Скоропадського**

Важливе значення для будь-якого історичного дослідження має аналіз джерельно-правової бази. Зокрема, таку базу при висвітленні проблем соціально-економічного розвитку Волині за часів Гетьманату можуть представляти такі види історичних джерел, як архівні, пресові, опубліковані документи тощо. З усіх цих видів історичних джерел саме архівні матеріали містять найбільший пізнавальний потенціал для висвітлення проблематики з даної теми.

У Центральному державному архіві вищих органів влади і управління (ЦДАВО) є фонди, які представляють документи з міністерства земельних справ (ф. 1060, 1061, 1062), продовольчих справ (ф. 2197, 2196, 2198), внутрішньо військових справ, шляхів сполучення, державного контролю та інших, в яких є відомості, що мають відношення до губерній України, зокрема і до Волинської губернії. Окремі фонди у ЦДАВО представляють діяльність губернських староств Української Держави, зокрема, ф. 3616 характеризує діяльність місцевих органів влади на Волині. Склад документів губернських і повітових органів влади є досить розмаїтим за типом-видовою ознакою. Це закони, розпорядження, інструкції, циркуляри, накази вищих органів влади — уряду гетьманської держави, міністерств і відомств, насамперед МВС, Департаменту Державної варти, міністерств земельних та продовольчих справ; розпорядча документація губернських та повітових установ, листування з вищими інстанціями і підпорядкованими органами, командирами німецьких та австро-угорських частин; інформаційні матеріали про самочинні дії селян, настрої населення, повстанський рух тощо [4, с. 33-35].

Великий масив документів складають фонди місцевих земельних органів, зокрема земельних та земельно-ліквідаційних комісій Української Держави. Ці відомості надзвичайно важливі

для вивчення планованої П.Скоропадським аграрної реформи. Характерною особливістю їх складу є наявність поряд з офіційними документами, значної кількості донесень, інформацій, скарг, заяв про самочинні дії селян, захоплення маєтків, земель, сінокосів, лісових угідь, худоби, реманенту тощо.

Величезну цінність щодо аналізу соціально-економічного становища Волині у часи Гетьманату містяться у Державному архіві Житомирської області. У фондах архіву представлені в основному директивні матеріали вищих директивних державних інституцій, губернських і повітових установ, зокрема старост, відділів Державної варти, земельних комісій, земських управ, політичних партій, різне листування тощо. Зокрема, у ф. 1644 спр. 7 подається інформація про саморозпуск губернськими старостами земств і тимчасовим призначенням на ці посади осіб з числа членів управ, або відновлення дореволюційних складів земств, у ф. 1644 спр. 3-4 мова йде про земельні комісії на Волині, видачу сільськогосподарського інвентаря приватним господарствам, які його нераціонально використовували (перепродували), про побоювання повітових старостів щодо широких спалахів аграрних безладів та ін., у ф. 1644 спр. 32 представлена значна кількість звернень поміщиків Волині про допомогу до німецько-австрійських військ щодо повернення маєтків, які їм раніше належали та ін.

Періодична преса, переважно газетні видання, є потужним джерелом різноманітної інформації з історії Української революції 1917-1921 рр. Зокрема, соціально-економічне становище Волині у травні-грудні 1918 р. висвітлює газета «Волинь», яка відображає події господарського, культурно-освітнього життя, діяльності органів місцевого самоврядування, їхні відносини з представниками державної влади тощо. Наприклад, 3 травня 1918 р. у газеті «Волинь» містилася інформація про невирішене аграрне питання. У «Волині» за 28 травня розповідається про безробіття серед місцевого населення, продовольчу кризу у м. Житомирі, та й загалом у деяких повітах губернії, зокрема Кременецькому [1, с. 39].

Важливими джерельними складовими обраної теми є статистичні довідники різних галузей економіки України. Особливо корисними для об'єктивного аналізу тогочасного виробництва у промисловості, сільському господарстві та стану транспортної мережі є відомості, подані у статистичних збірниках по народному господарству (напр., Статистический ежегодник к 1918-1920 гг. по промышленности и торговле (М.,

1922), Сборник статсведений по Союзу ССР (М., 1924) [3, с. 10-11].

Як відомо, значна частина джерел вводиться у науковий обіг через публікацію цих матеріалів як окремі збірки. Зокрема, у радянські часи активно видавалися збірки, в яких є документи, що стосуються діяльності Гетьманату. Вагому роль в них приділено ставленню населення України до влади гетьмана. Здебільшого це рапорти начальників повітової міліції щодо арештів селян та робітників за агітацію проти гетьманщини та заклик до збройного повстання. Зокрема, є телеграма міністра внутрішніх справ Кістяківського волинському губернському старості про порядок відшкодування збитків, яких зазнали поміщики й куркулі, і повернення майна, захопленого в них під час аграрних заворушень 3 серпня 1918 р. [5, с. 11]. Загалом, документи, які видавалися у радянські часи зводилися до того, щоб висвітлити партизансько-підпільну боротьбу з австрійсько-німецькими окупантами (напр., Боряба трудящихся Волини за власть Советов. Сборник документов и материалов (Житомир, 1957)) [2, с. 7].

Останнім часом набуває поширення публікація історичних джерел у додатках до монографічних праць. Йдеться про сотні документів. Прикладом може служити праця П. Гай-Нижника “Фінансова політика уряду Української Держави Гетьмана П. Скоропадського (29 квітня — 14 грудня 1918 р.)”, у другій частині якої вміщено близько 360 документів. Вони почерпнуті з „Державного вістника” та фонду 1064 ЦДАВО України — „Рада Міністрів Української Держави”. Переважна більшість з них публікується вперше, але, що найголовніше, деякі з цих матеріалів стосуються Волинської губернії [4, с. 51].

Таким чином, дослідження соціально-економічного розвитку Волині за часів Гетьманату як важливої складової гетьманської держави П.Скоропадського має широку і різномітну джерельно-правову базу. Насамперед, вона представлена архівними документами, періодичною пресою, опублікованими матеріалами тощо. Врахування і вивчення інформації цих джерел при висвітленні проблеми соціально-економічного розвитку Волині за часів Гетьманату сприятиме комплексному дослідженню даної історичної теми.

Список використаної літератури:

1. Венгерська В.О. Волинь у буремному 1918 р. (сторінками місцевої періодики) / В.О.Венгерська // Шляхами творення української державності: за матеріалами регіональної науково-практичної конференції – Житомир: Журфонд, 2006. – С.37-42.

2. Москвін П.П. Житомирщина в період іноземної інтервенції і громадянської війни / П.П.Москвін. – Житомир, 1980. – 64 с.
3. Мякота С. Економічна політика уряду Української Держави (травень-грудень 1918 р.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 «Історія України» / С.Мякота – К, 1997. – 20 с.
4. Пиріг Р. Українська гетьманська держава 1918 р. Історичні нариси / Р.Пиріг. – К., 2011. – 336 с.
5. Прілепішева Ю. Українська Держава гетьмана П.Скоропадського у радянських виданнях (1946-1990 рр.) / Ю.Прілепішева // Історія України. – 2000. – № 18. – С. 11.

А. Самченко

магістрантка історичного факультету
Житомирського державного університету ім. І. Франка
Науковий керівник: старший викладач кафедри
спеціальних історичних дисциплін та правознавства
Житомирського державного університету ім. І. Франка
Зосімович О.Ю.

Становище адвокатури за магдебурзьким правом

Питання адвокатської діяльності згідно норм магдебурзького права досліджувалась досить стисло. В основному про адвокатуру писали польські історики, розглядаючи її в контексті розвитку та поширення права на підконтрольних територіях. Процес надання українським містам магдебурзького права з усіма привілеями супроводжувався переводом цих міст разом з населенням від юрисдикції державних, загальних і спеціальних судів у підпорядкування судам магдебурзького права. А в судовій системі значну роль відігравала діяльність адвокатів.

Судова система за магдебурзьким правом мала свою специфіку. Наприклад, у XV–XVII століттях на теренах сучасної України існувала спочатку судова система, побудована у відповідності з судовими системами держав Центральної та Західної Європи: у привілейованих містах були суди магістратів, у непривілейованих — ратушні суди[3, с. 29]. До осіб, що обиралися для виконання судових функцій, були певні вимоги. Такі особи мали бути з числа знатних, що постійно мешкають, совісливих, розсудливих, добронравних, бажано учених, законороджених, що розуміються на праві, не молодших за 25 і не старших за 70 років. Розгляд справ здійснювався колегіально або в повному складі членів магістрату чи ратуші, або не менше п'яти — у магістраті, трьох — у ратуші. Але карні

справи вийти могли розглядати одноособово. У містах з магдебурзьким правом судові справи міщан розглядала судова колегія. Судебником 1468 р. було узаконено одноособовий панський суд над селянами. Існував також копний (народний) суд, на основі звичаєвого права, до якого могли звертатися представники усіх станів населення. За статутом 1566р. у кожному повітовому місті було створено три судові установи: земські (обиралися шляхтою), гродські (одноособові) і підкоморні суди[3, с. 30].

У XVI ст. у судовій системі склався інститут адвокатури, який керувався нормами магдебурзького права. Місцем її діяльності були міщанські станові суди. Судовий процес був усним і змагальним. Змагальність в суді зберігалася, не дивлячись на те, що у XVI ст. в кримінальних справах широко розповсюдилось катування. Такі види судового процесу відкривали широкий доступ адвокатам, які в той час називалися «пленіпотентами» або «прокураторами». Було дві категорії адвокатів – одні з вищою юридичною освітою – «кавзідікус», а другі без спеціальної освіти[3, с. 30].

Наталя Старченко наводить ще декілька прикладів назв «адвоката» на різних територіях. Так, на території Волині найчастіше вживалося поняття «умоцований приятель мой», тобто людина, уповноважена на ведення судових справ, і цей термін сприймався як тип стосунків. Рідше використовували назву «прокуратор», який порівнювався з найманим адвокатом. Тобто ці два поняття у смисловому значенні дещо різнилися між собою. У Великому князівстві Литовському існувало ще одне смислове значення – «заступник сторін». Це поняття теж відрізняли від двох попередніх, оскільки він брав на себе усю відповідальність за результат судового процесу у визначених правом випадках, тоді як «умоцований» тільки представляв інтереси сторони в суді[2, с. 111-112].

Як професійна діяльність, адвокатура з'явилася не одразу. В. Святоцька, досліджуючи адвокатуру України за магдебурзьким правом, зазначала, що перші зародки станової професійної адвокатури на українських землях з'являються за часів панування Великого Князівства Литовського і Польського королівства (XIV – XVII ст.). У цей період звичаєве право витісняється писаним законом у містах та загальнодержавних судах, де запроваджується магдебурзьке (німецьке) право (XV ст.). Згідно з ним окремі міста України отримують самоврядування і право між собою судитися і радитися. Справа судового захисту в міських та загальнодержавних судах цього часу набуває професійного значення[1, с. 125]. У цей час з'являється професія

захисника у суді. Його уже сміливо можна назвати професійним юристом. Під впливом магдебурзького права з'являється такий вид представництва, як прокуратор[1, с. 125].

Прокуратор був судовим захисником, який призначався юридичним актом за згодою довірителя, без участі протилежної сторони. Термін «procurator» вказує на те, що мета цього інституту була подібною до того, як встановлювалось опікунство «cura». Ще у VI столітті стає звичаєм призначати замість себе людину для ведення справ, або укладання угод на час своєї відсутності. Пізніше прокураторів почали призначати для ведення окремих справ[1, с.125].

Згідно норм магдебурзького права, прокуратори в обов'язковому порядку приймали присягу. Це показує значущість цієї професії та закладає основи відповідальності. Також, магдебурзьке право нормативно закріплює і регулює питання оплати праці прокуратора. Деякі прокуратори, переоцінюючи власну працю, навіть певним чином грабували клієнта. Така велика плата, яку вони встановлювали не завжди влаштовувала простих людей, а тому вони не могли знайти собі захисника в суді і добитися справедливості. Побачивши таке, правознавці міського магдебурзького права висловили своє незадоволення і записали, що кожна праця має гідно оцінюватись, але така праця має виправдовувати власну ціну[5, с.5].

Послуги прокуратора оплачувались також і за визначеною таксою. В день клієнт платив йому чотири гроші. Звідси випливає висновок, що адвокатура, будучи оплачуваною, існувала як професія.

Зустрічаються також випадки, коли адвокатам за виконану роботу платили не коштами, а матеріальними чи духовними благами. Капітал адвоката залежав від його початкового становища, природних даних, спроможності клієнтів. З часом сума винагороди могла реалізуватись то у вигляді подарованої худоби, коней тощо, чи то у запису адвокату нерухомості як дар за раніше надані «приятелям» судові послуги, чи то у вигляді посади в канцелярії, чи то у вигляді вигідної шлюбної партії. Існували випадки використання прокураторами власних коштів під час захисту клієнта. Усе це формувало коло осіб, які були тим чи іншим зобов'язані прокураторові[2, с. 127].

У магдебурзькому праві існувало безкоштовне надання адвокатських послуг урядом тим особам, які мали бажання його найняти, але не мали коштів, або можливості зняти його. Прокуратор в таких випадках не міг відмовитись від покладеного на нього обов'язку. При цьому, призначення прокуратора судом мало місце у всіх справах – як

кримінальних, так і в громадських: «Вдовам, сиротам лет недорослим, которые никакого имения и пожитков не имеют, також простим и не вежам или в уме поврежденним, корорые били б тож крайне скудные, и дела своего в суде производит не могли б и не умели, суд оний имеет поверенного определить из тех, котории в таковом звании при судах обретаются, хотя би те скуднии и простаки о том просили или не просили; оний-же поверенный цело их в суде производит верно и порядочно, без платежа, должен будет...»[3, с.31]. Цей артикул свідчить про те, що у випадку відмови прокуратора надати допомогу в суді бідним людям він страждає від урядового покарання – йому забороняється займатися адвокатською діяльністю: «А если б и в том отговаривался, такого и принудить; нехотящего же и с принуждения в убогих нужде способствовать, отказать ему от суда, прочь от лучить и не по чим уже другим делам в оном суде поверенним бить не долуцать[3, с.32]».

Але було виключення, коли адвокат міг відмовитись від покладеного на нього урядом обов'язку. Відмовити суду прокуратор міг в тому випадку, коли б він змушений був виступати проти свого родича, чи бути захисником свого недруга.

Нормативного врегулювання за магдебурзьким правом отримало положення щодо відповідальності прокуратора. Встановлювалося, що кожен, хто несумлінно виконував свої функції, зловживав своїм положенням і діяв непрофесійно, карався смертною карою.

Існували певні умови усунення з посади адвоката, про які зазначає А.Шевчук, досліджуючи архівні фонди ЖДАО. Адвокат не повинен був підмовляти розпочинати несправедливу тяганину (тяжбу) та використовувати її у власних інтересах, затягувати судовий процес, недоброросовісно захищати або коли до захисту не підготовлений та не з'явився на засідання суду. Позбувалися адвокатської практики і ті, хто з'являвся на суд нетверезим, зловживав азартними іграми, зокрема картярством, і виявляв інші прояви безпутного життя. Враховувалися також і вчинення кримінальних злочинів, хабарництво або встановлення завищеної оплати[4, с. 100].

Законодавством магдебурзького права визначалися особи, яким заборонялося займатися адвокатською діяльністю. Адвокатами не могли бути люди розумово відсталі, неповнолітні (тобто особи до 21 року), священики, еретики, євреї, люди, які відбували покарання[3, с.32].

Визначалась система покарання прокуратора, який знехтував справою свого довірителя та обманув його. Взявшись

за справу, адвокат вже не міг перейти до захисту протилежної сторони, інакше йому вирізали язик. За програму через недбальство справу, він сплачував збитки, або його заключали у в'язницю. Про неможливість прибути на суд адвокат повинен був повідомити суддів, свого клієнта і протилежну сторону, а також показати поважну причину, інакше він змушений був компенсувати всі збитки принесені стороні та підлягав катуванню різками біля міського стовпа, після чого його виганяли з міста[3, с. 33].

Як бачимо, адвокатура, яка виникла на ґрунті магдебурзького права, була чітко організована та діяла за чітко визначеною схемою. Юристи того часу характеризували її як важливий інститут правосуддя. Вважалося, що адвокат своєю працею примножує справедливість в суспільстві, а несправедливість, беззаконня та свавілля викриває.

Адвокатура діяла не під прикриттям судового представництва, а у вигляді правозахисту. Прокуратор за магдебурзьким правом не був судовим представником і не заміняв собою сторону, а був лише тільки її правозахисником. Також професія прокуратора могла оплачуватися окремими фізичними особами, але якщо прокуратор закріплений за певним судом, то оплата була тарифікованою. Також існували категорії людей, яким адвокатська допомога надавалася безоплатно. Прокуратори чітко слідували за власною діяльністю, дотримувались певних принципів та могли нести покарання за їх порушення. Інститут «прокураторства» за магдебурзьким правом заклав надійні основи для розвитку адвокатури у подальшому на території українських земель.

Список використаних джерел та літератури

1. Святоцька В. О. Адвокатура України за магдебурзьким правом / В. О. Святоцька // Право України. – 2006. – №7. – С. 125-126
2. Старченко Н. Умоцovanі – прокуратори – приятелі. Хто вони? (становлення інституту адвокатури на Волині в кінці XVI ст.) / Н. Старченко // СОЦІУМ. Альманах соціальної історії. – 2002. – Вип. 1. – С. 111-144
3. Сурков Д. Історія становлення інституту адвокатури в Україні протягом XVI століття / Д. Сурков / короткий історико-юридичний нарис. – б.м.- б.д. – С. 29-33
4. Шевчук А.В. Інтеграція інституції адвокатури Речі Посполитої до російської судової системи Правобережної України наприкінці XVIII - в першій половині XIX ст. / А.В. Шевчук // Науковий вісник Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія «Історичні науки». – Луцьк: ВЕЖА, 2012. – №. 10. – С. 96-105
5. Niemirowski A. Pogląd dziejowy i zasadniczy na stanowisko obrońcy / A. Niemirowski. – W.: nakł. autora. 1869. – S. 8-10.

РОЗДІЛ 2.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Н. Бондарчук

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
Житомирського національного
агроекологічного університету

Права громадян України на ліси

Екологічні права громадян України становлять відносно нову групу прав, які вперше були закріплені в Законі України «Про охорону навколишнього середовища» в 1991 році та згодом в Конституції України 1996 року. В ст. 9 вищезазначеного закону вказано, що громадяни мають право здійснювати загальне та спеціальне використання природних об'єктів та їх ресурсів. Одним з найважливіших природних ресурсів та найбільших багатств України є ліс. Він відіграє надзвичайно важливу господарську, економічну та екологічну роль.

Правовий режим лісів та його окремі елементи досліджувалися такими вченими як: В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, Т. Г. Ковальчук, М. В. Краснова, Л. В. Мендик, В. Л. Мунтян, Ю. С. Шемшученко та ін. Проте в період проведення реформ у сфері державного управління використанням та охороною лісів і адаптації українського лісового законодавства до європейського дане питання залишається актуальним та потребує подальшого дослідження.

В законодавстві нашої держави закріплено право власності на ліси та право лісокористування. Відповідно до ст. 13 Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, є об'єктами права власності Українського народу [1]. Отже, первинним суб'єктом права власності на ліси є Український народ. Відповідно до ст. 7 Лісового кодексу України (далі – ЛК) ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності [2].

Найбільш дискусійним є питання права приватної власності на ліси. Відповідно до ст. 12 ЛК громадяни та юридичні особи України можуть безоплатно або за плату набувати у власність у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств

замкнені лісові ділянки загальною площею до 5 гектарів. Ця площа може бути збільшена в разі успадкування лісів згідно із законом. Заслуговує на увагу положення ЛК про те, що громадяни та юридичні особи можуть мати у власності ліси, створені ними на набутих у власність у встановленому порядку земельних ділянках деградованих і малопродуктивних угідь, без обмеження їх площі. Крім того, ліси, створені громадянами та юридичними особами на земельних ділянках, що належать їм на праві власності, перебувають у приватній власності цих громадян і юридичних осіб. Дане положення законодавства є надзвичайно позитивним, оскільки стимулює громадян висаджувати ліси, що в подальшому матиме сприятливий вплив на екологію. Згідно ЛК суб'єктами права приватної власності на ліси є громадяни та юридичні особи України. Дану позицію законодавця вважаємо вірною, оскільки ліси, як і земля, є національним багатством України і необхідним є обмеження права власності на ліси іноземних громадян, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб. Існує наукова думка, що права громадян України щодо приватної власності на ліси варто було б розширити. Зокрема, збільшити площу лісів, що можуть перебувати в приватній власності. Прихильники такої позиції наводять наступні історичні факти та зазначають, що перед лісовим господарством сьогоденної України стоять завдання, подібні до ситуації 1920-х років: необхідність відновлення лісової галузі, покращення умов господарювання на селі, підвищення добробуту селян. Маючи такі проблеми керівництво нашої держави того часу прийняло Постанову ВУЦВК і РНК УСРР «Про забезпечення селянства лісами й побічним користуванням з державних лісів УСРР» 27 травня 1925 року, згідно якої селянам передавались лісові ділянки площею до 55 га. Лісова площа такого розміру дозволяє більш ефективно використовувати природний ресурс і зробити цей вид діяльності більш рентабельним. Натомість на лісовій ділянці площею до 5 га про ефективне ведення лісового господарства не може йтися [3].

Право користування лісами здійснюється в порядку постійного та тимчасового користування лісами. У постійне користування ліси надаються спеціалізованим державним та комунальним лісогосподарським підприємствам та іншим державним і комунальним підприємствам, установам, організаціям, у яких створено спеціалізовані лісогосподарські підрозділи. Найбільш актуальними на сьогодні питаннями у сфері лісокористування є електронний облік деревини та лісопродукції. У 2012 році всі підприємства Держлісагентства планують повністю перейти на електронний облік деревини.

Тим самим вони позбавляють можливості існування злочинних пилорам та унеможливають обіг незаконно придбаної деревини. Електронний облік деревини ліквідує нечесну конкуренцію та виведе діяльність деревообробників у прозоре правове поле. Крім того, найближчим часом планується створити низку потужних виробництв і повністю переробляти в Україні деревину, яка заготовляється [4].

Тимчасове користування лісами може бути довгостроковим та короткостроковим. У довгострокове користування ліси надаються для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних, туристичних і освітньо-виховних цілей та проведення науково-дослідних робіт. На сьогодні актуальним питанням є внесення змін до законодавства про ведення мисливського господарства. Планується змінити підхід до мисливської справи. Зокрема, запровадити клубну систему в цій сфері. Запровадження таких новацій дасть змогу фінансувати проведення необхідних заходів – споруджувати вольєри, підгодівельні майданчики, засівати поля кормом для звірів, що сприятиме зростанню їх чисельності та збільшенню популяції. У короткострокове користування ліси надаються для заготівлі другорядних лісових матеріалів, побічних лісових користувань та інших потреб. Проблемою на сьогодні є недофінансування галузі від підприємницької діяльності із заготівлі та переробки продуктів лісу, а саме грибів і ягід. Нині Державне агентство лісових ресурсів України веде переговори з європейськими покупцями, які без посередників будуть купувати гриби та ягоди, сплачуючи кошти державним підприємствам, а ті, в свою чергу, вестимуть розрахунки з громадянами.

Досліджуючи питання права лісокористування, варто наголосити на тому, що лісокористувачі мають не лише права, а й обов'язки. Так, громадяни під час здійснення загального використання лісових ресурсів зобов'язані виконувати вимоги пожежної безпеки в лісах, користуватися лісовими ресурсами способами і в обсягах, що не завдають шкоди відтворенню цих ресурсів, не погіршують санітарного стану лісів. Важливим напрямом підвищення ефективності протипожежної охорони лісів можуть бути сучасні телекомунікаційні можливості. Розміщення протипожежних роликів, фотографій згарищ, інформації про негативні екологічні та соціальні наслідки пожеж може бути ефективним інструментом щодо зменшення кількості лісових пожеж унаслідок необережного поводження з вогнем.

Важливим елементом правового забезпечення раціонального використання лісів є притягнення осіб, винних у вчиненні

лісових правопорушень, до юридичної відповідальності. Ватро наголосити, що санкції за порушення лісового законодавства України є надзвичайно низькими. Необхідно внести наступні зміни до законодавства: посилити відповідальність за незаконну порубку лісу, для чого потрібно уточнити кваліфікуючі ознаки (систематичність здійснення порубки) та передбачити більш суворі санкції для службових осіб, які сприяли здійсненню незаконних порубок чи організували їх.

До проблем права лісокористування можна також віднести той факт, що дана сфера є досить корумпованою. За даними Державного агентства лісових ресурсів України станом на 16 листопада 2012 року до адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення притягнуто 11 працівників, по 8 випадкам ведеться слідство, до кримінальної відповідальності притягнуто 4 працівника, по 19 випадкам ведеться слідство [5].

Підбиваючи підсумок, можна зазначити, що на сьогодні право лісокористування в Україні розвивається у руслі європейських тенденцій. До основних перспектив розвитку можна віднести запровадження електронного обліку деревини та лісопродукції, запровадження клубної системи мисливства, впровадження модернізованих методів переробки деревини, застосування безвідходних, маловідходних та енергозберігаючих технологій. Наведені вище напрямки розвитку потребують відповідного законодавчого забезпечення шляхом внесення змін до відповідних нормативно-правових актів, зокрема до Закону України «Про мисливське господарство та полювання». Крім того, необхідно внести зміни до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення з метою посилення відповідальності за лісові правопорушення.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 17. — Ст. 99.
3. Кіндюк Б. До питання про тимчасову передачу лісів селянству за часів НЕПу / Б. Кіндюк // Юридична Україна. — 2011. — № 1. — С. 66-70.
4. Поденко В. Ліси – турбота держави. Державне агентство лісових ресурсів звітує перед Президентом України про свою роботу / В. Поденко // Лісовий і мисливський журнал. — 2012. — № 4. — С. 2.
5. Аналіз корупційних правопорушень в лісовій галузі України за III квартал 2012 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/publish/article?art_id=97215&cat_id=44057

О. Рудницька

кандидат юридичних наук, доцент кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка

Право громадян на медичну допомогу в Україні

Система охорони здоров'я України на сьогоднішній час має багато проблем, які заважають як пацієнтам, так і самим лікарям. Актуальність даної теми дослідження полягає у тому, що у 2011 році в Україні розпочато проект реформування системи охорони здоров'я у відповідності до Програми Президента України В.Ф. Януковича «Україна для людей» [1] та Програми економічної реформи на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [2]. Зокрема, основну частку відповідальності за можливе зменшення захворюваності та зміцнення здоров'я буде нести первинна медико-санітарна допомога побудована на засадах загальної практики-сімейної медицини, тому саме вона має бути основою перетворень у галузі.

Законодавчим підґрунтям реформування на першому етапі стало прийняття Закону України № 3612 від 07.07.2011 року «Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві» (далі — ЗУ «Про порядок...») [3] та Закону України № 3611 від 07.07.2011 «Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги» [4]. Крім того, 5 липня 2012 року було прийнято Закон України «Про екстрену медичну допомогу», що набрав чинності (крім статті 4) з 1 січня 2013р. [5]. 21 листопада 2012 р. Кабінетом Міністрів України була прийнята Постанова № 1119 "Про норматив прибуття бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги на місце події" [6], що також набрав чинності з 1 січня 2013р. У законодавстві визначено такі нові поняття, як домедична допомога, екстрена медична допомога. Також визначено критеріїв розподілу звернень пацієнтів за екстреною (швидкою) медичною допомогою, залежно від стану пацієнта, на екстрені та не екстрені, встановлено норматив прибуття бригади на екстрений виклик.

Реформування охорони здоров'я в Україні включає структурно-організаційне та фінансово-економічне розмежування закладів охорони здоров'я за видами надання медичної допомоги (первинної, вторинної, третинної і екстреної) шляхом створення центрів первинної медико-санітарної допомоги, спеціалізованих за профілем та інтенсивністю

медичних установ, як складових госпітальних округів та високоспеціалізованих закладів охорони здоров'я або центрів з надання третинної медичної допомоги.

Відповідно до Програми економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" підготовка до запровадження обов'язкового соціального медичного страхування передбачена на III етапі реформи, тобто до кінця 2014 року. Запровадженню національної системи медичного страхування має передувати проведення структурної реорганізації системи охорони здоров'я, оптимізація мережі закладів охорони здоров'я та відпрацювання нових фінансових механізмів, що є основним змістом перших етапів реформи, що проводиться на сьогодні.

Чому ж такою важливою функцією держави є забезпечення права громадян на медичну допомогу. Обсяг прав і свобод людини у сучасному суспільстві визначається не лише особливостями певного співтовариства людей, а й розвитком людської цивілізації в цілому, рівнем інтегрованості міжнародного співтовариства. Право людини на медичну допомогу знайшло своє відображення у міжнародно-правових стандартах. Зокрема, серед заходів, яких повинні вжити держави-учасниці Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права [7] для повного здійснення права кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я, є створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби. Право на соціальну і медичну допомогу визначено також і у ст. 13 Європейської соціальної хартії [8]. Конвенцією ООН про права дитини [9] передбачено забезпечення надання необхідної медичної допомоги і охорони здоров'я всіх дітей із зосередженням першочергової уваги розвитку первинної медико-санітарної допомоги.

Дуже важливою є Європейська хартія прав пацієнтів [10] (ст. 8 визначає, що кожна особа має право на отримання якісної медичної допомоги, яка відповідає затвердженим стандартам). На сьогодні Україна не ратифікувала дану Угоду.

Конституція України (ст. 49) [11] гарантує право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Право людини на медичну допомогу закріплено також і в ст. 284 Цивільного кодексу України (далі — ЦК) [12] та в ст. 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі — Основи) [13], де передбачено право на кваліфіковану медико-санітарну допомогу як складову права на охорону здоров'я.

Відповідно до ст. 3 Основ медична допомога - діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами.

Згідно ст. 33 Основ медична допомога за видами поділяється на екстрену, первинну, вторинну (спеціалізовану), третинну (високоспеціалізовану), паліативну, медичну реабілітацію.

І.Я. Сенюта [14] визначає таку структуру права людини на медичну допомогу:

1. Право на ефективне та доступне медичне обслуговування, у тому числі на безоплатну медичну допомогу (ч. 3 ст. 49 Конституції України);

2. Право на вільний вибір лікаря, вибір методів лікування відповідно до рекомендацій лікаря і закладу охорони здоров'я (ч. 2 ст. 284 ЦК України, п. "д" ст. 6, 34, 38 Основ);

3. Право на медичну інформацію (ст. 32 Конституції України, ст. 285 ЦК України, п. "е" ст. 6, ст. 39 Основ);

4. Право на таємницю про стан здоров'я (ст. 32 Конституції України, ст. 286 ЦК України, ст. ст. 39-1, 40 Основ, ст. 145 КК Незаконне розголошення лікарської таємниці);

5. Право на інформовану добровільну згоду на медичне втручання (ч. 3 ст. 284 ЦК України, п. "д" ст. 6, 34, 38 Основ);

6. Право на відмову від медичного втручання (ч. 4 ст. 284 ЦК України, ч. 4 ст. 43 Основ);

7. Право пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні в закладі охорони здоров'я, на допуск до нього інших медичних працівників, членів сім'ї, опікуна, піклувальника, нотаріуса та адвоката, а також священнослужителя для відправлення богослужіння та релігійного обряду (ст. 287 ЦК України, п. "к" ст. 6 Основ).

Але на сьогоднішній день цей перелік не є вичерпним. У структуру права на медичну допомогу необхідно включити право на домедичну допомогу, що встановлена Законом України «Про екстрену медичну допомогу» від 5 липня 2012 року. Крім того, вказаним вище Законом (пункт 5 стаття 1) встановлено право людини на екстрену медичну допомогу, яка полягає у здійсненні працівниками системи екстреної медичної допомоги відповідно до даного Закону невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на врятування і збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків.

Так, рішенням Житомирської обласної ради від 22.11.12 року № 698 Про створення комунальної установи «Центр

екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» Житомирської обласної ради [15] створено відповідний Центр. Основними завданнями Центру є: 1) організація та надання: екстреної медичної допомоги пацієнтам і постраждалим на догоспітальному етапі; виїзної консультативної медичної допомоги; 2) організація: виконання нормативу прибуття бригад швидкої медичної допомоги на місце виклику (події); медико-санітарного забезпечення масових заходів та заходів за участю осіб, щодо яких здійснюється державна охорона; взаємодії з аварійно-рятувальними підрозділами міністерств та інших центральних органів виконавчої влади під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; 3) організація та здійснення: транспортування пацієнтів і постраждалих, які потребують медичного супроводження, а також медичної евакуації постраждалих під час ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; інформаційно-аналітичного забезпечення Урядової інформаційно-аналітичної системи з питань надзвичайних ситуацій.

Реформування охорони здоров'я в Україні ще тільки на 1 етапі. Реформування цієї галузі супроводжується різними недоліками, недостатнім фінансовим забезпеченням та поінформованістю населення та самих медичних працівників.

Список використаних джерел та літератури:

1. Програма Президента України В.Ф. Януковича «Україна для людей» / Офіційний сайт Президента України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://www.president.gov.ua/documents/>

2. Програма економічної реформи на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» / Офіційний сайт Президента України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://www.president.gov.ua/documents/>

3. Про порядок проведення реформування системи охорони здоров'я у Вінницькій, Дніпропетровській, Донецькій областях та місті Києві: Закон України № 3612 від 07.07.2011 року / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3612-17>

4. Про внесення змін до Основ законодавства України про охорону здоров'я щодо удосконалення надання медичної допомоги: Закон України № 3611 від 07.07.2011 року / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3611-17>

5. Про екстрену медичну допомогу: Закон України від 5 липня 2012 року (набрав чинності (крім статті 4) з 1 січня 2013р.) / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу :

<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3611-17>

6. Про норматив прибуття бригад екстреної (швидкої) медичної допомоги на місце події: Постанова № 1119 Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2012 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/1119-2012-п>
7. Міжнародний пакту про економічні, соціальні та культурні права / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
8. Європейської соціальної хартії / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
9. Конвенція ООН про права дитини / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042
10. Європейська хартія прав пацієнтів / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://psoriasis.in.ua/documents/hartia.pdf>
11. Конституція України від 28 червня 1996 року / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр>
12. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
13. Основи законодавства України про охорону здоров'я / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
14. Сенюта І.Я. Право людини на медичну допомогу: деякі теоретико-практичні аспекти / І.Я. Сенюта: Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення). Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції 17—18.04.2008, м. Львів. — С. 277-283.
15. Про створення комунальної установи «Центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф» Житомирської обласної ради: Рішення Житомирської обласної ради від 22.11.12 року № 698 / Офіційний сайт Житомирської обласної ради // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.oblrada.zhitomir.ua/index.php/ofitsijni-dokumenty/normativni-dokumenty/rishennya-oblasnoji-radi/3260>

Забезпечення конституційного права громадян на безоплатну правову допомогу в Україні

З моменту закріплення у Конституції та деяких спеціальних законах України права на безоплатну правову допомогу осіб реалізація такого права в повному обсязі була неможливою через відсутність єдиної законодавчо визначеної політики у сфері надання правової допомоги коштом держави.

Прийняття Верховною Радою України Закону України «Про безоплатну правову допомогу» [1], який набрав чинності 9 липня 2011 року, дозволило Україні отримати правову базу та інституціональний механізм для реалізації як закріпленого статтею 59 Конституції України права кожного на правову допомогу, зокрема, у випадках, коли вона відповідно до закону повинна надаватись безоплатно, так і зобов'язань за низкою міжнародних договорів, які містять положення щодо надання правової допомоги і учасником яких є Україна. Зокрема, це Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., які прямо чи опосередковано встановлюють зобов'язання для держав-учасниць надавати безоплатну та кваліфіковану правову допомогу малозабезпеченим особам при обвинуваченні їх у вчинення кримінальних правопорушень.

Україна, ратифікувавши Європейську конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р., взяла на себе зобов'язання створити умови та можливості для надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим особам при обвинуваченні у вчиненні кримінального правопорушення.

Прийнятий Закон визначає порядок і підстави надання безоплатної правової допомоги, суб'єктів її надання, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги, повноваження органів виконавчої влади у цій сфері, порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з питань надання безоплатної правової допомоги.

Закон передбачає надання двох видів безоплатної правової допомоги – первинної та вторинної. Таким чином, законодавець диференціює поняття «доступу до права» та «доступу до правосуддя», адже вони є різними як за своєю формою і змістом, так і за способом реалізації.

Важливість та особлива соціальна значимість права на правову допомогу полягає ще й в тому, що воно виступає своєрідним посередником у реалізації людиною інших прав. У багатьох випадках людині важко повноцінно реалізовувати свої права, не скориставшись при цьому правом на правову допомогу.

Первинна безоплатна правова допомога охоплює такі види правових послуг, як :

- надання правової інформації;
- надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- складання заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім процесуальних);
- надання допомоги в забезпеченні доступу осіб до безоплатної вторинної правової допомоги та медіації.

Отримати таку допомогу має право кожен: звернутися за наданням зазначеної допомоги мають право не лише громадяни України, а й іноземні громадяни, особи без громадянства, біженці, тобто усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Звернення про надання безоплатної первинної допомоги надсилаються або подаються безпосередньо до центральних та місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів центральних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції, які у свою чергу протягом 30 календарних днів мають надати відповідні правові послуги.

Якщо у зверненні міститься прохання лише про надання правової інформації, то відповідна інформація надається протягом п'ятнадцяти днів з дня отримання звернення.

У разі виникнення ситуації, коли питання, порушені у зверненні, не належать до компетенції органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування, до якого воно надійшло, таке звернення переадресовується у п'ятиденний строк до відповідного органу, про що повідомляється особа, яка подала звернення.

Безоплатна вторинна правова допомога полягатиме у наданні наступних правових послуг:

- захист від обвинувачення;

- здійснення представництва інтересів осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами;

- складання процесуальних документів.

Право на безоплатну вторинну правову допомогу, на відміну від первинної, мають лише окремі категорії осіб, визначені Законом, з урахуванням двох критеріїв – критерію малозабезпеченості та належності до тих категорій осіб, для яких законами вже закріплено право на безоплатну правову допомогу.

Відповідно до критерію малозабезпеченості Закон надає право на безоплатну вторинну правову особам, середньомісячний сукупний дохід сім'ї яких нижчий суми прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до Закону України «Про прожитковий мінімум» для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення та інвалідам, які отримують пенсію або допомогу, що призначається замість пенсії, у розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб.

Серед інших осіб, які мають право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги, зазначені ті особи, до яких застосовано адміністративне затримання або адміністративний арешт, а також підозрювані у вчиненні злочину особи, які затримані органами дізнання та слідства, особи, до яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою та особи, у справах яких відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України участь захисника є обов'язковою.

Закріплення на рівні Закону права вищезазначених осіб на безоплатну правову допомогу свідчить про наближення українського законодавства до загальноприйнятих у демократичному світі стандартів захисту прав людини.

Відсутність законодавчо визначених процедур отримання безоплатної правової допомоги, право на отримання якої було у різні роки закріплене багатьма спеціальними законами за певними категоріями осіб, фактично не дозволяла таким особам скористатися своїм правом. Саме тому прийнятий Закон визначає поряд з іншими особами, що мають право на безоплатну правову допомогу, наступні категорії: діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї, безпритульні діти; особи, щодо яких вирішується питання про надання статусу біженця та у разі оскарження рішення щодо статусу біженця;

ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; особи, які мають особливі заслуги та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною, особи, які належать до числа жертв нацистських переслідувань; особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання її недієздатною чи поновлення її цивільної дієздатності; особи, щодо яких суд розглядає справу про надання психіатричної допомоги в примусовому порядку; особи, реабілітовані відповідно до законодавства України.

Вторинна безоплатна правова допомога надаватиметься Центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, які Міністерство юстиції України на сьогоднішній день утворило 27 - при управліннях юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі.

Крім цього, протягом 2013 року будуть утворені 45 міжрайонних центрів.

Житомирський обласний Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги утворений в липні цього року, розташований в приміщенні Будинку Правосуддя на майдані Соборному. Очолює Центр директор Гербеда Олександр Йосифович.

Залежно від форми співробітництва всі адвокати поділятимуться на тих, хто надає безоплатну правову допомогу на постійній основі за контрактом, та тих, хто надає таку допомогу на тимчасовій основі на підставі договору.

Для участі у конкурсі в Житомирській області у 2012 році було подано понад 100 заяв. На сьогоднішній день успішно пройшли всі етапи конкурсу 88 адвокатів з усіх районів та міст області.

Головним управлінням юстиції створений та ведеться локальний реєстр адвокатів, що надаватимуть безоплатну правову допомогу.

Особливістю діяльності Центрів буде те, що виключно вони будуть розглядати звернення та прийматимуть рішення про надання чи відмову відповідної правової допомоги, забезпечувати участь захисника у передбачених законодавством випадках та укладати договори з адвокатами, включеними до відповідного реєстру адвокатів. Центри діятимуть як неприбуткові державні установи на правах юридичної особи.

Якість надання безоплатної правової допомоги оцінюватиметься за такими критеріями як результативність, своєчасність, доступність, зручність, відкритість, повага до

особи, професійність та конфіденційність. Для комплексного оцінювання якості діяльності суб'єктів надання безоплатної правової допомоги буде проводитися незалежний моніторинг. Дотримання суб'єктами надання безоплатної правової допомоги стандартів якості сприятиме ефективному та якісному виконанню ними своїх обов'язків та довіри до системи безоплатної правової допомоги в цілому.

З 1 січня 2013 року відповідно до нового КПК міліція та інші органи, уповноважені здійснювати адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями правоохоронних органів або затримання органами дізнання та досудового слідства зобов'язані негайно повідомляти про затримання особи в Центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Для осіб яких затримано (тримання під вартою, адміністративне затримання, адміністративний арешт, затримання за підозрою у вчиненні злочину) встановлено спеціальний порядок звернення для надання безоплатної вторинної правової допомоги. У разі звернення таких осіб за наданням безоплатної вторинної правової допомоги або надходження інформації про затриманих осіб центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги зобов'язаний прийняти рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги з моменту затримання особи.

Механізм реалізації цього права закріплений постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб» від 28 грудня 2011 року № 1363. Порядок встановлює загальні вимоги та механізм інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб органами, уповноваженими здійснювати адміністративне затримання або затримання згідно з дорученнями правоохоронних органів, або затримання осіб органами дізнання та досудового слідства.

За цим Порядком негайно після фактичного затримання особи службова особа органу, який її затримав, повідомляє центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги відомості про затриману особу. Протягом однієї години з моменту негайної реєстрації повідомлення про затримання особи центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначає адвоката, про що інформує орган, який затримав особу. Призначений адвокат повинен прибути протягом однієї години з моменту отримання доручення, а у виняткових випадках - не пізніше ніж протягом шести годин з моменту

отримання доручення до затриманої особи для надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Такий механізм залучення адвокатів для надання безоплатної вторинної правової допомоги затриманим особам запрацює вже з 1 січня 2013 року.

У зв'язку із таким оперативним наданням правової допомоги постає питання щодо встановлення належних умов оплати праці адвокатів.

Відповідно до Постанови КМУ від 18.04.2012, орієнтовна сума, необхідна для оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у 2013 році становить 95 млн. грн., а у 2014 році це буде – 157 млн.грн., у той час як на 2012 рік в державному бюджеті на оплату відповідної праці адвокатів передбачено всього 1,85 млн.грн..

Безоплатну правову допомогу буде впроваджено поетапно:

- з 1 січня 2013 року – гарантована безоплатна правова допомога у кримінальних справах;
- з 1 січня 2014 року – в цивільних справах.

Набрання чинності Закону “Про безоплатну правову допомогу” є вагомим кроком до виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав людини та запровадження європейських стандартів у сфері надання правової допомоги широкому колу осіб та забезпечення доступу до правосуддя.

Список використаної літератури:

1. Про безоплатну правову допомогу: Закону України від 2 червня 2011 року / / Офіційний сайт Верховної Ради України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

Л. Василенко

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри правознавства
Житомирського національного агроекологічного
університету

Відображення принципів верховенства права та законності у діяльності органів виконавчої влади з питань екології

Положення Конституції України, згідно з яким вона

визначена демократичною, соціальною та правовою державою [1, ст. 1] дають підстави для твердження, що матеріальні норми чинного законодавства мають відповідати нормативно-правовим потребам суспільства. Іншими словами, закони, що приймаються повинні не суперечити вказаним конституційним положенням, а сукупність їх сутнісних характеристик мають реально задовольнити нормативно-правові потреби суспільства та приватних інтересів.

Обсяг повноважень органів виконавчої влади не підлягає довільному тлумаченню. Визначення змісту організації та діяльності гілок влади у галузі захисту об'єктів довкілля повинно відповідати приписам Основного Закону, який декларує принципи правової держави - тобто держави, де забезпечується реальне народовладдя, гарантується принцип верховенства права, закони узгоджуються з принципами верховенства права, а їх зміст та направленість повинні сприяти справедливості та реалізації проголошеної "відповідальності перед Богом". На жаль, Основний Закон держави не містить чіткого поняття правової держави.

На мою думку, правова держава - це така держава, в якій реально функціонує режим зв'язаності влади чітко обумовленими обов'язками та відповідальністю, реалізація яких повинна забезпечувати законність та верховенство права, юридично захищати тим самим гарантовані Конституцією України законні інтереси та права фізичних та юридичних осіб.

Варто зауважити, що французька правова наука ототожнює поняття "правової держави", перш за все, з принципом законності як обов'язком дотримуватись закону [2, с. 231-232]. Так, згідно з ст. 68-1 Конституції Франції 1958 р. (розд. X) члени Уряду несуть кримінальну відповідальність у судовому порядку за дії (акти), що скоєні ними при виконанні своїх функцій [3]. В той же час, ми маємо можливість констатувати, що обов'язок відшкодування матеріальної та моральної шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю посадових і службових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування перекладений на державу або органи місцевого самоврядування [1, ст. 56], що суперечить принципу персональної юридичної відповідальності, поняттю правової держави [1, ст. 1], принципам верховенства права [1, ст. 8]. Варто зауважити, що обумовлене Конституцією (розд. II) поняття "рівність" стосовно обов'язків та відповідальності поширюється тільки на пересічених громадян України.

З огляду на вишевикладене важливими вбачаються міркування адміністративіста радянських часів К. Беннингера

[4], який наголошував на тому, що у системі права держави адміністративне право повинне займати особливе місце, його норми повинні чітко й повно визначити права й обов'язки органів управління, вони повинні кореспондуватися правам і обов'язкам громадян. З наведеним доречно погодитись, за винятком того, що саме поняття "управління" не узгоджується з поняттям, яке передбачає "виконавчу діяльність" на користь її громадян та держави.

Законність, як наголошують А.Ю. Олійник, С.Д. Гусарев та О.Л. Слюсаренко, це такий режим, який забезпечує всебічну охорону прав та інтересів особи, суспільства і держави, при цьому реальний характер законності має місце тоді, коли вимоги закону не лише проголошуються, але й виконуються, проводяться у життя [5, с. 112].

Виходячи з принципу верховенства права не можна вважати такими, що відповідають конституційним приписам норми ЗУ "Про охорону навколишнього природного середовища", яким введені положення про обмеження обсягу повноважень спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів на здійснення адміністративних процедур по відношенню до інвесторів, що здійснюють свою діяльність на умовах угод про розподіл продукції [6, ч. 3 ст. 20].

З положення "Про Державну екологічну інспекцію в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі" вбачається, що законодавчі положення на розсуд спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади набувають іншої трансформації, що впливає з факту надання спеціальним озброєним з контрольними функціями підрозділам не передбачених ЗУ "Про охорону навколишнього природного середовища" повноважень, зокрема надання замість безпосереднього виконання обов'язків із захисту об'єктів довкілля права здійснювати їх за плату ("платні екологічні послуги" [7]), що суперечить не тільки Конституції України, але й ЗУ "Про охорону навколишнього природного середовища" та ЗУ "Про джерела фінансування органів державної влади" [8], який встановлює єдиний на території України порядок, відповідно до якого забороняється використання бюджетних коштів для фінансування позабюджетних фондів; податки, збори та інші обов'язкові платежі зараховуються до бюджетів повністю, незалежно від їх цільового призначення; платежі, утримані з суб'єктів підприємницької діяльності, повинні перераховуватись до бюджету в першочерговому і безспірному порядку (ст. 23). Як цілком справедливо визначає В.І. Курило, стає очевидним,

що державні органи стягують плату за адміністративні послуги незаконно [9, с. 376].

Факти грубих порушень конституційних приписів свідчать про те, що закон використовується у якості інструменту для задоволення корисливих інтересів корупційних угруповань. Зазначеному сприяють два фактори: декларовані ознаки правового характеру української держави мають вельми формальний характер, а тому побудувати правову державу лише за формальними ознаками є цілком неможливим; перешкодою, на мою думку, є існування "синдрому безправ'я" [10], що формувався десятиліттями в умовах відсутності правової держави або в умовах, коли демократичні цінності формально встановлені в численних законах або навіть у Конституції країни, однак їх забезпеченість і реальність виконання досить ілюзорні.

Обумовлений Конституцією України принцип верховенства права означає підпорядкування діяльності усіх державних інститутів потребам реалізації прав людини, а тому вбачається, що законодавство у сфері реалізації прав громадян на безпечне для життя та здоров'я довкілля, зокрема правильне визначення цілей, завдань та функцій гілок влади (їх посадових осіб) стосовно захисту людини, землі, води, повітря від негативних чинників, реалізація реформи адміністративного права та адміністративної реформи, - потребують комплексного вирішення шляхом приведення конституційних та законодавчих положень у відповідність з потребами людини та принципами правової держави, що безпосередньо впливає з змісту статей 1, 3, 50 Конституції України та приписів Всесвітньої Хартії природи.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України – 1996 р. – № 30. – Ст. 141.
2. Зіллер Жак. Політико-адміністративні системи країн ЄС: Порівняльний аналіз / Володимир Ховхун (пер.з фр.). - К. : Основи, 1996. — 420 с.
3. Конституция Французской Республики от 4 октября 1958 года (С изменениями, внесенными 22 февраля 1996 года) // Сайт Северо-Кавказской Академии Государственной службы : <http://www.uristys.ru/>.
4. Беннингер К. Административное право и социалистическое правовое государство // Правоведение. - 1989. - № 6. - С. 66 – 68.
5. Теорія держави і права: Навч. посіб. / А.Ю.Олійник, С.Д. Гусарев, О.Л. Слюсаренко. - К. : Юрінком Інтер, 2001. – 176 с. - Бібліогр.: 163 с.
6. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради України, 1991. – № 41. – Ст. 546.

7. Про затвердження Порядку надання платних послуг екологічного характеру територіальними органами Міністерства екології та природних ресурсів України: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 30 січня 2002 року № 46 // Офіційний вісник України. – 2002. № 12.- Ст.630.

8. Про джерела фінансування органів державної влади: Закон України від 30 червня 1999 року № 783-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 34. – Ст. 274.

9. Курило В. І. Адміністративні правочини у сільському господарстві України : сучасна парадигма : Монографія / За заг. ред. В. К. Шкарупи. – К.: Магістр-XXI сторіччя. – 2007. – 312 с. Бібліогр. : С. 281-310.

10. Старилон Ю.Н. Административное право как средство разрушения "синдрома бесправия" в современном правовом государстве // Журнал российского права, 2005. - № 4. С. 29-45.

Р. Ляшенко

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
Житомирського національного агроекологічного
університету

Нормативність актів судової влади

Питання нормативності актів судової влади є актуальним на сучасному етапі розбудови правової держави. Відповідно до поширених у юридичній науці поглядів, лише органи законодавчої та виконавчої гілок влади беруть участь у здійсненні правотворчої функції держави, а суди тільки застосовують право, а не формують його. Традиційно за судами не визнається роль у формуванні права навіть у випадку, коли під час здійснення правосуддя шляхом прийняття актів судової влади заповнюються прогалини, вирішуються колізії у законодавстві чи надається тлумачення правових норм.

Відомо, що загальна заборона суддям брати участь у формуванні права походить з часів кодифікації Юстиніана та Великої Французької революції, а також обумовлена основними ідеологічними постулатами радянської правової системи. Уявлення про те, що суди повинні лише застосовувати правові норми та не відхилятися від їх буквального змісту, особливо під час їх тлумачення, вже не відповідає сучасному правовому розвитку, що склався у країнах розвинутої демократії, зокрема у європейських країнах.

Нині у країнах англосаксонської та романо-германської правової сім'ї стає помітнішою загальна тенденція щодо

розуміння важливої ролі суду у формуванні права під час здійснення правосуддя, що досягається у результаті визнання нормативності окремих актів судової влади.

Необхідність наукового дослідження нормативності актів судової влади значно підсилюється вивченням практики Конституційного Суду України, Європейського суду з прав людини, а також основних напрямів впливу цієї практики на вітчизняну правову систему.

Проблеми нормативності актів судової влади розглядали М.М. Воппенко, Р. Давід, О.В. Капліна, М.М. Марченко, Н.М. Пархоменко, Д.Ю. Хорошковська, С.В. Шевчук та інші. Зазначимо, що здебільшого ця проблема саме в такому аспекті зустрічається в контексті досліджень, присвячених аналізу судової практики, судового прецеденту та можливостей його застосування в Україні.

На сучасному етапі розвитку суспільства, основне джерело права в Україні – нормативно-правовий акт – недостатньо оперативно регулює динамічні суспільні відносини, у зв'язку із цим суду потрібно визначити правову політику на підставі нормотворення. Підґрунтям надання актам судової влади ознак нормативності, є необхідність забезпечення однаковості судової практики, дотримання принципу законності при здійсненні правосуддя, захисту прав та свобод людини і громадянина, реалізації норм Конституції України як норм прямої дії, подолання колізій і прогалин.

Як зазначає Л.А. Луць, становлення незалежної та самостійної судової влади супроводжується розвитком, поряд з іншими її функціями, і нормотворчої [1, с.9]. На думку С.В. Шевчука, всебічне визнання нормативності актів судової влади у різних країнах призвело до вживання у науковому обігу терміна «судова правотворчість», що відображає явище нормативності актів судової влади у тих випадках, коли судді у процесі застосування, тлумачення норм права, заповнення прогалин, вирішення колізій формулюють нові правоположення (правові позиції) як частину мотивації акта судової влади [2, с. 26-27].

На думку М.М. Марченко, за своєю юридичною природою рішення Конституційного Суду є не лише актами правозастосування, а й актами, що містять норми права. Рішення Конституційного Суду, що стосуються загальнозначущих питань, пов'язаних з розглядом справ про відповідність нормативно-правових актів та нормативних договорів Конституції, з тлумаченням Конституції, вирізняються тим, що містять не лише загальні, а й загальнообов'язкові

норми, розраховані на багаторазове їх застосування і невизначене коло суб'єктів [3, с. с. 225-226].

Так, нормативний зміст мають рішення Конституційного Суду України щодо конституційності законів та інших правових актів, офіційного тлумачення Конституції і законів України та конституційності законопроектів про внесення змін до Конституції України. Рішення Конституційного Суду України формулюються найвищим судовим органом держави, виносяться в особливому порядку на підставі спеціальної, передбаченої законом юридичної процедури, вони є обов'язковими та підлягають офіційному опублікуванню.

Імперативний характер рішень Конституційного Суду України визначено ст. 69, 70 Закону України «Про Конституційний Суд України» [4], а саме: рішення і висновки Конституційного Суду України є обов'язковими до виконання; Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку; Конституційний Суд України має право зажадати від державних органів письмового підтвердження виконання рішення, додержання висновку Конституційного Суду України; невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність.

Отже, поділяючи точку зору М.М. Марченка, про нормативність актів Конституційного Суду [5, с.399], слід підкреслити, що його рішення мають загальнообов'язковий характер, розраховані на багаторазове застосування та можуть припиняти юридичну дію нормативно-правового акту, що не відповідає та суперечить Конституції України.

Стосовно актів Європейського суду з прав людини, то вони теж мають нормативний характер. Зокрема, Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. [6] визнає, що практика Європейського Суду є джерелом права в Україні. Як зазначає Н.М. Пархоменко, нормативність — це ключова ознака джерел права [7, с. 93]. Нормативність виявляється у тому, що акти: закріплюють типові для більшості осіб правила поведінки, діють невизначену кількість разів, поширюють свою дію на невизначене коло суб'єктів, що вступають у конкретні правовідносини. У ст. 1 даного Закону встановлено, що під практикою Суду слід розуміти як усі рішення Європейського суду з прав людини, так і Європейської комісії з прав людини відносно всіх країн-учасниць Конвенції.

Відповідно до ст. 17 цього Закону вітчизняні суди при вирішенні справ повинні застосовувати Конвенцію і практику Суду як джерело права.

Проте, на думку вітчизняних науковців, суди не мають чіткого і однозначного уявлення про те, як застосовувати практику Європейського Суду з прав людини. Так, на думку П.П. Андрушко, у діяльності вітчизняних судів має місце абстрактне посилення на практику Європейського Суду з прав людини без вказівок на конкретні рішення цього органу, а нерідко навпаки – у рішеннях вітчизняних судів робиться посилення на конкретне рішення Європейського Суду, але без зазначення його співвідносності з нормами національного права й обставинами конкретної справи [8, с. 12]. Тому існує необхідність у розробці чітких рекомендацій для судів загальної юрисдикції щодо застосування практики Європейського Суду з прав людини. Методичну допомогу нижчестоящим судам може забезпечити тільки Верховний Суд України як найвищий судовий орган в системі судів загальної юрисдикції.

Вітчизняні суди зобов'язані у своїй судовій практиці використовувати не тільки положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, але й рішення та практику Європейського суду з прав людини у якості джерела права. Як зазначає С.В. Шевчук, в актах Конституційного Суду України вже містяться посилення на Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод і на рішення Європейського суду з прав людини, що є, по суті, визнанням їх нормативного змісту [2, с. 25].

Отже, нормативний зміст мають рішення Конституційного Суду України щодо конституційності правових актів та законопроектів про внесення змін до Конституції України, акти офіційного тлумачення Конституції і законів України та рішення Європейського суду з прав людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Луць Л.А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права України // Вісник центру суддівських студій. — 2006. — № 6. — С. 9-15.
2. Шевчук С.В. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади: автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.01 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х., 2008. — 40 с.
3. Марченко М. Н. Судебное правотворчество и судебское право / М. Н. Марченко; Московский гос. ун-т им. М.В.Ломоносова. Юридический факультет. — М.: Проспект, 2008. — 589 с.
4. Закон України «Про Конституційний Суд України»: текст із зм. та доп. станом на 1 червня 2009 р. / Міністерство юстиції України, Конституційний Суд України. — Офіц. вид. — К.: Ін Юре, 2009. — 56 с.

5. Марченко М.Н. Источники права: учеб. пособие для студ. вузов, обучающихся по спец. 021100 "Юриспруденция" / М. Н. Марченко; Московский гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Юридический факультет. — М. : ТК Велби. Проспект, 2006. — 759 с.
6. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 р. (зі змінами та доповненнями) / Верховна Рада України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
7. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології: монографія / Н. М. Пархоменко; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України. — К. : Юридична думка, 2008. — 335 с.
8. Андрушко П.П. Джерела кримінального права України: поняття, види // Адвокат. — 2011. — №8 (131). — С. 13-22.

Ковальов Дмитро

асистент, Вінницький національний аграрний університет

Пономаренко Алла

к.і.н., доцент, Вінницький національний технічний університет

Право людини на життя: історико-теоретичний аспект

Право на життя є першим з фундаментальних природних прав людини, без якого всі інші суб'єктивні права не мають цінності та значення, залишаються без свого змісту. Воно включає в себе право на біологічне (вітальне), соціальне та духовне існування, розвиток та відтворення. Вважається, що у світі немає його загальноприйнятої юридичної дефініції, і право на життя (right to life) – скоріше лозунг, ніж чітко сформульований термін, його зміст по-різному тлумачиться у національному законодавстві окремих країн. [1]

В Україні дослідженням прав людини, зокрема, права на життя, займалось досить велике коло вчених, серед них А.М. Колодій, А.Ю. Олійник, П.М. Рабинович, М.І. Хавронюк, С.Л. Лисенков, В.В. Кравченко, В.О. Котюк, Н.А. Мяловицька, Н.І. Карпачова, О.Г. Рогова та інші.

На думку Рогової О.Г., право людини на життя – це свобода людини безпосередньо реалізовувати можливості, які вона має внаслідок своєї належності до виду Homo sapiens, та задовольняти необхідні сутнісно-якісні біологічні, соціальні, духовні, економічні та інші потреби, неподільні із самою людиною, що об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути всезагальними. [2, 242]

Можна зробити стисле визначення: право людини на життя – це природна можливість фізичного, духовного та

соціального функціонування людини як комплексного біологічного і соціального організму, гарантована державою.

Суб'єктивне право людини на життя складається з чотирьох правомочностей: 1) право і свобода обирати безпечний стиль життя, засоби, щоб підтримувати своє біологічне, духовне та соціальне існування; 2) право на вимогу належного ставлення до себе всіх інших суб'єктів; 3) право та можливості захисту власного життя; 4) можливість вільно користуватися та розпорядитися власним життям.

Суб'єктивному праву людини на життя кореспондує суб'єктивний юридичний обов'язок не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68 Конституції України) та обов'язок держави охороняти життя людини від будь-яких протиправних посягань та інших загроз, забезпечувати правові, соціальні, економічні, екологічні та інші умови для нормального, повноцінного та гідного життя людини.

Тривалий час історії людства у системі правових норм не виділялося окремо суб'єктивне право на життя, хоча і заборонялося вбивство. Заборона свавільного вбивства людини характерна також для більшості релігій. Християнська заповідь «не вбивай» бере початок з давньоєврейського права: «Уникай фальшивого слова; не вбивай ані безвинного, ані правого, бо я не оправдаю винуватого» (Вих. 23, 7).

Хрещення України-Русі справило значний вплив на гуманізацію правової системи держави. «Руська правда» закріплювала відсутність смертної кари, обмеження, а згодом, і заборону кривавої помсти, різноманітні правові механізми захисту життя, честі і гідності особи.

Розвиток ідей прав людини і, зокрема, права на життя, у їх сучасному розумінні, почався в епоху Просвітництва. Право на життя проголошується природним та невідчужуваним; природним законом обґрунтовується прагнення людини до щастя, заборона шкодити власному життю, невідчужуваний характер права самозахисту. Т. Гоббс стверджував, що самозбереження – головний обов'язок кожної людини, і, отже, її природне право – робити все для самозбереження. Д. Локк охарактеризував громадянське суспільство як об'єднання з метою взаємного збереження життя, свобод і власності. Спираючись на природно-правову доктрину прав людини, головний автор Декларації незалежності США 4 липня 1776 р. Т. Джефферсон проголосив, що «всі люди створені рівними і наділені Творцем певними невід'ємними правами, до яких належать життя, свобода, прагнення до щастя». В цьому документі та в Конституції США 1787 р. було закладено не лише

підвалини американського конституціоналізму, а й основи ліберальної концепції прав людини. Однак, право на життя не стало абсолютним правом. Як в англійському, так і в американському праві існувала смертна кара, у Великобританії – до 1967 р., а у багатьох штатах США – існує і зараз.

У XIX ст. формується ідея, що дотримання права людини на життя (яке тоді виглядало як захист окремих меншин) не є внутрішньою справою держави. XIX ст. – початок так званої «гуманітарної інтервенції». Наприклад, Англія, Франція та Росія справляли тиск на Оттоманську імперію з метою захисту грецького населення, 1877-1878 рр. – Російсько-Турецька війна для захисту, зокрема, слов'янських народів. У кінці XIX – на початку XX ст. пройшла серія дипломатичних акцій тиску на Російську імперію для попередження єврейських погромів і покращення становища євреїв у країні.

На рубежі XX ст. відбувається важлива подія – народження ідеї гуманітарного права. В 1919 р. при створенні Ліги Націй прозвучали пропозиції щодо включення до базового документу цієї організації мінімальних положень про права людини, але були відкинуті: на той час юридичне закріплення у міжнародному праві прав людини не вважалося необхідним.

Поворотним пунктом виявилась Друга світова війна. Масові злочини проти людяності наочно показали світу необхідність юридичного закріплення і захисту права людини на життя. На Нюрнберзькому процесі військових злочинців судили за нормами природного права, і це було важливим прецедентом, а також кроком для прийняття 10 грудня 1948 р. Загальної декларації прав людини, ст. 3 якої проголосила, що «кожна людина має право на життя, на свободу і особисту недоторканність». Відтоді право людини на життя існує як норма міжнародного права і принцип міжнародної політики та нового світового порядку.

Наступний етап – Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, підписана 4 листопада 1950 р. у Римі (робота з підготовки її тексту почалася відразу після створення 5 травня 1949 р. європейської міждержавної організації – Ради Європи). Вона ознаменувала створення системи практичного забезпечення прав людини і захисту їх на міжнародному, зокрема, європейському рівні (Україна ратифікувала конвенцію лише у 1997 р.)

Категорія соціально-економічних прав була введена до міжнародних документів під тиском СРСР та країн соціалістичного табору. Саме в Конституції СРСР від 5 грудня 1936 р. вперше був закріплений широкий комплекс соціально-

економічних прав, але не було проголошено права на життя. Підміна прав людини ідеєю соціального захисту – важливий компонент комуністичної філософії права. В радянській правовій доктрині був реалізований принцип – держава надає громадянинові певні права тою мірою, якою він виконує вимоги держави. Ця доктрина відкидала ідеї природних прав людини, правової держави. Тому не дивно, що жодна з радянських конституцій не закріплювала право на життя. Це давало юридичні підстави державі розпоряджатися життям людини на власний розсуд, нехтуючи природним правом. Як приклад, можна згадати випробування ядерної бомби на Тоцькому полігоні 14 вересня 1954 р., замовчування масштабів Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1986 р. (право на безпечне для життя і здоров'я довкілля не було закріплене в радянській Конституції); виконання інтернаціонального обов'язку під час розв'язаної війни в Афганістані 1979-1989 рр. (стаття 67 Конституції УРСР від 20 квітня 1978 р. передбачала як інтернаціональний обов'язок сприяння підтриманню і зміцненню загального миру).

Необхідність конституційного закріплення права людини на життя в Україні вперше проголосила Концепція нової Конституції України, схвалена Верховною Радою УРСР 19 червня 1991 р.: «У новій Конституції України будуть закріплені права людини, які раніше не проголошувалися Конституцією, зокрема: право на життя». [3, 295]

І нарешті, ст. 27 Конституції України від 28 червня 1996 р. проголосила: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань».

Список використаної літератури:

1. Политология. Словарь. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/politology/4072/>
2. Рогова О.Г. Поняття права людини на життя // Державне будівництво та місцеве самоврядування: Зб. наук. праць/ Гол. ред. Ю.П. Битяк. – Х.: Право, 2006. – № 11. – С.241-243.
3. Історія української Конституції / Упоряд. А.Г. Слюсаренко, М.В. Томенко. – К.: Право, 1997. – 464 с.

Права людини і громадянина в Україні та інших країнах світу

З моменту появи на політичній арені перших представників влади з'явилася потреба захисту прав людини, а саме захисту людини від свавілля правлячих. Зважаючи на це, поступово, у різних державах почали з'являтися спочатку звичаї та обряди, а потім і нормативні документи, в яких закріплювалися певні правила поведінки людини в суспільстві. З урахуванням розвитку суспільства такі документи набирають все більшої значимості.

Задokumentовані права людини ми можемо зустріти вперше ще в Біблії. В цій давній книзі вказані головні принципи прав людини: не вбий, не вкради... Ідеї про цінність життя та здоров'я, справедливість, недоторканість та право вибору чітко відображено в різних давніх міфах та віруваннях. Саме на цих віруваннях і виникли ідеї про природні права в античні часи. Насамперед це було в Стародавній Греції. Активно розвиватися ідеї про права людини почали в період Відродження і Просвіти. З розвитком суспільства питання прав людини і громадянина набирало важливості, тому кожна держава, яка прагнула до демократичності, розширювала та закріплювала ці права у своєму законодавстві. У ХХ ст. вони були закріплені на конституційному рівні. У 1948 році Генеральною Асамблеєю прийнято Декларацією прав і свобод людини. А в 1966 році ООН приймає важливі два Міжнародні пакти про громадянські і політичні права та про економічні, соціальні і культурні права. Декларація прав і свобод людини і два Міжнародні пакти разом становлять так звану Хартію прав людини.

У різних країнах світу права та свободи людини і громадянина надають різне за важливістю місце. Це пов'язано в основному з історичним розвитком тієї чи іншої країни. Наприклад, в країнах Далекого Сходу права людини закріплені на законодавчому рівні. Але в практиці цим законодавством майже не користуються. В цих країнах переважає звичаєве право. Відносини між людьми регулюються законами моралі та традиціями. Хоча буде не справедливо не відмітити серед всіх Далекосхідних країн Японію та Китай. В даному напрямку ці країни значно вирвались вперед. Мусульманське право (шаріат) сформоване на основі соціально-релігійного світогляду. Хоча мусульманські країни прагнуть до вдосконалення законодавства у сфері прав людини, дане питання у вищезазначених країнах є

проблемним. Найголовніша проблема забезпечення прав людини в ісламі – це регулювання відносин не юридичними законами, а релігійними. В даних країнах у всіх сферах життя переважає вплив шаріату над законами. Внаслідок певного історичного розвитку склалося так, що в державах Африки створено правову систему, яка має деяку схожість на правову систему Далекого Сходу, де закони говорять одне, а суспільні відносини регулюються традиціями та звичаями. Однією з країн, де найбільш вдосконалені права людини, на сьогоднішній день є США. В даній країні шанується теорія природного права. Ідеї теорії природного права лягли в основу конституційних актів, що були прийняті після американсько-французької революції в XVII-XVIII ст. На мою думку, це пов'язано з розвитком свободи слова та великим впливом засобів масової інформації. Цензурна роль, яку виконує в американському суспільстві інформація, була визначена впевненістю американців в тому, що добре інформований народ – найкращий охоронець своїх прав та свобод. Цей факт підтвердили і творці американської Конституції. Вони внесли відповідне положення в першу поправку до Конституції, яка передбачає, що «Конгрес не повинен видавати жодного закону, ... обмежуючого свободу слова чи друку». З цього формулювання випливає, що преса виступає в якості спостерігача за діями уряду і привертає увагу до помилок влади та утиску будь-чиїх прав.

Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (стаття 3 Конституції України). Найбільшим з досягнень у забезпеченні прав і свобод людини, що передбачені Конституцією, є гарантії прав і свобод. Серед них значна роль відведена Президенту України, Верховній Раді України, органам виконавчої влади, органам місцевого самоврядування, судам, прокуратурі та Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. Конституцією України, окрім національних гарантій, передбачається можливість використання також міжнародно-правових засобів забезпечення прав людини. У ст. 55 Конституції України зазначено, що кожен має право після використання усіх національних засобів правового захисту звернутися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ або до відповідних органів міжнародних установ і організацій, членом або учасником яких є Україна.

Права людини і громадянина, які визначені в Конституції України та міжнародних актах не можна розуміти як гарантію

від будь-якої загрози цих прав. Йдеться лише про заборону довільного посягання на ці права з боку інших осіб. Держава з свого боку повинна проголосити такі посягання неправомірними. Деякі питання, пов'язані з правами людини в Україні є проблемними. Стосовно питань катувань й інших видів жорстокої та нелюдяної поведінки прийнято цілу низку міжнародних угод. Деякі з них вже знайшли своє відображення в законах України. Але в цілому ж приведення українського законодавства у відповідність з міжнародними зобов'язаннями ще не завершилось. В Україні розроблені програми професійно-технічного навчання, програми різних соціальних виплат. Проте розміри і можливості таких програм визначаються рівнем соціального і економічного стану держави. Програми нашої країни істотно відрізняються від програм економічно розвинутих країн, хоча українське законодавство в цілому і відповідає міжнародним стандартам. На жаль, сучасний стан економіки не дозволяє багатьом працюючим отримувати заробітну плату, для забезпечення гідного життя. Це стосується і виплати по безробіттю. Враховуючи стан сьогоденної економіки нашої країни, рівень фінансування в напрямку охорони здоров'я не достатній, наслідком чого і є незадовільний стан сучасної медицини.

В ст. 55 Конституції України сказано, що всі права людини захищаються судом. При порушенні прав людина має право звертатися за захистом своїх прав не лише до суду, але й до Уповноваженого Верховної Ради України по правах людини. Після використання всіх національних засобів правового захисту громадяни мають право звертатися за захистом своїх прав і свобод у відповідні міжнародні організації, членом або учасником яких є Україна.

В післявоєнний період породжуються конвенції, пакти, хартії, основним предметом яких є захист прав людини. Сформувалася нова галузь міжнародного права – міжнародне право захисту прав людини. Договори – джерела цього права – мали і мають низку ознак, зовсім не характерних для договорів класичного міжнародного права. Засновуються незалежні міжнародні органи, які спостерігають за виконанням обов'язків держав-учасниць по конвенціях і пактах. Вони мають великий вплив на уряд, їхні рішення є обов'язковим для виконання і їхню думку не можна зігнорувати. Саме міждержавні організації змушують міжнародне співтовариство звертати увагу на порушення прав людини. Головний європейський правозахисний орган – Європейський суд прав людини – має одну відверту перевагу перед більшістю сучасних

правозахисних організацій – його рішення обов'язкові для держав, що приєдналися до Конвенції захисту прав і свобод.

Історичні передумови сучасної концепції прав людини і громадянина зумовили значну різноманітність поглядів та теоретичних досліджень у різних країнах світу, які знайшли подальше закріплення у міжнародних документах і практиці правозахисної діяльності. У свою чергу, дослідження засвідчують невідповідність між задекларованими положеннями та діяльністю з їх реалізації. В демократичному суспільстві це неприпустимо, передусім з огляду на необхідність застосування права як форми відносин рівності, свободи та справедливості.

Список використаної літератури

1. Білль про права (1789–1791) (перші 10 поправок до Конституції США) // Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія: Навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / За ред. В. Д. Гончаренка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре». – 2002. – 716 с.
2. Велика хартія вольностей (1215) // Історія держави і права зарубіжних країн. Хрестоматія: Навч. посіб. для студентів юрид. спец. вищих закладів освіти / За ред. В. Д. Гончаренка. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре». – 2002. – 716 с.
3. Загальна декларація прав людини / Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.
4. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» від 23.12.1997р. № 776\97-ВР\ \ Відомості Верховної Ради, 1998р. -№ 20. – Ст.99
5. Коментар до Конституції України : Наук. - популярне видання. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. – 376 с.
6. Конституційне право України за ред. Погорілка В. – Київ, 1999. – с. 218-219, 226-229.
7. Конституція України : Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.- К. „ДОК-К” , 1996.- 40 стор.
8. Кравченко Ю.Ф. Свобода як принцип демократичної правової держави. 2003 р.
9. Переклад Декларації незалежності США у книзі Історія Америки Л. Притули, Г. Сташків, О. Щур. 2010 – 904 с.
10. Погорілко В.Ф., Головченко В.В., Сірий М.І. Права та свободи людини і громадянина в Україні. К.: Ін Юре, 1997.— 52 с
11. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до конвенції: Закон України від 17 липня 1997 р. //Відомості Верховної Ради України. – 1997 - № 40 – с. 263.
12. Рабінович П.М. Права людини і громадянина: навч. посібник/ П.М. Рабінович, М.І. Хавронюк. – К. Атіка, 2004. – 420 с.

О. Щербакова

аспірантка Інституту історичної освіти НПУ ім. М. П.

Драгоманова;

науковий керівник: к.і.н., старший викладач

кафедри всесвітньої історії **Гула К. О.**

Історичний аналіз перших поправок до Конституції США (1791 р.)

*Проблема демократії не в тому, чи потрібна людям свобода,
а в тому, якою мірою вони здатні нею користуватися.*

А.Токвиль

Права людини в сучасному світі – це не просто актуальна тема для дискусій, це проблема, вирішення якої стоїть у центрі практичної діяльності міжнародного співтовариства. Людина, громадянин, індивід – має бути найважливішою цінністю будь-якого суспільства. Найцивілізованіша і найдемократичніша правова держава неспроможна ідеально дотримуватися усіх без винятку прав людини. Але це мета, яку рано чи пізно ставить перед собою кожне суспільство. А США - одна з перших країн, котрі наважилися на офіційне декларування прав і свобод людини.

Метою даної публікації є дати історичну оцінку поправкам до Конституції США 1787 р., як першооснові формування і декларування громадянських прав і свобод.

Питання формування державності США (зокрема Конституції і Білля про права) вивчали: американський історик-марксист Г. Аптекер [1], історик Р. Палмер, буржуазний історик Ч. Бірд («Экономическое истолкование конституции Соединенных Штатов»). В наш час проблеми досліджують такі історики, М. Дженсен, Г.Вуд, С. Лінд, Д. Мейн.

Суперечності між колоніями і Англією загострювалися і врешті-решт призвели до війни, яка увійшла в історію як Війна за незалежність (1775-1783 рр.). Вона закінчилась перемогою колоністів. У 1776 р. було проголошено нову незалежну державу – Сполучені Штати Америки. Декларація незалежності (1776 р.) зробила недійсними укази англійського парламенту, які утискували свободу населення західних земель, розвиток промисловості, сфери обігу.

Перша Конституція США стала відома як «Статті Конфедерації» 1781 р. Вони передбачали суверенітет, свободу і незалежність кожного штату, право мати свій уряд, конституцію та парламент.

У 1786 р. Віргінія виступила з ініціативою скликання з'їзду делегатів штатів для вирішення низки невідкладних справ щодо торгівлі і мореплавання між штатами. Після цього конгресс конфедерації в лютому 1787 р. звернувся до всіх штатів з пропозицією скликати у Філадельфії конвент для перегляду статей конфедерації, щоб пристосувати союзну конституцію до нових потреб. У травні 1787 р. у Філадельфії зібрався конвент з 55 депутатів від одинадцяти штатів (два штати не брали участі).

Конвент схвалив Конституцію 17 вересня 1787 р., а через кілька днів схвалив її і конгресс конфедерації. 4 березня 1789 р. після її ратифікації штатами вона набрала чинності.

Вона не ліквідувала політичну автономію штатів, але створила сильну центральну владу - федерацію.

Конституція 1787 р. була результатом зростання в США федералістського руху. Вона захищала інтереси двох панівних тоді груп - північно-східної буржуазії і плантаторів-рабовласників Півдня, які досягли компромісу і єдності. Принципом конституційного устрою проголошувалася республіканська форма правління, як для спільної держави, так і для штатів, заснована на верховенстві законодавчої влади. Закріплювався принцип федеративного державного устрою, заснованого на визнанні самостійності штатів.

Конституція складалася з преамбули (вступу) і семи статей, які, у свою чергу, поділялися на розділи і абзаци. У статтях конституції були закріплені лише політичний устрій союзу, структура державних органів, їх взаємовідносини. Розділ про права і свободи громадян був відсутній, рабство ставало однією з основ нової конституції[4].

Сама ж ідея гарантованості цивільних прав походила від Декларації незалежності 1776 р., тому вже в перебігу ратифікації штатами Конституції було порушено питання про необхідність доповнення ухваленого тексту положеннями про цивільні права.

Деякі штати відмовилися ратифікувати Конституцію США через відсутність в ній білля про права громадян. Хоча спочатку творці Конституції передбачали віднести регулювання цивільних прав і свобод до компетенції штатів, тепер було визнано необхідність досягнення компромісу. Ініціатором розроблення загальнодержавного документа щодо цивільних прав виступив Джеймс Медісон, який у червні 1798 р. запропонував Першому конгресу федерації проект загальнофедерального білля про права. Проект підтримав Томас Джефферсон. Закріплення цивільних прав і свобод в його уявленні було не тільки необхідним саме по собі, а й мало стати

однією з гарантій загального правового устрою держави, запорукою від зловживань з боку законодавця.

В 10 з 13 конституцій окремих штатів було представлено спеціальний білль щодо прав, який ґрунтувався на Декларації прав штату Вірджинія 1776 р., ухваленої ще до проголошення незалежності. Найдокладнішими були відповідні розділи в конституціях штатів Мериленд і Массачусетс.

Конгрес зтягнув обговорення поправок до Конституції до серпня 1789 р. Узгоджений проект з деякими змінами було схвалено 25 вересня 1789 р. у вигляді десяти поправок до основного тексту Конституції. До грудня 1791 р. вони були ратифіковані штатами [3].

Після ратифікації цих поправок законодавчими зборами вони стали складовою частиною Конституції США під загальною неофіційною назвою «Білль про права». Основним автором проекту був Медісон, але у підготовці та прийнятті документа важливу роль зіграв також Томас Джефферсон, який був той час послом у Франції. Його листування з Медісоном вплинула на текст документа [5].

У проект Білля про права входило 12 поправок, проте поправка, що встановлює формулу розрахунку кількості депутатів у Палаті представників за результатами перепису, яка проходила б кожні десять років, так і не була ратифікована (хоча, де-факто подібний принцип застосовується і понині). Друга поправка, яка забороняє набуття чинності законів, що змінюють розмір платні сенаторів і представників до їх переобрання, вступила в силу тільки в 1992 р. і стала Двадцять сьомою поправкою.

На думку Н. А. Крашенинникова, умовно текст Білля про права можна розділити на 2 частини: у першій з них закріплені класичні демократичні права і свободи громадян, а в другій - гарантії їх реалізації[2].

Збереження свободи віросповідання (релігійної) є одним з найстаріших і найбільш важливих компонентів особистої свободи. Таким чином, гарантія свободи віросповідання (Перша поправка) важливим компонентом цивільних прав.

Необхідним елементом у взаємовідносинах уряду зі своїми громадянами є забезпечення функціонування карного судочинства. Захист справедливості і цілісність судочинства - необхідний елемент верховенства права. Велика хартія вільності і численні білли про права протягом історії людства свідчать про важливість такої справедливості. Тому закономірним є те, що Четверта, П'ята, Шоста і Восьма поправки Білля про права до Конституції Сполучених Штатів Америки прямо відносяться до

питання справедливості під час проведення карних процесів, включаючи вимоги, що відносяться до обшуку і вилучення (Четверта поправка); захист проти покарання за одну і ту ж провину і проти самообвинувачення (П'ята поправка); право на швидкий і відкритий суд за участю неупередженого журі присяжних, право бути проінформованим про всі обвинувачення, право протистояти ворожому свідку, право на належний процес для виклику свідків і право на допомогу адвоката (Шоста поправка); заборона надмірної застави або штрафу, а також бруталного і незвичайного покарання (Восьма поправка). Можливо, найбільш важливою гарантією захисту особистих прав від держави в карному суді є презумпція невинності. Так само право -Habeas corpus- апеляційний розгляд вироку по карній справі і справедливе виголошення вироку по карній справі, і подальше поводження з засудженим є життєво важливим.

Важливе значення має і той факт, що карний процес не може бути політизований або використаний для покарання політичних дисидентів[6].

Істотною гарантією цивільної свободи мало стати право на носіння зброї, яке визнавалося «необхідним для безпеки вільної держави» і не могло обмежуватися владою.

Біль про права органічно ввійшов у конституцію 1787 р., яка відобразила таким чином дві тенденції у становленні незалежної американської держави: прагнення буржуазії та плантаторів всіляко обмежити завоювання революції, з одного боку, і активну діяльність народних мас завдяки яким було здобуто перемогу у війні за незалежність, з другого[4].

Поправки мали як мінімум подвійну мету: по-перше, вони створювали сферу загально-федерального контролю і законодавства відносно цивільних прав і свобод; по-друге, вперше у сфері політичного законодавства було побудовано як заборони і обмеження, що наклалися, в тому числі на законодавців[3].

Проголошені в «Біллі» права і гарантії були найсуттєвішими порівняно з тим, що містили конституції більшості штатів, але вони були всезагальними і створювали значний для XVIII ст. ступінь загальнодержавного демократизму.

Список використаних джерел та літератури:

1. Аптекер Г. История американского народа. Американская революция / Г. Аптекер. – М., 1962 р.
2. Крашеніннікова Н. А. Історія держави і права зарубіжних країн / Н.А. Крашеніннікова. – М. – 2009 р.

3. Маймескулов Л.М. Історія держави і права зарубіжних країн / Л.М. Маймескулов [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1126062244400/pravo/istoriya_derzhavi_i_prava_zaru_bizhnih_krayin_-_maymeskulov_lm
4. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: Курс лекцій / І. Мудрак: Державна податкова адміністрація України; АДПСУ. - Ірпінь, 2001. – 232 с.
5. [Електронний ресурс] – Режим доступу : Introduction & History of the Bill of Rights - www.law.umkc.edu/faculty/projects/Ftrials/conlaw/billofrightsintr.html. University of Missouri-Kansas City Law School.
6. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://constituanta.blogspot.com/2011/02/1791_21.html
7. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://constituanta.blogspot.com/2011/02/1791_21.html

Н. Мілієнко

студентка 5 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету ім. Івана Франка
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри спеціальних
історичних дисциплін та правознавства Житомирського
державного університету ім. І. Франка **Рудницька О.П.**

Права усиновлених в Україні

Усиновлення, як найдавніший інститут сімейного права був і залишається сьогодні найвдалішою, життєво виправданою формою влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування.

Сучасні наукові дослідження дають можливість говорити про те, що ніякі форми державного піклування про дитину (дитячі будинки, інтернати тощо) не можуть зрівнятися зі зростанням та вихованням дитини в сім'ї.

Сім'я в усі часи була і залишається однією з головних загальнолюдських цінностей, природним осередком зростання людини. Саме тому, держава повинна турбуватися про забезпечення кожної дитини своєю сім'єю, в тому числі, шляхом усиновлення.

Згідно з нашим шлюбно-сімейним законодавством усиновлення допускається лише щодо неповнолітніх дітей і цим підкреслюється, що усиновлення в першу чергу переслідує мету охорони їх інтересів [1, с. 1-2].

Відповідно до Конституції України та Сімейного кодексу України на сучасному етапі усиновлені мають такі права:

- Право бути усиновленими згідно статті 208 Сімейного кодексу України. Усиновлення дитини провадиться у її найвищих інтересах для забезпечення стабільних та гармонійних умов її життя.

Відповідно до ст. 20 Конвенції про права дитини від 20.11.89 р. дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення, або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою [3, с. 15].

Під інтересами дитини слід розуміти створення для неї сприятливих умов (як матеріального, так і морального характеру) для виховання і всебічного розвитку (у фізичному, психічному, духовному та іншому відношенні), максимально наближених, якщо це можливо, до обстановки, звичної для дитини у втраченій нею сім'ї. При цьому не слід розуміти ці інтереси виключно як потребу забезпечити матеріальні та житлові умови.

Відповідно до ст. 24 Закону України «Про охорону дитинства» усиновлення допускається виключно в інтересах дитини України.

Усиновлення братів та сестер. Згідно статті 210 Сімейного кодексу України, якщо на обліку для можливого усиновлення перебувають рідні брати та сестри, вони не можуть бути роз'єднані при їх усиновленні. За наявності обставин, що мають істотне значення, суд за згодою органу опіки та піклування може постановити рішення про усиновлення когось із них або усиновлення їх різними особами. Якщо усиновлення для дитини не є таємним, брат та сестра мають право знати про нове місце її проживання.

Не рекомендується роз'єднувати братів (сестер), які виховувались в одній установі або проживали спільно до їх влаштування у виховні заклади, а також знають про родинні відносини між ними. Можливе роз'єднання братів та сестер при усиновленні, якщо хто-небудь з них підлягає утриманню в спеціальному лікувально-виховному закладі, а також, як виняток, в тих випадках, коли діти, що перебувають у родинних відносинах, одночасно передаються на усиновлення у різні сім'ї, де вони набувають батьків та сім'ю [4, с. 63].

Згода дитини на усиновлення. Згідно статті 218 Сімейного кодексу України – для усиновлення дитини потрібна її згода, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити. Згода дитини на її усиновлення дається у формі, яка відповідає її вікові та стану здоров'я. Дитина має бути проінформована про правові наслідки усиновлення.

Усиновлення провадиться без згоди дитини, якщо вона у зв'язку з віком або станом здоров'я не усвідомлює факту усиновлення. Згода дитини на усиновлення не потрібна, якщо вона проживає в сім'ї усиновлювачів і вважає їх своїми батьками.

Крім цього, дитині, здатній сформулювати власні погляди, повинно бути забезпечене право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю, зокрема, шляхом надання можливості бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства (ст. 12 Конвенції про права дитини).

На реалізацію цих положень дитині у доступній формі, з урахуванням її інтелектуального розвитку, віку та стану здоров'я має бути роз'яснено сутність усиновлення та його правові й інші наслідки. Дитині також має бути забезпечено можливість ознайомлення із самим усиновлювачем.

Значення надання згоди на усиновлення полягає у тому, що у випадку незгоди усиновлення не допускається. Воно не може бути здійснене всупереч волі дитини, наприклад, посилаючись на те, що відмова дитини не відповідає її інтересам.

Згода дитина на усиновлення не вимагається у двох випадках: а) коли в силу віку чи стану здоров'я дитини вона не може усвідомити самого факту усиновлення та його наслідків; б) для недопущення розголошення таємниці усиновлення від самої дитини [4, с. 67].

- Право на таємницю усиновлення та забезпечення таємниці усиновлення. Згідно статей 226, 227 Сімейного кодексу України дитина, яка усиновлена, має право на таємницю, в тому числі і від неї самої, факту її усиновлення. Особа, яка була усиновлена, має право після досягнення нею чотирнадцяти років на одержання інформації щодо свого усиновлення.

Таємницю усиновлення можна визначити як систему інформації, що стала відома конкретно встановленому колу осіб (членам сім'ї та уповноваженим службовим особам в силу виконання ними своїх службових обов'язків) з приводу факту усиновлення, яка приховується від інших осіб з метою захисту інтересів усиновленого та членів його сім'ї.

- Збереження прав дитини, які вона мала до усиновлення. Згідно статті 234 Сімейного кодексу України дитина, яка усиновлена, зберігає права на пенсію, інші соціальні виплати, а

також на відшкодування шкоди у зв'язку з втратою годувальника, які вона мала до усиновлення.

- Скасування усиновлення. Згідно статті 238 Сімейного кодексу України – усиновлення може бути скасоване за рішенням суду, якщо воно суперечить інтересам дитини, не забезпечує їй сімейного виховання, дитина страждає недоумством, на психічну чи іншу тяжку невиліковну хворобу, про що усиновлювач не знав і не міг знати на час усиновлення, між усиновлювачем і дитиною склалися, незалежно від волі усиновлювача, стосунки, які роблять неможливими їхнє спільне проживання і виконання усиновлювачем своїх батьківських обов'язків [4, 73].

- Право на проживання у житловому приміщенні, в якому вона проживала після усиновлення. Згідно статті 239 Сімейного кодексу України при скасуванні усиновлення суд обов'язково повинен вирішити подальшу долю дитини. За загальним правилом, вона за рішенням суду передається батькам, іншим родичам при наявності їх бажання. При відсутності батьків, інших родичів, відсутності згоди на таку передачу, дитина передається органам опіки та піклування та подальшого влаштування такої дитини.

При скасуванні усиновлення судом вирішується питання про збереження за нею прізвища, імені та по батькові. За загальним правилом вони не змінюються, якщо дитина не висловила бажання мати те ім'я, по батькові та прізвище, яке існувало до здійснення усиновлення.

Також суд вправі зобов'язати усиновлювача виплачувати кошти на утримання дитини, яка не передається батькам. Це питання вирішується судом виходячи з конкретних обставин справи незалежно від підстав, у зв'язку з якими скасовано усиновлення. Зважаючи на те, що аліменти – це не санкція, а засіб захисту майнових інтересів дитини, підставою для присудження такого утримання є можливість усиновлювача здійснювати таке утримання. Про стягнення коштів та їх розмір повинно бути зазначено у рішенні суду про скасування усиновлення [4, с. 73-74].

- Право на звернення до суду з позовом про скасування усиновлення чи визнання його недійсним. Згідно статті 234 Сімейного кодексу України право на звернення до суду з позовом про скасування усиновлення чи визнання його недійсним мають батьки, усиновлювач, опікун, піклувальник, орган опіки та піклування, прокурор, а також усиновлена дитина, яка досягла чотирнадцяти років.

За останні роки з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист та всебічний розвиток, в Україні було прийнято багато нормативних актів, які встановлюють основні принципи та напрямки захисту прав дітей, а також основні засади державної політики у цій сфері [2, с. 3-4].

В умовах орієнтації України на входження до ЄС потрібно, щоб сучасне українське законодавство в сфері усиновлення стояло на боці насамперед інтересів дітей, а уже потім – усиновлювачів, а механізм захисту прав дитини у національному усиновленні відповідав європейським стандартам.

Список використаних джерел та літератури:

1. Зілковська Л.М. Правове регулювання усиновлення в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня, канд. юридичних наук: спец. 12.00.03 «Сімейне право» / Л.М. Зілковська. – К., 2002. – 16 с.
2. Ковальчук І.В. Становлення і розвиток інституту усиновлення в Україні: історико-правове дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня, канд. юридичних наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права» / І.В. Ковальчук – Львів., 2009. – 18 с.
3. Конвенція про права дитини: прийнята 20.11.1989 / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2003. – 36 с.
4. Сімейний кодекс України: за станом на 01.06.2010 / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2010. – 100 с.

Л. Іваненко

студентка 5 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету ім. Івана Франка
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри спеціальних
історичних дисциплін та правознавства Житомирського
державного університету ім. І. Франка **Рудницька О.П.**

Трудові права працівників в Україні

Конституція України [1] проголосила людину, її права та свободи найвищою соціальною цінністю. Одним із гарантованих Основним законом є право людини на працю. Закріплення, забезпечення та захист цього права є функцією трудового законодавства. Таким чином, можливість людиною якнайповніше реалізувати своє конституційне право залежить від ефективності норм трудового права, їх здатності всебічно регулювати трудові правовідносини.

Розвиток ринкової економіки і демократизація трудових відносин виявили потребу по-новому поглянути на правовий статус працівника і основні права працівника, як його елемент. Метою статті є науково-теоретичне дослідження трудових прав працівників та гарантій, що забезпечують реалізацію права на працю.

Необхідно зазначити, що питанням визначення трудових прав працівника в окремих аспектах приділяли увагу такі вчені, як Н.М. Хуторян, Б.К. Бегічев, В.С. Венедіктов, К.М. Гусов, В.В. Жернаков, С.О. Іванов, М.І. Іншин, І.Я. Кисельов, А.М. Куренной, В.В. Лазор, А.І. Лазор, С.М. Прилипко, І.І. Шамшина, В.І. Прокопенко, О.І. Процевський, О.В. Смирнов, А.А. Сироватська, В.М. Толкунова, М.М. Феськов, Г.І. Чанишева, О.М. Ярошенко та ін. Разом із тим, низка теоретичних і практичних питань у сфері регулювання трудових прав працівника, зокрема розмежування основних прав працівника та колективних прав працівників, ще залишаються невирішеними.

У вітчизняному законодавстві основні права працівника як суб'єкта трудового права закріплені в Конституції України [1] і в Кодексі законів про працю України [2].

Право громадян України на працю, - тобто на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, - включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи, забезпечується державою. Держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а при необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку.

Важливо зауважити, що основним правом людини є право на працю. Відповідно до статті 43 Конституції України [1] право на працю визнається за кожною людиною. Воно означає можливість заробляти на життя працею, яку людина вільно обирає або на яку погоджується. Держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

Правові гарантії права на працю встановлені для громадян знаходять свій вираз у діючих правилах прийняття на роботу; в недопустимості необґрунтованих відмов у прийнятті на роботу; в установленні відповідальності службових осіб за відмову у прийнятті на роботу з мотивів, що не належать до ділових

якостей працівника; у створенні сприятливих умов для молоді, яку приймають на роботу; в можливості переведення працівника на іншу постійну роботу тільки за згодою працівника; у можливості звільнення працівника з ініціативи власника або уповноваженого ним органу тільки з підстав, передбачених законом.

Працівники реалізують право на працю шляхом укладення трудового договору про роботу на підприємстві, в установі, організації або з фізичною особою.

Працівники мають право на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки, право на здорові і безпечні умови праці, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку, на участь в управлінні підприємством, установою, організацією, на матеріальне забезпечення в порядку соціального страхування в старості, а також у разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, на матеріальну допомогу в разі безробіття, на право звернення до суду для вирішення трудових спорів незалежно від характеру виконуваної роботи або займаної посади, крім випадків, передбачених законодавством, та інші права, встановлені законодавством [2, ст.2].

Як зазначає В. Єрмоєнко, процес впровадження договірно-правових форм реалізації громадянами права на працю розпочався задовго до прийняття Конституції України. Трудовий договір став значно впливати на організацію і умови праці. Поступово втратили своє значення такі організаційно-правові форми залучення до праці, як: трудова повинність, трудова мобілізація, оргнабори, що забезпечували планомірне й масове використання праці репресованих, ув'язнених та переміщення робочої сили тощо. З'явилися нові форми реалізації права на працю, а також нові види трудового договору (наприклад, контракт – ч. 3 ст. 21 КЗпП). Врешті, завершальною ланкою цього процесу стало нормативне підтвердження у Конституції України заборони використання примусової праці та відмови від принципу обов'язковості праці [4, с.17].

Так, в Україні забороняється використання примусової праці. Не вважається примусовою працею військова або альтернативна (невійськова) служба, а також робота чи служба, яка виконується особою, за винятком роботи, що визначена для певних осіб за вироком суду або при введенні відповідно до закону воєнного або надзвичайного стану [1, ст. 43].

Україна забезпечує рівність трудових прав усіх громадян незалежно від походження, соціального і майнового стану, расової та національної приналежності, статі, мови, політичних поглядів, релігійних переконань, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин [2, ст. 2].

Обов'язковою умовою трудових відносин є тривалість робочого часу. Максимальна тривалість робочого часу визначається законом. Відповідно до статті 50 КЗпП України нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень. Підприємствам і організаціям надано право при укладенні колективного договору встановлювати меншу норму тривалості робочого часу [2, ст. 50].

Стаття 45 Конституції України наголошує, що право на відпочинок має той, хто працює. Воно забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченням тривалості роботи у нічний час.

Проте, стаття 45 Конституції не визначає усіх видів відпочинку. Чинним законодавством про працю передбачені такі види відпочинку: перерви в робочому дні; щоденний (міжзмінний) відпочинок; щотижневий безперервний відпочинок (вихідні дні); щорічні неробочі (святкові) дні; щорічні відпустки.

Відповідно до статті 43 Конституції України кожен має право заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Необхідно враховувати, що винагорода, яку одержують працівники за свою роботу, не повинна бути меншою певного рівня, який вважається мінімальним. Такою мінімальною заробітною платою є встановлений у законодавстві розмір оплати за просту, некваліфіковану працю, нижче якої не може проводитись оплата за виконану працівником місячну, годинну норму праці чи обсяг робіт.

Працівники надають важливого значення безпечним умовам праці. Умови трудового договору не можуть містити положень, що суперечать законам та іншим нормативно-правовим актам з охорони праці. Під час укладання трудового договору роботодавець повинен проінформувати працівника під розписку про умови праці та про наявність на його робочому місці небезпечних і шкідливих виробничих факторів, які ще не усунуто, можливі наслідки їх впливу на здоров'я та про права працівника на пільги і компенсації за

роботу в таких умовах відповідно до законодавства і колективного договору. Разом з тим варто зазначити, працівнику не може пропонуватися робота, яка за медичним висновком протипоказана йому за станом здоров'я [3].

Отже, безпечні умови праці створюються системою правових, соціально-економічних, організаційно-технічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці.

Стаття 44 Конституції України зазначає, що ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей. Ніхто не може бути примушений до участі або до неучасті у страйку. Заборона страйку можлива лише на підставі закону [1, ст. 44].

Громадяни мають право на участь у професійних спілках з метою захисту їх трудових і соціально-економічних прав та інтересів. Професійні спілки є громадськими організаціями, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної діяльності. Вони утворюються без попереднього дозволу на основі вільного вибору їх членів. Усі професійні спілки мають рівні права. Обмеження щодо членства у професійних спілках встановлюються виключно Конституцією і законами України.

Ніхто не може бути примушений до вступу в будь-яке об'єднання громадян чи обмежений в правах за належність чи неналежність до політичних партій або громадських організацій. Усі об'єднання громадян є рівними перед законом.

Доцільно зауважити, що важливим є право трудящих на звернення до суду для вирішення трудових спорів. Право на судовий захист — одна з найважливіших гарантій охорони трудових прав. Відповідно до статті 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається.

Оскільки статтею 221 КЗпП України до органів, які розглядають трудові спори, віднесена комісія по трудових спорах, яка є досудовим органом по розгляду трудових спорів, Пленум Верховного Суду України в пункті 7 постанови № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» зазначив, що з урахуванням конституційного положення про здійснення правосуддя виключно судами, юрисдикція яких поширюється на всі

правовідносини, що виникають у державі, судам підвідомчі всі спори про захист прав і свобод громадян [5].

Отже, всі працівники мають однаковий правовий статус, і будь-який роботодавець стосовно таких працівників зобов'язаний дотримуватися всіх норм і гарантій, передбачених трудовим законодавством і колективними договорами та угодами.

Список використаної літератури:

1. Конституція України // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Єрмоменко В. Правові форми реалізації громадянами права на працю // Право України. – 1999. – № 1. – С. 16-19.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» // Офіційний сайт Верховної Ради України / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>

О. Німко

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри правознавства ЖНАЕУ

Адміністративно - правовий статус органів місцевого самоврядування у цивільних справах про визнання спадщини відумерлою

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків померлого до інших осіб. За умови наявності спадкоємців, майно померлого має перейти в їх власність. Проте у разі відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, усунення їх від права на спадкування, неприйняття ними спадщини, а також відмови від її прийняття, суд відповідно до ст. 1277 Цивільного кодексу України [1] визнає спадщину відумерлою за заявою відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Однією з підстави припинення права власності на земельну ділянку, згідно ст.140 Земельного кодексу України [2], є смерть власника земельної ділянки за відсутності спадкоємця.

Визнання спадщини відумерлою здійснюється виключно в *судовому порядку*. Спадщина, що визнана судом відумерлою, переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини. Проте перед тим, як подавати заяву до суду про визнання спадщини відумерлою, орган місцевого самоврядування має переконатись у тому, що у померлого немає спадкоємців, які б могли претендувати на спадщину, і у випадку визнання її відумерлою вимагати скасування рішення.

Відповідно до ст. 274 Цивільного процесуального кодексу від 18.03.2004 року [3]. заява про визнання спадщини відумерлою у випадках, встановлених ЦК, подається до суду органом місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини.

Місце відкриття спадщини може підтверджуватися:

- свідоцтвом органу реєстрації актів цивільного стану про смерть спадкодавця, якщо останнє постійне місце проживання і місце його смерті збігаються,
- довідкою житлово-експлуатаційної організації, правління житлово-будівельного кооперативу про його постійне місце проживання,
- записом у будинковій книзі про постійне проживання спадкодавця,
- якщо місце проживання померлого невідоме — документом (витягом з Реєстру прав власності тощо) про місцезнаходження нерухомого спадкового майна або його частини.

За відсутності нерухомого майна місцем відкриття спадщини є місцезнаходження основної частини рухомого майна.

Оскільки для спадкоємців, що мають право на спадкування за законом та заповітом надається шестимісячний строк для прийняття спадщини, законодавець встановив додатковий запас часу для випадків, коли спадкоємець не встигає прийняти спадщину, проте право на її отримання він може не втратити.

У зв'язку з цим ЦК встановлено, що заява про визнання спадщини відумерлою подається після спливу одного року з часу відкриття спадщини.

Окрім того, відповідно до ст. 276 ЦПК суд відмовляє у прийнятті заяви про визнання спадщини відумерлою, якщо орган місцевого самоврядування подасть заяву до закінчення одного року з часу відкриття спадщини.

Відповідно до ст. 275 ЦПК у заяві про визнання спадщини відумерлою повинно бути наведено відомості та докази про:

- ✓ час і місце відкриття спадщини,
- ✓ про майно, що становить спадщину,
- ✓ а також докази, які свідчать про належність цього майна спадкодавцю (витяги з реєстрів, документи, які знаходилися в помешканні померлого),
- ✓ про відсутність спадкоємців за заповітом і за законом або про усунення їх від права на спадкування, або про неприйняття ними спадщини, або про відмову від її прийняття.

Факт смерті і час відкриття спадщини підтверджуються свідоцтвом органу реєстрації актів цивільного стану про смерть спадкодавця.

Стосовно наявного у померлого майна, право власності на яке не може підтверджуватись документами (побутові речі), довести їх належність померлому можливо шляхом пред'явлення опису, що здійснював нотаріус при встановленні охорони цього майна, або показаннями свідків, яким відомо про належність конкретного майна померлому.

Справа про визнання спадщини відумерлою розглядається судом з обов'язковою участю заявника та з обов'язковим повідомленням усіх заінтересованих осіб.

Заінтересованими особами можуть бути родичі померлого та інші особи, які могли успадкувати майно. Проте участь цих осіб у процесі є проблематичною, оскільки їх виявлення досить важке, а визначення адреси, за якою проживають дані особи, є ще складнішим питанням.

При розгляді справи суд має встановити:

- чи подані заявником документи, які свідчать про смерть спадкодавця,
- чи є взагалі спадкоємці за законом та заповітом,
- чи є у померлого утриманці, чи проживали спадкоємці разом з померлим,
- чи складався померлим заповіт, якщо так, то який його зміст,
- чи здійснювали спадкоємці дії, направлені на прийняття спадщини,
- чи мала місце відмова від прийняття спадщини,
- чи було відкликання відмови від прийняття спадщини, причини пропуску спадкоємцями строку на прийняття спадщини, визначити яке майно належало померлому та якими доказами це підтверджується.

Окрім того, суд має встановити, чи правильно заявником визначено місце відкриття спадщини, оскільки майно перейде у власність тієї територіальної громади, де відкрилася спадщина.

У разі, якщо перед поданням заяви про визнання спадщини відумерлою до суду у заявника виникнуть проблеми з отриманням відомостей, які необхідні для розгляду справи, а також з доведенням певних обставин, у процесі судового розгляду це можливо виправити.

За клопотанням заявника суд може сприяти у встановленні необхідних фактів та витребуванні доказів. Окрім того, певні обставини цілком можливо доводити шляхом допиту свідків, особливо сусідів — наприклад, про належність певної речі померлому, про те, що померлий проживав сам тощо.

Таким чином, суд, встановивши, що спадкоємці за заповітом і за законом відсутні або усунені від права на спадкування, або не прийняли спадщину чи відмовилися від її прийняття, ухвалює рішення про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді за місцем відкриття спадщини.

Список використаних джерел та література:

1. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/435-15 .
2. Земельний кодекс України : закон України від 25.10.2001 № 2768-III // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2768-14.
3. Цивільно-процесуальний кодекс України : закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1618-15.

В. Тетера

студентка 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету ім. І. Франка
науковий керівник: ст. викладач кафедри спеціальних
історичних дисциплін та правознавства Житомирського
державного університету ім. І. Франка **Новик В.А.**

Конвенція ООН про права дитини

Забезпечення прав і добробуту дітей є ключем до стійкого розвитку країн і до миру та безпеки у всьому світі. Виконання цього обов'язку в повному масштабі, послідовно і за будь-яку ціну є сутністю правильного лідерства. Глави держав і урядів несуть левову частку цієї відповідальності, проте зобов'язання та дії очікуються також і від інших: від громадських активістів та підприємців, від діячів мистецтва і науки, від релігійних лідерів і журналістів і, нарешті, від самих дітей та підлітків.

Уперше становищем дітей міжнародні організації були стурбовані на початку 20-х років ХХ століття. У 1923 році організація "Міжнародний союз порятунку дітей" прийняла Декларацію про права дитини. Ця декларація під назвою Женевської була схвалена наступного року на п'ятій Асамблеї Ліги Націй. У 1948 р Генеральна Асамблея ООН схвалила текст декларації з деякими змінами, а в 1959 о прийняла нову декларацію з десятьма фундаментальними принципами забезпечення захисту й добробуту дітей [2, с. 6].

Декларація 1959 року стала основою для підготовки Конвенції про права дитини. У 1978 уряд Польщі представив Комісії ООН із прав людини початковий проект, підготовлений на основі цієї декларації. Тоді висловлювалася надія, що Конвенцію можна буде прийняти в 1979 році, який був оголошений Міжнародним роком дитини. Комісія, однак, дійшла висновку, що текст потребує поглибленого розгляду, й створила спеціальну робочу групу, яка проводила по одному засіданню на рік протягом 1980-х. Робоча група досягла згоди щодо остаточного варіанту, невдовзі перед сесією Генеральної Асамблеї ООН 1989, яка прийняла Конвенцію 20 листопада, у тридцяті річницю Декларації 1959 [5, с. 3].

Конвенція - це договір між країнами, в якому зазначено, як має дбати про дітей кожний уряд країни.

Вона була прийнята майже всіма країнами світу - 193-ма країнами, крім Сомалі та СІНА. Ратифікуючи міжнародний договір, держава зобов'язується виконувати обумовлені в ньому обов'язки та сумлінно забезпечувати відповідальність своїх національних законів його положенням. Таким чином, Конвенція почала розглядати дитину як суб'єкт права, а не об'єкт благодійності. Конвенція являє собою всеосяжний список зобов'язань, які держави готові визнати стосовно дитини. Ці зобов'язання можуть бути прямими - наприклад, надання можливостей освіти чи забезпечення належного правосуддя щодо неповнолітніх - або непрямими. Непрямі зобов'язання дозволяють батькам, іншим членам родини чи опікунам виконувати свої ролі та обов'язки вихователів і захисників [2, с. 6]. Конвенція містить три основні нововведення. По-перше, вона вводить поняття «права участі» дітей і визнає значення інформування самих дітей про їхні права. По-друге, Конвенція порушує такі питання, які раніше ніколи не розглядалися в міжнародних документах: право дітей, що постраждали від жорстокості та експлуатації, на реабілітацію та обов'язок урядів уживати заходів для ліквідації традиційної практики, такої, що шкодить здоров'ю дітей. По-третє, внесено принципи та норми,

які раніше фігурували лише в юридично незобов'язуючих текстах. Зокрема, це питання, що стосується усиновлення/удочеріння та правосуддя щодо неповнолітніх [5, с. 5].

Щоб контролювати дотримання зобов'язань держав за цим договором, було створено Комітет з прав дитини - договірний орган, заснований відповідно до положень самої Конвенції (ст. 43). Комітет із прав дитини був створений 1991 року і складається з десяти експертів, які відзначаються високою моральністю та визнаною компетентністю в галузі, що регулюється Конвенцією. Члени Комітету обираються на чотирирічний термін і можуть бути переобрані. Засідання Комітету відбуваються щороку в Нью-Йорку. Доповіді про діяльність Комітету раз на два роки представляються Генеральній Асамблеї ООН [4, с. 185]. Відповідно до ст. 44 Конвенції, держави-учасниці зобов'язуються подавати Комітетові доповіді про вжиті у себе заходи з закріплення визнаних у Конвенції прав і про прогрес, досягнутий у їх забезпеченні. Початкова доповідь має бути представлена протягом двох років після набуття чинності Конвенції для відповідної держави-учасниці, а згодом через кожні п'ять років [4, с. 186].

Конвенція встановлює статус дитини виходячи із наступних передумов:

- Дитина є самостійним суб'єктом і за причини фізичної та розумової незрілості потребує особливої турботи та правового захисту;
- Дитина як людська істота потребує поваги її індивідуальності, гідності та недоторканості особистого життя;
- Сім'я є кращим середовищем виховання дитини;
- Держава має підтримувати сім'ю, а не підміняти її у виконанні функцій.

Конвенція складається з преамбули та трьох частин і містить повний перелік прав дитини і ставить перед собою три основні мети:

1. Знову підтвердити стосовно дітей права, які вже надані людям загалом іншими договорами. Деякі з цих прав, наприклад, захист від катувань, цілком очевидно, стосуються і дітей. Інші, як-от право вираження думки, свобода зібрань, свобода віросповідання і право на соціальне забезпечення, спричинили гарячі дискусії під час підготовки документу. Мовляв, чи можуть і чи мусять діти також мати ці права, і якщо так, то в яких випадках. Тому було дуже важливо знову підтвердити, що вони мусять мати ці права, як і те, що діти теж люди.
2. Зміцнити деякі основні права людини, аби врахувати

особливі потреби і вразливість дітей. Очевидним прикладом є умови праці, які мають бути легшими для дітей та молоді, ніж для дорослих. Іншим прикладом є умови, за яких дітей можна позбавляти волі.

3. Встановити норми у тих сферах, які особливо актуальні для дітей. Конвенція зачіпає дуже специфічні питання, що стосуються дітей, наприклад, процедуру усиновлення/удочеріння, доступ до початкової освіти, захист від зловживань і недостатнього піклування в сім'ї, а також стягнення аліментів [5, с. 5]

Наша держава є однією з тих держав, яка підписала даний документ, взявши на себе ряд зобов'язань з покращення добробуту дітей. Конвенція була ратифікована Постановою Верховної Ради України №789X11 (78912) від 27 лютого 1991 року та набула чинності для України 27 вересня 1991 року. Крім того, у 2003 та 2005 роках відповідно український Парламент ратифікував два факультативних протоколи до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії та щодо участі у збройних конфліктах, які з того часу стали частиною національного законодавства [3].

Отже, у різних державах і регіонах світу Конвенція ООН про права дитини виконується по-різному із врахуванням особливостей та менталітету кожної держави. Але об'єднує усі держави по відношенню к дітям повага до дитини, її правам та інтересам, турбота і любов.

В одному із своїх виступів виконавчий директор Дитячого фонду ООН - Керол Белламі сказала: „З введенням в дію Конвенції, те що вважалось потребами дитини, було піднято до рангу прав, а це вже складніше ігнорувати”.

Список використаної літератури:

1. Конвенція ООН про права дитини.- Постанова ВР N 789-XII (789-12) від 27.02.91
2. Сайт молодіжного інноваційного центру "МЕДІА - М" [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://media-m.org.ua/dok/magazine/Children Rights 2-2009.pdf>
3. Закон України про загальнодержавну програму "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року;
4. Сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ombudsman.gov.Ua/m/images/stories/07022011/S Dopovid 4.pdf>
4. Сайт юридично - консультативного центру українського - угорського регіонального розвитку [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://legal-advisory.uz.ua/book2.pdf>

О. Тартачна

студентка 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету ім. І. Франка
науковий керівник: ст. викладач кафедри спеціальних
історичних дисциплін та правознавства Житомирського
державного університету ім. І. Франка **Новик В.А.**

Рене Кассен - видатний захисник прав людини

«Допоки порушують права людини в якомусь куточку планети, миру на землі не буде», - говорив 36 років тому французький правознавець, суддя і розробник Загальної декларації та Європейської конвенції прав людини Рене Кассен.

Здавалося б, за кілька десятиліть ми стали жити краще. Тоталітарні держави в Європі перестали існувати. Але на Землі, якщо слідувати думці пана Кассена, й далі неспокійно: і досі триває порушення прав людини, зокрема, в Європі, та й і багатьох країнах світу. Цей висновок зроблений за статистикою заяв до Європейського суду з прав людини (Суд). Наприкінці 2006 р. більше 90 тисяч заявників - саме стільки заяв знаходиться на розгляді цього Суду - вважають, що держави Європи порушують їхні права та основоположні свободи. І кількість заяв щороку стабільно зростає [1].

Ще в ХХ ст. було зроблено безліч кроків для зміцнення прав людини та її свобод. Активним учасником цих перетворень була людина з великої літери - Рене Кассен.

Французький юрист Рене Кассен народився 5 жовтня 1887 р. у м. Байонна. Він був одним з двох дітей в сім'ї торговця Анрі Кассена (єврея за походженням) і Габрієлли Дебори Дрейфус. Навчався у ліцеї в м. Ніцца, потім в університеті м. Ексан-Прованс, який закінчив у 1908 р. за двома спеціальностями: гуманітарні науки і право. Завершив освіту в Празькому університеті, де займався правом, економікою і політичними науками, а в 1914 р. отримав ступінь доктора. Після нетривалої адвокатської практики в Парижі Р. Кассен з початком Першої світової війни був мобілізований і воював у складі піхотної частини. У 1916 р. він був важко поранений в живіт, але завдяки тому, що його мати працювала в госпіталі, наполягла на негайній операції, Кассен вижив. Це поранення давалося знаки протягом усього життя добре знаного юриста.

«Я намагався не мати справи з питаннями відверто політичного характеру, навіть притому, що в договірному праві теж домінують моральні принципи, насамперед принцип сумлінності», - розповідав Р. Кассен про початок свого

професійного життя. Та війна змінила його погляди. Власний фронтний досвід змусив замислитися над долею інвалідів, сиріт і вдів. Р. Кассен створив і очолив Федеральний союз асоціацій інвалідів та людей похилого віку - ветеранів війни, він став також віце-президентом Національної ради з опіки. У 1921 р. Р. Кассен організував конференції ветеранів війни в Італії, Німеччині, Чехословаччині, Польщі та Австрії.

По закінченні війни він викладав міжнародне право в Ліллі, а потім у Парижі. Пізніше Р. Кассен представляв Францію у Лізі Націй та на декількох Женевських конференціях із роззброєння.

Коли в червні 1940 р. почалося вторгнення німецьких військ у Францію, Р. Кассен був одним із перших серед видатних громадян приєднання до уряду «Вільної Франції» у вигнанні, який було створено в Лондоні генералом Шарлем де Голлем. Р. Кассен був призначений секретарем Ради оборони і видав за військові дії. Пізніше він обійняв посаду комісара юстиції і народної освіти [2, с. 248]. У 1942 р. засуджений маріонетковим французьким урядом до смертної кари при своїй відсутності [1].

Після звільнення Франції в 1944 р. Р. Кассен став віце-президентом Державної ради і членом Конституційної ради, яка розглядала французькі закони на предмет їх відповідності конституції. У 1945 р. він очолив раду Національної школи управління. Він був також обраний членом Комісії ООН з прав людини та її віце-головою (головою комісії була Елеонора Рузвельт). У завдання цієї комісії тоді входила підготовка Загальної декларації з прав людини, до якої могла приєднатися будь-яка країна. Е. Рузвельт нерідко зауважувала, що основний проект цього документа був складений саме Рене Кассеном.

У 1966 р., коли він був головою Комісії ООН з прав людини, на розвиток Декларації, Генеральна Асамблея ООН ухвалила Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права.

Права людини і мир залишилися основною турботою Р. Кассен і в наступні роки. Він був одним із засновників комітету ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), статус якої був затверджений у 1945 р.; з цього часу по 1952 р. правник залишився французьким делегатом в ЮНЕСКО. Р. Кассен був членом Міжнародного суду в Гаазі, а у 1965-1968 рр. - Головою Європейського суду з прав людини (до першого складу якого він був обраний ще на початку 1959 р.).

У 1968 р. з нагоди 20-ї річниці прийняття Декларації прав людини Р. Кассен був удостоєний Нобелівської премії миру. У своїй промові з цієї нагоди він охарактеризував Декларацію як

«документ нового типу, який організоване людство створило в той час, коли влада людини над природою завдяки науці зросла надзвичайно і необхідно було вирішити, яку користь з неї можна мати». Значення Декларації він вбачав у тому, що «поперше, людська істота піднялася... кажучи юридичною мовою, до рівня суб'єкта міжнародного права, по-друге, держава погодилась здійснювати свій суверенітет з урахуванням вимог міжнародного права». Він наголошував, що Загальна декларація прав людини буде «маяком для людства». У 1969 р. Рене Кассеном на кошти одержаної ним Нобелівської премії миру і з нагоди 20- річниці Загальної декларації прав людини ним було засновано Міжнародний інститут прав людини в Стразбурзі, багато років він його очолював.

Співпрацював також з Американським європейським комітетом. В організації конференції в м. Упсалі (Швеція, 1972 р.), яка справила суттєвий вплив на зміст розділу про права людини Заключного акта Наради з безпеки і співробітництва в Європі, підписаному в Гельсінкі у 1975 р.

Помер Рене Кассен у Парижі 20 лютого 1976 р., а незадовго до смерті він був удостоєний Великого хреста ордена Почесного легіону [2, с. 248-249].

Список використаної літератури:

1. Юридична газета // Юридична практика в галузі прав людини. - 2006 р. - №23 (83) ;
2. Право України // Рене Кассен — видатний діяч ХХ століття у захисті прав людини. - 10 лютого 2010 р. - № 10. - с. 248-249.

І. Лосовська

студентка 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету ім. І. Франка
науковий керівник: ст. викладач кафедри спеціальних
історичних дисциплін та правознавства Житомирського
державного університету ім. І. Франка **Новик В.А.**

Корупція як суспільне явище: історико - правовий аспект

Будь-яка держава, демократична чи тоталітарна, контролює розподіл матеріальних ресурсів, економічних привілеїв та пільг, визначає розмір податкового тягара. Розподілом ресурсів, привілеїв та пільг здебільшого займаються державні чиновники, які мають право діяти на власний розсуд.

Плата за отримання матеріальної вигоди і є випадком корупції, якщо грошова подяка пропонується державному чиновникові з метою отримання незаконних пільг чи зменшення витрат.

Корупція - симптом того, що в системі державного управління існують серйозні дефекти. Державні інститути, створені для регулювання взаємовідносин між громадянином і державою, замість цього використовуються для особистого збагачення і надання пільг корумпованим господарюючим суб'єктам.

Корупція як соціальне явище притаманна усім без винятку державам світу. Вона існувала, існує і буде існувати, доки існує держава і публічна влада, відмінність різних держав у цьому плані полягає не у наявності чи відсутності корупції як такої, а в її масштабах, характері корупційних проявів, впливу корупції на економічні, політичні, правові та інші соціальні процеси. Корупцію як соціальне явище неможливо викоринити в якійсь конкретній державі чи на якомусь конкретному етапі соціально-економічного розвитку.

Історичний досвід свідчить, що країни з високим рівнем корупції ризикують опинитись на узбіччі світової системи, де сьогодні відбувається швидка економічна інтеграція.

Визначаючи сутність корупції, слід передусім виходити з того, що корупція не може бути зведена до якогось конкретного суспільно небезпечного діяння, до певного правопорушення. Насамперед корупція - це соціальне явище, яке має соціальну обумовленість та соціальні закономірності розвитку, здійснює негативний вплив на процес соціального розвитку. Існуючи в суспільстві, будучи породженням всієї системи суспільних відносин, корупція пронизує різні сфери суспільного життя, деформує людські стосунки і соціальні цінності, порушує нормальний порядок речей у суспільстві, що призводить врешті-решт до "корозії" влади.

Корупція підриває економічні реформи за рахунок впливу на нелегальну економіку. Дійсно, корупція сприяє розростанню тіньової економіки, оскільки ділові угоди за участю корумпованих чиновників неможливо опротестувати в державних судах і, крім того, вони рідко підпадають під оподаткування за офіційними ставками [1]. Як соціальне явище корупція існує у певних інституційних рамках, в яких правові, економічні, соціальні процеси впливають на неї, а корупція, в свою чергу, здійснює вплив на право, економіку, політику, ідеологію, суспільну психологію.

Корупція - це не лише певні діяння, а й система негативних поглядів, переконань, установок способів мислення,

тобто, корупція є також психологічним і моральним явищем. Вона не існує поза поведінкою людей, їх діяльністю [2,с.151]. У конкретних корупційних правопорушеннях, як у дзеркалі, знаходить відображення психологія конкретних людей, у корупції, як соціально- політичному явищі, відображається психологія соціальних груп і всього суспільства. Окремі дослідники вважають, що корупційна модель поведінки має певним чином психологічне коріння, а корупція взагалі - це психологічне походження. Вони прояснюють психологічний характер походження корупції, зокрема, збереженням у традиціях різних країн звичаїв, які подібні до проявів корупції, але здебільшого використовуються в побуті і схвально сприймаються суспільством [2,с.152].

Корупція і влада є одночасно антагоністами і супутниками: влада породжує корупцію, бо без неї корупція неможлива як явище в принципі; корупція як соціальна корозія постійно «розїдає» державні структури; державна влада у свою чергу, весь час прагне знищити корупцію. У такому двобої і відбувається співіснування зазначених явищ. Водночас, жодна з них не може здобути повної перемоги, як і зазнати повної поразки, оскільки повне корумпування спільних відносин у сфері публічної влади означало б крах держави, а повне викорінення корумпованих зв'язків є неможливим, виходячи із соціальної сутності як корупції, так і влади. Вказана ситуація якоюсь мірою є парадоксальною за своєю суттю, але це реальна дійсність, з якою потрібно рахуватися та брати до уваги при з'ясуванні сутності корупції.

Масштабне поширення корупції все більше витісняє правові, етичні відносини між людьми, а сама корупція із соціальної аномалії поступово перетворюється на правило і стає звичним способом вирішення життєвих проблем, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини членів суспільства. За таких обставин у суспільній психології відбувається злам - люди у своїй поведінці з самого початку психологічно налаштовані на протиправні способи вирішення питань [2,с.154].

Можна дійти таких висновків, що корупція є складним і багатоаспектним соціальним явищем. Її соціальну сутність характеризують економічний, політичний, правовий, морально - психологічний та інші аспекти. Політичний аспект займає особливе місце, оскільки корупція як соціальний феномен виникає у результаті здійснення публічної влади, є продуктом неефективного функціонування структур влади. Основним показником суспільної небезпеки корупції, який також

характеризує її соціальну сутність і визначає її зміст як об'єкта адміністративно - правового дослідження, є негативні наслідки корупції.

Список використаної літератури:

- 1.Добродумов П.О. Корупція як явище соціально - політичного життя [Текст] /П.О.Добродумов // Аспекти регіональної модернізації: медіа, громадські ініціативи, приватний сектор.-Суми: ВАТ "Сумська обласна друкарня", видавництво "Козацький вал ", 2005,- С.51-59.
- 2.Гвоздецький В.Д. Корупція як соціальне, психологічне і моральне явище. - Право та державне управління // Вісник, 2012.- С. 151-156.

М. Іщук

студентка 3 курсу історичного факультету
Житомирського державного університету ім. І. Франка
науковий керівник: ст. викладач кафедри спеціальних
історичних дисциплін та правознавства Житомирського
державного університету ім. І. Франка **Новик В.А.**

Культурні права в Україні

Метою статті є визначення основних видів культурних прав та їх реалізація. Кожна людина має право на культуру, включаючи право на користування благами культурного життя і самобутності та їх розвиток.

Вивченням даної проблематики займалися (В.В.Копейчєков, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, Ю. Соколенко, Ж. Пустовіт, С. А. Лисєнков та інш.). Проблеми гарантій конституційних прав і свобод громадян України присвячені праці багатьох відомих вчених - юристів та практиків. На сторінках часопису «Право України» постійно друкуються статті з цієї проблематики. Загалом, культурні права в Україні не були предметом спеціального наукового дослідження.

Зокрема, культурні права є відносно новим явищем і, відповідно відсутній досвід багаторічного дослідження, як це вбачається, наприклад, відносно політичних або економічних прав і свобод. Не існує чітких критеріїв, за якими те або інше право можна відносити до цієї групи.

В наукових джерелах є різноманітний спектр термінів, які трактують, що таке культурні права:

✓ за С. Лисєнковим це встановлені права нормами конституції, міри можливої поведінки суб'єктів, котрі мають на

меті досягнення певного соціального блага у сфері культурних відносин.

✓ за Рабіновичем, культурні (гуманітарні) права - доступ до здобутків духовної та матеріальної культури нації, народу, людства та збагачення їх (зокрема, право на освіту)

✓ С. Гусарєв, А. Олійник та О. Слюсаренко зауважують що культурні права та свободи — це вид і міра можливої поведінки суб'єктів права щодо отримання та користування духовними благами.

Культурні права — це група конституційних прав та свобод людини і громадянина, спрямованих на забезпечення культурних і духовних потреб особи [3 с. 208].

Так, під культурними правами у вузькому сенсі розуміють права, передбачені "Загальною Декларацією прав людини" у ст. 27, а саме: кожен має право вільно брати участь у культурному житті своєї спільноти, користуватися здобутками мистецтва та науковими досягненнями; кожен має право на захист своїх моральних і матеріальних інтересів, які впливають із його авторства наукових, літературних чи мистецьких творів [1 с. 107].

Конституція України гарантує культурні права, серед них право на освіту (ст. 53), право на навчання рідною мовою, свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, творчої діяльності (ст.54), доступ до культурних цінностей. Деякі вчені до цієї групи прав включають право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право на інформацію (ст. 34), право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35).

Конституція України ст.53 ч. 1, закріплює право кожного на освіту. Так, ч. 3, 4, 5, цієї ж статті закріплюється право на доступну й безоплатну дошкільну, повну загальну середню, професійно-технічну, вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах; право учнів і студентів на одержання державних стипендій та пільг; право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі; право громадян, які належать до національних меншин, відповідно до закону на навчання рідною мовою чи на вивчення рідної мови в державних і комунальних закладах або через національні культурні товариства.

Щодо ст. 54 Конституції України там закріплюються свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості (ч. 1 ст. 54) та право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ч. 2 ст. 54). Дане право відкриває людині і

громадянину можливості для участі в науковому житті. Кожен має права на ці блага, тобто права на одержання, захист, володіння, користування і розпорядження ними. Захист моральних і матеріальних інтересів, інтелектуальної власності є саме, свободою наукової творчої діяльності.

Конституційне право громадян на користування досягненнями культури, свобода творчості, а також права на інтелектуальну власність, на спеціальну освіту в галузі культури визначені «Основами законодавства України про культуру». В них викладені найважливіші засади розвитку культури, врегульовані суспільні відносини у сфері створення, поширення, збереження та використання культурних цінностей. Ці засади, зокрема, спрямовані на забезпечення свободи творчості, вільного розвитку культурно-мистецьких процесів, професійної та самодіяльної художньої творчості, реалізацію прав громадян на доступ до культурних цінностей.

Також, культурні права висвітлені в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), де йдеться мова про те, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, за Статутом Організації Об'єднаних Націй (ООН) зобов'язані заохочувати загальне поважання і додержання прав і свобод людини, що кожна окрема людина, повинна добиватися заохочення і додержання прав, визнаних у цьому Пакті. Розглянувши даний документ, потрібно приділити увагу ст. 13, яка зазначає, що держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту, та ст. 15, де регулюються культурні права людини, тої держави, яка є учасником цього Пакту.

Культурні права і свободи людини і громадянина в Україні захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Після використання всіх національних засобів правового захисту кожен має право звертатися по захист своїх культурних прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ст. 55). Отже, до групи конституційних культурних прав відноситься:

- право на освіту (ч.1 ст. 53), суб'єктами якого є всі індивіди, незалежно від наявності або відсутності громадянства України. Це право є основним і загальним;
- право на доступну і безоплатну дошкільну, повну загальну середню, професійно – технічну, вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах (ч. 3 ст. 53). Дане право

закріплює особливості реалізації ряду повноважень, які є складовою частиною загального права на освіту;

— право учнів та студентів на одержання державних стипендій та пільг (ч. 3 ст. 53);

— право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі (ч. 4 ст. 53);

— право громадян, які належать до національних менших, відповідно до закону на навчання рідною мовою чи на вивчення рідною мовою чи на вивчення рідної мови у державних і комунальних закладах або через національні культурні товариства (ч. 5 ст. 53);

— свобода літературної, художньої, наукової та технічної творчості (ч. 1 ст. 54), суб'єктами якого є виключно громадяни України;

— право кожного громадянина України на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ч. 2 ст. 54), суб'єктами якого є суто громадяни України;

— право володіти користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності (ч. 1 ст. 41), суб'єктами якого є всі індивіди, незалежно від наявності або відсутності у них громадянства України.

Отже, проаналізувавши конституційні культурні права, слід зазначити, що вони, по – перше, виступають мірою та показником досягнутого в суспільстві прогресу у сфері визнання й забезпечення інтелектуальної свободи особи; по – друге, забезпечують громадянам активну участь у духовному житті суспільства.

Список використаної літератури:

1. Копієвська О. Р. Особливості реалізації культурних прав і свобод в Україні. / О. Копієвська [Електронний ресурс http://science.crimea.edu/zapiski/2008/law/uch_21_21/014_kopievaska.pdf]
2. Лисенков С. Л. Теоретичні питання конституційних культурних прав і свобод особи в Україні / С.Лисенков // Вісник Академії адвокатури України. — 2004. — № 1. — С. 5—19.
3. Мацькевич М. Культурні права та свободи людини і громадянина в Україні: ціннісно-правовий аспект/ М. Мацькевич //Право України. – 2011. № 9 – ст. 208-213
4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 16 грудня 1966 р. Док. ООН А/RES/2200 А (XXI)
5. Пустовіт Ж. М. Актуальні проблеми прав і свобод людини та громадянина в Україні: Навч. Посіб / Ж. Пустовіт – К.: КНТ, 2009. – 232 с.
6. Соколенко Ю. Гарантії культурних прав і свобод громадян України / Ю. Соколенко //Право України. - 2004. № 2 ст. 34 – 38.

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНИ

В. Новик

старший викладач кафедри спеціальних історичних дисциплін та правознавства Житомирського державного університету ім. І. Франка

Права потерпілого за новим Кримінально-процесуальним Кодексом України

Реформа кримінального процесуального законодавства посідає одне із найважливіх місць у комплексі юстиціарних реформ. Саме ця сфера законодавства є найбільш чутливою, такою, де найчастіше обмежуються права та свободи громадянина.

Попередній Кримінально-процесуальний Кодекс був введений у дію ще 1961 року і передбачав правила і стандарти, що діяли в колишньому СРСР з притаманною йому авторитарною ідеологією та правовими цінностями, які не відповідають сучасним потребам суспільства та держави. Тому в нього періодично вносилися зміни, загальна кількість яких досягла 152 [1].

Однак, незважаючи на таку кількість нововведень, очевидним був факт, що практика фрагментарних удосконалень закону не може змінити ситуацію, а лише слугує відстрочкою для запровадження нової моделі кримінального процесу, побудованої на ідеологічно інших принципах та засадах.

Новий Кримінально-процесуальний кодекс України набув чинності опівночі 20 листопада. В українському уряді переконані, що цей день став початком принципово нової системи функціонування правоохоронної і судової систем в Україні. Автори ж Кодексу вважають, що він спрямований передусім на захист прав людини, у якому б статусі вона не перебувала - постраждалого від злочину чи підозрюваного у його скоєнні.

Кодекс кардинально змінює всю систему застосування права в країні - від дій слідчого районного відділу міліції до рішення вищих судів.

Як же змінився статус потерпілого від вчинення злочинів, які права він відтепер має, адже за офіційною статистикою,

щорічно жертвами злочинів стає 350-400 тисяч осіб, а якщо врахувати „рикошетних жертв„, то ця цифра зростає в рази.

Перш за все КПК України визначає особу потерпілого в ст.55 ...„, Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди”...[2].

Факт, що потерпілому присвячено окремий параграф гл. 3 свідчить про важливе самостійне значення, яке законодавець відводить потерпілому у кримінальному провадженні.

Отже потерпілими можуть виступати:

- фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. Це можуть бути як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства;

- юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

В основі набуття фізичною чи юридичною особою статусу потерпілого у кримінальному провадженні лежить одночасна сукупність таких умов: фактичної (завдання кримінальним правопорушенням відповідної шкоди) та формальної (подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого). Перевірка, розгляд та вирішення такої заяви законом не передбачаються, як це було раніше, тому статусу потерпілого особа набуває автоматично за наявності вказаних вище умов.

Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Цей момент може співпадати з початком кримінального провадження, або мати місце після його початку, але не може йому передувати. У разі коли особа не подавала відповідної заяви і була визнана потерпілим слідчим, прокурором або судом, права і обов'язки потерпілого виникають у неї з моменту надання згоди на таке визнання.

Потерпілим також може бути визнано особу, яка є близьким родичем чи членом сім'ї особи, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, у випадках:

- якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи;

- особа перебуває у стані, який унеможливає подання нею відповідної заяви.

Смерть особи має перебувати у безпосередньому причинному зв'язку із вчиненням кримінального правопорушення. Стан, що унеможливає особисте подання особою відповідної заяви, може бути викликаний недієздатністю або обмеженою дієздатністю, фізичними вадами та іншими обставинами, що перешкоджають особі набути процесуального статусу потерпілого і використовувати його у кримінальному провадженні.

За загальним правилом, потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї.

Інші близькі родичі чи члени сім'ї можуть подати клопотання про визнання їх потерпілими. У разі визнання їх такими, всі вони мають рівні права і обов'язки.

Новим положенням, яке закріплено в Кодексі, є вимога одночасно з поданням відповідної заяви вручати потерпілому пам'ятку про

процесуальні права та обов'язки, передбачені статтями 56 і 57 КПК. Обов'язок вручити потерпілому відповідну пам'ятку, залежно від форми волевиявлення на визнання особи потерпілим, покладається на:

- особу, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення;
- особу, яка прийняла заяву про залучення особи до провадження як потерпілого;
- особу, яка прийняла рішення про визнання особи потерпілим і одержала від неї згоду на це.

Ще одна новація. Набуття особою процесуального статусу потерпілого здійснюється лише на підставі вільного волевиявлення особи, яке відбувається в активній формі. За відсутності волевиявлення на визнання особи потерпілим у кримінальному провадженні така особа не може бути визнана потерпілим. У разі необхідності вона може бути залучена до кримінального провадження як свідок [3].

Які ж права передбачає новий КПК для потерпілих. Перелік їх визначено ст. 56 Кодексу.

Права потерпілого взаємопов'язані і взаємообумовлені. Вони можуть бути поділені на три групи: 1) права, які він має протягом всього кримінального провадження; 2) права, які він має під час досудового розслідування; 3) права, які він має під час судового провадження.

Крім того, при проведенні окремих процесуальних дій, в яких бере участь потерпілий, йому повідомляються і роз'яснюються його права і обов'язки, як учасника відповідної процесуальної дії.

Потерпілий має право знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування. Це право надається потерпілому з метою забезпечити його обізнаність щодо основних етапів руху кримінального провадження.

Також потерпілий повинен бути поінформований про всі види заходів забезпечення кримінального провадження, передбачені ст. 131

КПК, які були обрані, змінені чи скасовані стосовно підозрюваного та обвинуваченого. Це право надається потерпілому в тому числі з метою забезпечення його безпеки у кримінальному провадженні.

Право потерпілого подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду покликане забезпечити його активну участь у доказуванні, а у справах приватного обвинувачення на потерпілого покладається обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК. Воно надається потерпілому на виконання такої засади кримінального провадження, як змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Право потерпілого заявляти відводи та клопотання покликане надати йому можливість активно впливати на хід кримінального провадження.

Право потерпілого на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла виникає за наявності відповідних підстав, якими визнається наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу чи майну потерпілого, його близьких родичів чи членів сім'ї. Право потерпілого на забезпечення безпеки є комплексним і передбачає такі складові, як: 1) подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування; 2) знати про застосування щодо них конкретних заходів безпеки; 3) вимагати від уповноважених органів та посадових осіб застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснюваних заходів; 4) оскаржити незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурора або суду.

Право давати пояснення, показання або відмовитися їх давати може реалізовуватися потерпілим у таких напрямках: 1) як конкретний прояв участі потерпілого у доказуванні, яке нерозривно пов'язане із правом подавати докази; 2) як субсидіарне для підкріплення вимог потерпілого, викладених у

його відводах, клопотаннях та при вчиненні інших процесуальних дій.

Указане право є диспозитивним і реалізується на розсуд потерпілого, про що свідчить вказівка на право відмовитися давати пояснення та показання.

Потерпілий має право оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому КПК.

Право потерпілого мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг передусім покликане забезпечувати отримання потерпілим у кримінальному провадженні належної правової допомоги.

Право потерпілого давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження, надається йому на виконання такої засади кримінального провадження, як мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Право потерпілого на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди належить до найважливіших прав жертв злочинів, що підкреслюється у низці міжнародно-правових актів: у п. 8 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою, прийнятій Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 40/34 від 29.11.1985 р.; Європейській конвенції про відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів від 23 листопада 1983 р.;

Формами реалізації відповідного права потерпілого є отримання добровільного відшкодування з боку обвинуваченого, пред'явлення цивільного позову та компенсація за рахунок Державного бюджету України.

Слід зазначити, що даний спосіб відшкодування шкоди тільки задекларований і поки що законодавчо не закріплений в спеціальному законодавстві.

Право потерпілого знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, є складовою комплексу «інформаційних прав» потерпілого у кримінальному провадженні

Потерпілому не може бути відмовлено в ознайомленні з тими матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення.

Право потерпілого застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь, надається йому для збирання і фіксації інформації, що, у свою чергу, має на меті сприяння у реалізації інших його прав: подавати докази,

заявляти клопотання, оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду тощо.

Право одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення також належить до категорії прав, які покликані забезпечити належну поінформованість потерпілого про хід і результати кримінального провадження.

Під час досудового провадження потерпілому надаються права, покликані за-

безпечити своєчасне і належне набуття ним відповідного процесуального статусу, а саме:

1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим;

2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;

3) подавати докази на підтвердження своєї заяви.

Коло прав потерпілого, якими він наділяється у судовому провадженні, визначається потребою забезпечити його активну участь під час судового провадження в будь-якій інстанції. У судовому провадженні потерпілий користується всіма правами учасника судового провадження, а також має додаткові права, визначені у ст. 56 КПК.

Отже значне розширення прав потерпілого покликане забезпечити його активну участь у кримінальному провадженні, що, у свою чергу, необхідно для повного виконання завдань кримінального провадження таких як, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел та літератури.

1. Банчук О. Системність і послідовність у реформуванні кримінальної юстиції. – Юридичний вісник України, 2006 № 21(569)

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. - Голос України від 19.05.2012/ № 90-91 / ст.55

3. Баганець О. Переваги та недоліки нового КПК. Пропозиції щодо внесення змін та доповнень до проекту нового Кримінального процесуального кодексу України. – Юридичний вісник України, 2012 № 20(881)

І. Заблодська

кандидат юридичних наук,
ст. викладач кафедри правознавства
Житомирського національного
агроекологічного університету

Особливості притягнення до кримінальної відповідальності суддів у справах про хабарництво

В умовах сьогодення недосконалість вітчизняної правової бази, що дає можливість відчутти безкарність за свої вчинки, призводить до того, що різного рівня службові особи, які покликані стояти на варті дотримання закону - особисто допускають порушення і вчиняють злочини. Серед таких злочинних проявів хабарництво продовжує залишатися однією з найбільш небезпечних форм корисливого зловживання владою чи службовим становищем, перебуваючи в антагоністичному протиріччі з певними критеріями, установками, соціальними та етнічними цінностями нашого суспільства. Хабарництво, особливо його кваліфіковані форми, підриває демократичні інститути нашої держави, їх авторитет, дезорганізує нормальну роботу органів влади і управління, дискредитує діяльність, негативно впливає на їх моральний стан і суспільство в цілому, загрожує процесам реформування економіки та становлення української державності.

Динаміка цих злочинів, як красномовно свідчить статистика, щороку неухильно зростає. Так, за результатами проведеної організаційної роботи органами прокуратури України в 2011 році до суду з обвинувальними висновками направлено 2046 кримінальних справ (+25% у порівнянні з 2010 роком), з яких майже половина – за фактами хабарництва (+24% у порівнянні з 2010 роком), а саме: 905 справ про одержання хабара (ст. 368 КК України). До того ж до кримінальної відповідальності притягнуто більше 2,3 тис. осіб. Слід також відзначити, що збільшилась і кількість виявлених фактів вчинення службових злочинів правоохоронцями. Так, 2011 року до кримінальної відповідальності притягнуто працівників: міліції (385), податкової (118), митної (37) служб, прокуратури (20), СБУ (6), судової гілки влади (38), з них 34 – судді [1, С.2-3].

Не дивлячись на ці показники, слід також зауважити, що вітчизняна офіційна статистика не в змозі у повній мірі віддзеркалювати фактичні масштаби хабарництва, його стан та динаміку, оскільки це явище має надзвичайно високу латентність. Реальний рівень хабарництва правоохоронна

система, з різних на те причини, на сьогодні визначити не може. Слід зазначити, що такий стан речей у цій сфері притаманний не лише Україні, а й іншим країнам світу, насамперед країнам, які утворилися на теренах колишнього Радянського Союзу.

Так, відповідно до ст. 368 Кримінального кодексу України, об'єктивна сторона хабарництва полягає в одержанні службовою особою в будь-якому вигляді хабара за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабара чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Відповідальність за одержання хабара згідно з чинним законодавством можуть нести тільки службові особи.

При вирішенні питання, чи є та або інша особа службовою, належить керуватися правилами, які викладено в пунктах 1 і 2 примітки до ст. 364 Кримінального кодексу України. Службовими особами, які займають відповідальне становище, є особи, зазначені у п. 1 примітки до ст. 364 КК України, посади яких згідно зі ст. 25 Закону України «Про державну службу», віднесені до третьої, четвертої, п'ятої та шостої категорій, а також судді, прокурори і слідчі, керівники, заступники керівників органів державної влади та управління, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, є особи, зазначені в ч. 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», та особи, посади яких згідно із ст. 25 цього Закону віднесені до першої та другої категорій.

Загалом для притягнення особи до кримінальної відповідальності за службовий злочин необхідно провести повне і всебічне дослідження обставин вчинення злочину, встановити всі ознаки складу злочину, з'ясувати службове становище, місце роботи, коло повноважень особи, обвинуваченої у вчиненні такого злочину, її поведінку до вчинення злочину, мотиви, мету і характер вчинених дій, їх зв'язок зі службовим становищем та наслідки, що настали в результаті таких дій. Зібрані докази мають бути ретельно перевірені під час судового розгляду, що є запорукою призначення покарання відповідно до вчиненого.

Відповідальність за одержання хабара настає за умови, що службова особа одержала його за виконання чи невиконання в інтересах того, хто дає хабар, чи в інтересах третьої особи, будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища, яку вона може чи повинна вчинити відповідно до своїх службових повноважень.

Однак, відповідно до обраної тематики, хотілося б більш детально зупинитися на окремих аспектах притягнення до кримінальної відповідальності суддів у справах про хабарництво. Складність розкриття та розслідування цих справ полягає у тому, що суддя, як хабароодержувач, а також хабародавець і посередники (якими можуть бути інші судді, працівники суду, адвокати, представники сторін) зацікавлені у прихованні слідів злочину і, до того ж, володіють широкими можливостями для протидії розслідуванню. Зокрема, судді через своє посадове становище, наявність знайомств в правоохоронних органах можуть отримувати інформацію про хід розслідування, здійснювати тиск на свідків, які часто являються працівниками апарату суду та ухилятися від слідства. Крім того, судді володіють суддівським імунітетом, який передбачає особливий порядок порушення кримінальної справи та притягнення до відповідальності судді та який може використовуватися ним для ухилення від кримінальної відповідальності.

При розгляді судді як суб'єкта злочину, як вважає В. Трепак, особливої уваги потребує особа злочинця, який має специфічний правовий статус судді. Правовий статус судді становлять такі елементи, що відрізняють його від інших публічних суб'єктів — носіїв державної влади: 1) суддівський імунітет як специфічний порядок притягнення суддів до кримінальної та адміністративної відповідальності; 2) інститут дисциплінарної відповідальності суддів; 3) суддівський імунітет як неможливість переслідування судді за думки та правову позицію; 4) інститут незмінюваності суддів; 5) інститути кваліфікаційної атестації суддів і кваліфікаційних класів суддів; 6) інститут відставки суддів; 7) інститут державних гарантій безпеки суддів і членів їхніх сімей; 8) інститут державних гарантій соціального статусу суддів [7, С. 388].

Слід зазначити, що у більшості випадків представниками суддівського корпусу для одержання хабарів використовуються схеми, які ґрунтуються на залученні посередників – у більшості випадків це, як свідчить практика, адвокати.

На сьогоднішній день актуальним залишається питання про доцільність встановлення підвищеної кримінальної відповідальності суддів за одержання хабара. Наприклад, Д.Г. Михайленко вважає, що відповідальність суддів порівняно з іншими працівниками правоохоронних органів має бути суворішою, бо діяльність зі здійснення правосуддя є більш значущою, і пропонує внести зміни до Кримінального кодексу, які встановили б суворішу відповідальність для суддів [2, С. 108—109]. Проте більшість науковців не підтримує цю точку

зору, адже запровадження підвищеної кримінальної відповідальності суддів за одержання хабара, на їхню думку, порушує принцип рівності осіб перед законом. Вони наголошують, що одним зі здобутків сучасного кримінального права є встановлення для будь-кого однакової міри відповідальності за конкретний злочин. Проте в Кримінальному кодексі цей принцип було порушено, і судді разом з іншими «службовими особами, які посідають відповідальне становище», лише формально притягуються до відповідальності з дещо суворішими санкціями [3; 4].

Певні труднощі притягнення суддів до кримінальної відповідальності за хабарництво виникають і через суддівську недоторканність. О.Д. Маркеева зауважує, що не вживається заходів, спрямованих на вдосконалення законодавства, які дозволили б спростити процедури проведення окремих слідчих дій стосовно суддів. Як наслідок виникають проблеми у притягненні їх до кримінальної відповідальності [5]. Нормативно-правове регулювання кримінальної відповідальності суддів як недоторканих осіб, наділених особливим статусом, має низку особливостей і певні процесуальні ускладнення. Суддів можна притягти до відповідальності лише з дозволу Верховної Ради [6, С. 116].

Аналізуючи викладене вище, виникає запитання, чи буде справедливий такий стан речей, якщо хабар суддею був одержаний через посередника, відносно останнього, який самостійно буде нести увесь тягар відповідальності, у той час, коли працівник суддівського корпусу залишатиметься недоторканим, а працівники правоохоронних органів «чекатимуть» на дозвіл Верховної Ради для притягнення останнього до кримінальної відповідальності. Чи можливо у цьому випадку говорити про принципи справедливості, гуманізму та рівності усіх громадян перед законом, а також індивідуалізації кримінального покарання? Так, у ЗМІ нещодавно широко обговорювалася новина з приводу факту отримання хабара працівником суддівського корпусу за посередництвом адвоката. Працівниками правоохоронних органів під час проведеного обшуку у судді було виявлено та вилучено значну суму грошових коштів, які були передані йому хабародавцем. Незважаючи на це, служитель Феміди залишився на волі, при цьому відмовившись від дачі будь-яких пояснень, а адвокат, якого звинувачують у посередництві, був затриманий та на даний час утримується в місцях позбавлення волі. Залишається не зрозумілим, чому останній, суспільна небезпечність якого не настільки значна як судді-хабарника, а

також те, що судом поки що не встановлено долю його участі у вчиненні даного злочину, на відміну від судді перебуває за ґратами. Можливо було б за доцільним розробити інший порядок позбавлення суддівської недоторканості у таких випадках, спростити цю процедуру аби мінімізувати можливість ухилення суддів від кримінальної відповідальності з тим, щоб кожен був покараний відповідно до вчиненого ним діяння, а не хтось один ніс на собі тягар кримінальної відповідальності за дії іншого. Саме тоді, на нашу думку, ми зможемо говорити про гуманізацію принципів кримінальної відповідальності, а також дотримання рівності усіх перед законом та справедливої індивідуалізації покарання кожного.

Список використаних джерел:

1. Звіт про результати проведення заходів щодо запобігання і протидії корупції у 2011 році // Міністерство юстиції України. – Київ, 2012 рік. – 96с.
2. Михайленко Д. Г. Кваліфікація одержання хабара службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць (Кер. авт. кол. С. В. Ківалов; відп. за вип. Л. І. Кормич). — Одеса: Фенікс, 2009. — Вип. 37. — С. 104—113.
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. — № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2001. — № 25—26.
4. Чаркіна А. Деякі питання стану хабарництва в судовій гілці влади, можливі шляхи його подолання. — [Електронний ресурс]. — <http://www.viche.info/journal/3171/>.
5. Маркеева О. Д. Основні шляхи здійснення антикорупційної політики в Україні // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). — 2008. — № 19. [Електронний ресурс]. — http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/19text/g19_12.htm
6. Демедюк Т. Проблеми протидії корупції в судах // Вісник Академії управління МВС. — 2009. — № 2. — С. 112—122.
7. Трепак В. Особливості криміналістичної характеристики хабарництва, яке вчиняють судді // Вісник Львівського університету. Сер. Юрид. — 2011. — Вип. 52. — С. 385—393.

Н. Войтович

Викладач ЖУППІМ УМВС України в
Житомирській області

Права і свободи людини в новітньому КПК під час провадження негласних слідчих (розшукових) дій

Кримінально-процесуальний кодекс 1961 року був чи не найстарішим нормативно-правовим актом на території

України. З часу його прийняття держава здобула незалежність, почалось «будівництво» демократії в країні, Конституцією України були закріплені основні принципи народовладдя в суспільстві.

20 листопада 2012 р. набув чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України [1], який має інші підходи до кримінального провадження загалом, а також вносить істотні зміни в окремі стадії кримінального процесу. Так, шляхом введення окремої глави – Негласні слідчі (розшукові) дії, було зроблено спробу врегулювати даний інститут. Нормативне закріплення та чітке визначення негласних слідчих дій є надзвичайно важливим, оскільки їх проведення, майже завжди, пов'язане з втручанням в особисте життя людини, обмеженням її конституційних прав на таємницю спілкування, недоторканість житла тощо, та, при цьому, людина не здогадується про втручання в її особисте життя або обмеження її прав.

Більш того, забезпечення дотримання прав людини, а точніше правомірного їх обмеження, припускає необхідність деталізувати процедурні питання проведення негласних заходів на законодавчому рівні.

По-перше, з формального боку згідно з ч.2 ст.19 Конституції України [2] органи державної влади, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачений Конституцією та законами України. Якщо проаналізувати закон «Про оперативно-розшукову діяльність» [3], то можна помітити, що дві з трьох указаних умов (зокрема для правомірного проведення негласних дій) — підстави й повноваження — там виписані (ст.ст.6, 8).

Проте якість законодавчого регулювання способу проведення оперативно-технічних заходів залишається на недостатньому рівні.

У гл.21 проекту КПК в тридцяти статтях досить детально прописані види негласних слідчих (розшукових) дій, умови та процедура їх проведення, а також названі суб'єкти. Для порівняння: закон «Про оперативно-розшукову діяльність» складається всього з 14 статей. До речі, тепер у цьому законі при визначенні порядку реалізації повноважень, пов'язаних з проведенням оперативно-розшукових заходів, є посилання на КПК.

По-друге, негласними заходами держава, по суті, втручається в приватне життя людини. Причому найнебезпечніше в цьому те, що людина позбавлена можливості захищатися, оскільки просто не знає про цей факт. Наскільки

виправдане таке втручання? У моральному плані питання вирішене однозначно, а ось в юридичному все не так просто.

Згідно з ч.1 ст.8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції.

Проте при цьому жоден із зазначених елементів права не має подальшого роз'яснення. Європейський суд з прав людини також не дав їм точного визначення. Так, у питанні про приватне життя Суд дійшов висновку, що «поняття приватного життя є широким і не може бути визначене вичерпно» (рішення у справі «Костелло Робертс проти Сполученого Королівства», 1993 р.) (рішення у справі «Німіц проти Німеччини», 1992 р.).

При виникненні питання Суд розглядає факт втручання в приватне життя людини в кожному окремому випадку на предмет відповідності вимогам, указаним у ч.2 ст.8 конвенції: органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права (тобто передбаченого ч.1 даної статті), за винятком випадків, коли таке втручання передбачене законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки, чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моральності, або захисту прав і свобод інших осіб.

Фактично ці ж умови правомірного обмеження права на приватне життя відображені в ст.ст. 30-32 Конституції, де гарантовано недоторканність житла, таємницю комунікацій і захист від утручання в особисте та сімейне життя.

Наскільки відповідає цим критеріям КПК? Уперше в нашій історії на законодавчому рівні закріплено вичерпний перелік розшукових дій. До появи КПК про використуванні стосовно громадян оперативно-розшукові заходи можна було дізнатися тільки із секретних відомчих наказів і підручників з оперативно-розшукової діяльності. Тепер передбачено практично все — від стеження за місцезнаходженням мобільного телефону або територією до роботи з агентурою та вкорінення в злочинну організацію. Кожна з розшукових дій виписана в окремій статті, де роз'яснюється її суть, описуються особливості організації її проведення.

Проте з правового погляду таке обґрунтування викликає сумніви.

Основний Закон дійсно допускає можливість обмеження конституційного права без рішення суду, проте це стосується тільки тимчасового порушення недоторканності житла (ст.30). Тобто, наприклад, на зняття інформації з каналів телекомунікацій це вже не поширюється. Крім цього, мета

проведення заходу в Конституції виписана інакше: це «врятування життя людей та майна чи безпосереднє переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину».

Чи не стане це достатньою підставою, враховуючи відповідні рішення Конституційного Суду, для вилучення з матеріалів кримінальної справи майже всіх доказів, отриманих у позасудовому порядку?

Не позбавлена недоліків і процедура процесуального закріплення результатів проведення негласних дій.

Згідно з ст.252 фіксація перебігу й результатів негласних слідчих (розшукових) дій повинна відповідати загальним правилам фіксації кримінального провадження. Допускається застосування технічних та інших засобів. Але при цьому прокуророві поставлено за обов'язок:

1) вжиття заходів до збереження отриманих у ході проведення негласних дій речей і документів, які він планує використовувати в кримінальному провадженні (ч.4 ст.252);

2) забезпечення невідкладного знищення тих відомостей, речей і документів, які він не визнає необхідними для подальшого проведення досудового розслідування (ч.1 ст.255).

Прокурор — це сторона обвинувачення. Які йому необхідні докази? Зрозуміло, ті, що підтверджують провину підозрюваного. Враховуючи, що сторона захисту не знає і не може знати про факт проведення таких заходів, повнота досудового слідства згодом може бути поставлена під сумнів.

Саме тому, якщо людина знатиме про факт проведення відносно неї негласних дій та отримані результати, це стане важливою гарантією повноцінної реалізації нею права на справедливий судовий розгляд.

До набуття чинності КПК, закони об'єктам оперативних заходів такої можливості не давали. Проте обов'язок установити механізм повідомлення осіб про факти обмеження їхніх прав у нашої держави є: на недосконалість українського законодавства в цьому питанні звернув увагу Європейський суд з прав людини.

Новий КПК вирішив цю проблему. Відповідно до ст.253 особи, конституційні права яких були тимчасово обмежені в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також підозрюваний, його захисник повинні бути письмово повідомлені про це прокурором або за його дорученням слідчим. Конкретний час повідомлення визначається з урахуванням наявності або відсутності погроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життя або здоров'я осіб, які причетні до проведення негласних дій.

Діючий КПК визнаний європейськими експертами як один із найпрогресивніших у Європі. І хоча в європейських країнах деякі оперативно-розшукові заходи можуть відбуватися і без рішення суду, в Україні всі негласні слідчі дії контролюються тільки судом».

Новий Кримінальний процесуальний кодекс України в цілому та глава 21 – «Негласні слідчі (розшукові) дії» звісно не є досконалыми та, безперечно, зміни з доповненнями ще будуть вноситися під час правозастосовчої діяльності, однак з його прийняттям певною мірою врегульовано порядок застосування негласних слідчих дій, що створює обставини, завдяки яким кількість випадків зловживання такими діями органами досудового розслідування значно зменшиться і, в свою чергу, забезпечить дотримання законності при обмеженні конституційних прав людини.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. – С.: ТОВ «ВВП Нотіс», 2012 – 296 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // ВВР. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-ХІІ // ВВР. – 1992. – Ст. 303.
4. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс] – режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MU50K02U.html.

Яцик І.

к.ф.н., доцент Житомирського державного університету ім. І. Франка

Яцик С.

к.ф.н., викладач Житомирського автомобільно-дорожного коледжу

Європейський досвід подолання корупції

Загальновідомо, що корупція (від лат. corrumpere – псувати) – протиправна діяльність, яка полягає у використанні службовими особами їх прав і посадових можливостей для особистого збагачення; підкупність і продажність громадських і політичних діячів [5, с.29].

Найбільш актуальною сферою дослідження корупції, її причин і умов розповсюдження є економіка країни. Система

виховання, культура, політика, ментальність, безумовно, вносять свої нюанси у це явище, однак дескрипція феномену корупції найкраще презентується у економічній сфері. Дійсно, якщо задуматися, то прийдемо до висновку, що саме корупція знижує ефективність промислової політики, спонукає приватний бізнес діяти у тіньовому секторі, що призводить до порушення податкового і регулюючого законодавства.

Рівень актуалізації цієї проблеми значно підвищується у зв'язку з криміналізацією фактично всіх галузей господарювання, особливо сфери приватизації, підприємницької діяльності, кредитно-банківської і бюджетної систем, зовнішньоекономічної діяльності, а також зростання тіньового сектора економіки, що справляє негативний вплив фактично на всі сторони суспільного життя.

Загальновідомим є той факт, що рівень корупції реально загрожує державному і суспільному ладу, унеможлиблює інтеграцію України до європейських економічних і політичних структур, сприяє соціальній пасивності населення та недовіри до влади. Зрозуміло, що корупція проникаючи до політики, починає руйнувати демократію. Якщо ж українці прагнуть боротися з корупцією, то для цього насамперед необхідно вивчити позитивний досвід європейських країн.

За рейтингом Всесвітньої організації Transparency International у 2012 році такі європейські країни як Данія, Швеція, Швейцарія, Фінляндія, Німеччина, Нідерланди зарекомендували себе найменш корумпованими, а отже їм вдалося створити ефективний механізм боротьби з корупцією. Україні, як молодій державі, що зайняла 144 місце у рейтингу Transparency International, слід використовувати досвід європейських країн.

Мета статті полягає в узагальненні європейського досвіду боротьби з корупцією та виявленні шляхів застосування цього досвіду для України.

Різні країни ведуть боротьбу із корупцією різними методами:

1. Створення у державі антикорупційного органу;

Такі установи створено у Бельгії, Норвегії, Угорщині, Великобританії, Німеччині, Латвії та Литві.

До цього типу відносяться антикорупційні інститути різної спеціалізації: а) з проведення оперативно-розшукової діяльності; б) слідчі підрозділи з кримінального розслідування злочинів, пов'язаних з корупцією; в) які мають повноваження щодо проведення як оперативно-розшукової, так і слідчої діяльності щодо розслідування корупційних злочинів. Це правоохоронні

органи. Вони є найбільш розповсюдженою моделлю антикорупційних органів у країнах Західної Європи.

Разом з тим, зауважимо, що в Данії, Швеції та Фінляндії – найбільш благополучних країнах щодо корупції, немає спеціалізованих антикорупційних органів. Більше того, в цих країнах корупція не розглядається, як така, що представляє значну небезпеку для суспільства.

Наприклад, у Швеції не існує навіть будь-яких спеціальних урядових програм по боротьбі з корупцією. Відповідальність за корупційні злочини та хабарництво передбачена загальним шведським законодавством, зокрема, Кримінальним кодексом

2. Кримінальна відповідальність за корупційні діяння

У Кримінальному кодексі Фінляндії за здійснення державними посадовими особами злочинів передбачено різні покарання: від штрафу до 2 років позбавлення волі (зі звільненням від посади, заборонаю займати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від місяців до 4 років при наявності обтяжуючих обставин). Вони призначаються за такими складами злочинів: отримання державною посадовою особою хабара або примус до її давання; зловживання посадовими повноваженнями; службовий підлог; фальсифікація доказів; підкуп з метою спонукання до давання невірних свідчень або навмисно невірного перекладу офіційного тексту тощо [3]. З 2001 року Фінляндія стає першою державою у світі за відсутністю корупції в державних органах.

Французьке законодавство приділяє більше уваги адміністративним, а не кримінальним заходам покарання. При цьому переслідується головна мета – недопущення "поєднання особистих фінансових інтересів та виконання посадових функцій державного службовця" [1].

Отже, кримінальна відповідальність за корупційні діяння є обов'язковим чинником боротьби з цим явищем для всіх країн.

3. Підвищення активності громадських організацій та населення у боротьбі із корупційними діями.

Таку політику проводять Данія, Нідерланди, Швеція, Фінляндія, тобто ті країни, які практично подолали корупцію.

Наприклад, у Фінляндії ЗМІ є одним з впливових факторів контролю, тому що після публікації матеріалів у засобах масової інформації одразу ж йде реакція уряду[3].

В Швеції відкрито доступ до внутрішніх державних документів і створено незалежну та ефективну систему правосуддя.

4. Профілактичні заходи.

У Австрії, Бельгії, Данії, Нідерландах, Німеччині, Франції, Бельгії цим заходам надається особлива увага. Зокрема, в Австрії існує консультативна служба запобігання злочинності, яка має 143 регіональні бюро, в Бельгії – Вища профілактична рада, в Данії – Вища рада профілактики, до якої входить 46 організацій. Уряд Нідерландів надає підвищену увагу заходам, які направлені на запобігання та попередження корупції у державному апараті, особливо, у судових органах. У країні створена ефективна система нагляду за діяльністю представників судової влади, важливу роль в якій відіграє інститут добровільних інформаторів, які повідомляють правоохоронним органам про випадки підкупу посадових осіб, які стали їм відомі. Відповідно до законодавства країни встановлені суворі санкції до осіб, які займаються підкупом суддів. Особа, яка дає хабар або пропонує судді будь-які послуги з метою впливу на хід розгляду справи, підлягає тюремному ув'язненню на термін до 6 років або великому грошовому штрафу. Ці ж дії, направлені на лобіювання конкретного рішення по кримінальній справі, караються позбавленням волі на строк до 9 років. Особи, які отримали хабар, відсторонюються від своїх обов'язків без права подальшої роботи в судових органах або перебування на державній службі і також переслідуються в кримінальному порядку [2, с.14].

5. Створення та дотримання етичного кодексу.

Наприклад, у Фінляндії обов'язки й відповідальність чітко прописані і постійно контролюються, і це, на нашу думку, є важливим фактором успіху в попередженні корупції. Однак, чому в окремих країнах такі правила не працюють, є темою для окремого дослідження.

6. Висока заробітна плата.

У Швеції зарплати високопоставлених чиновників спочатку перевищували заробітки робітників у 12–15 разів, проте з часом ця різниця знизилася до двократної. Сьогодні Швеція має один із найнижчих рівнів корупції в світі [4, с.62].

Значна кількість дослідників вважають, що при вивченні причин корупції у різних країнах світу варто враховувати також ментальність нації та її історичний досвід.

На основі проведеного дослідження, можна стверджувати, що наявність антикорупційних органів, існування кримінальної відповідальності за такі види злочину; активне залучення населення та громадян до заходів боротьби з корупцією; впровадження етичних норм для державних службовців; забезпечення високої заробітної плати державних службовців порівняно з іншими верствами населення; розробка

антикорупційного законодавства, а також політична воля уряду з проведення відповідних реформ є ефективною протидією цьому явищу.

Отже, можемо підвести підсумки. Для України досвід європейських країн з наявністю таких чинників уявляється корисним, і таким, який бажано взяти до уваги, як позитивний приклад. Безумовно, зарубіжний досвід боротьби з корупцією не може бути перенесений у вітчизняну законодавчу та правозастосовчу практику в повному обсязі. Однак, його використання у межах можливого, з урахуванням українського сьогодення, може принести позитивні результати в боротьбі з корупцією.

Список використаних джерел та літератури

1. Бочарников И. В. Зарубежный опыт противодействия коррупции [Електронний ресурс] / И. В. Бочарников. – Режим доступу :<http://www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/vestnikSF/2008>.

2. Коков Ю. А. Как победить коррупцию? / Ю. А. Коков // "Право и безопасность". – 2006. – № 1–2 (18–19). – С. 12–17. – июнь.

3. Международный опыт относительно предотвращения и противодействия коррупции // [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.guds.gov.ua/control/ru/publish/article?art_id=89917&cat_id=73427.

4. Невмержицкий С.В. Правовые проблемы борьбы с экономической злочинностью и коррупцией: Навч. посіб. – К.: АПСВ, 2005. – 415 с.

5. Соціально-психологічні аспекти виявлення і попередження корупції та інших правопорушень серед працівників міліції : монографія / За заг. ред. В.О. Криволапчука. – Вінниця : ВНТУ, 2009. – 134 с.

6. Фахова дискусія: «Політична корупція в Україні: стан, чинники, засоби протидії» // Національна безпека і оборона. – 2009. – № 9. – С. 73–84.

Коваленко Є.В.

Студентка 2 курсу 3 групи Національного університету
„Юридична академія України ім. Я. Мудрого „

Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції

Однією із основних, найбільш актуальних проблем сучасного українського суспільства є саме корупція, яка є загрозою не тільки розбудови та становлення демократичного суспільства в Україні, а й кризом явищем, яке може призвести до цілковитої руйнації державності в Україні.

Для вирішення цієї проблеми законодавець в Кримінальному кодексі України визначив хабарництво, як злочин, передбачивши відповідальність за нього статтями 368. одержання хабара, ст. 368-3. комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми ст. 368-4. підкуп особи, яка надає публічні послуги ст. 369. пропозиція або давання хабара. Тобто основною кримінально-правовою формою протидії корупції є її попередження, виявлення та покарання корупціонера, яке покладено на систему правоохоронних органів Проте саме лише закріплення на законодавчому рівні санкцій за корупційну діяльність та надання ряду органів повноважень щодо припинення даної діяльності не дадуть вирішення проблеми корумпованості суспільства. Адже питання полягає не лише в покаранні корупціонера, а й в створенні низки кримінально-правових заходів протидії корупції у всіх сферах діяльності.

На даний момент існує ряд проблем, які стають на шляху подолання корупції в Україні. Для прикладу, однією із таких проблем надмірна бюрократизація деяких державних установ. Адже іноді дати хабара чиновнику набагато простіше і швидше ніж приректи себе на самостійне вирішення своїх проблем, паперову тяганину, проходження і виконання всіх необхідних процедурних умов.[3] Тобто за рахунку правильної організації роботи чиновників, створення системи яка була б спрямована на спрощення виконання запитів громадян кількість корупційних злочинів може бути значно меншою.

Проте окрім проблем, які стосуються управлінської діяльності органів державної влади існує ще й ряд кримінально-правових та кримінологічних проблем, які виділяються науковцями.

Досить значна кількість науковців називає проблему із застосуванням поняття посередництва в хабарництві. Адже в чинному КК України норма яка б передбачала відповідальність за посередництво відсутня. Тому існує поширена думка, що досить велика кількість злочинів у сфері хабарництва пов'язана саме із посередниками, які вчиняють дані злочини вважаючи, що норма про посередництво декриміналізована і відповідальності вони не підлягатимуть.

В інших ситуаціях науковці вказують, що в окремих випадках дії посередника можуть бути кваліфіковані, не тільки як посередництво, а й наприклад як шахрайство, у випадку, якщо посередник вчинив підбурюючі дії щодо хабародавця та привласнив хабар, то в нього діяннях присутні ознаки підбурювання до дачі хабара і шахрайство. Але в даному

випадку, за чинним законодавством співучасті в одержанні хабара як такої не буде [4]. Тому досить велика кількість науковців дотримується думки про необхідність введення до Особливої частини КК України статті про посередництво в хабарництві.

Проте в сучасній юридичній літературі досить багато вчених, які наголошують на тому, що норма ст. 169 КК СРСР мала недолік в тому, що вона ускладнювала відмежування певного виду співучасті, які від інших, які кваліфікуються, як пособництво у хабарництві і за КК України дії посередників повинні кваліфікуватися як давання хабара або пособництво в одержанні хабара, що стосується осіб, які залучають інших до давання хабара, то їх необхідно визнавати або підмовниками до давання хабара, або організаторами такого злочину. Тобто, введення до КК України норми про пособництво буде свого роду перевантаженням вже існуючих норм, які регулюють такого роду питання. А теза про необізнаність ще раз акцентує увагу на тому, що всі нормативні правові акти, які регулюють найбільш важливі суспільні відносини, та зміни до них повинні бути доведені до відома якомога більшої кількості населення за допомогою різних державних органів, установ та організацій.

Але існують й інші проблеми. Не зважаючи на досить широку законодавчу базу у сфері запобігання та протидії корупції та наявність правоохоронних органів, до компетенції яких належить виявлення та покарання корупціонерів, поширеність хабарництва в нашій державі лише збільшується. Хоча за статистикою, наданою правоохоронними органами кількість службових злочинів, зокрема і корупційних, фактично залишається незмінною, проте данні соціологічних опитувань, та й реальна ситуація є дещо іншою.

Після прийняття Верховною Радою закону „Про засади запобігання і протидії корупції” антикорупційний напрям діяльності держави значно розширився, збільшилось фінансування заходів, спрямованих на подолання корупції в Україні, проте досить важко боротися з цим негативним враховуючи те, що воно є всеохопним. Так визначена на законодавчому рівні жорсткість до осіб, які намагаються вчинити корупційні правопорушення збільшилась, проте чи дало це належний результат, адже ще в теорії кримінального права зазначається, що кількість порушників закону почне різко зменшуватися у зв'язку із застосуванням до них більш жорсткої санкції. Тому проблема тут криється скоріше не у покаранні винних(адже скоріше за все правоохоронні органи намагаються продемонструвати якомога більшу статистичну

кількість розкритих справ та покараних порушників), а у зміні поширеного стереотипу, що все можна вирішити шляхом хабарництва.

Звісно, викорінення корупції, як явища підкупу окремих чиновників неможливе, проте йдеться скоріше про подолання її в найбільш важливих державних інституціях. Для викорінення корупції хоча б з вищих ешелонів влади необхідне застосування не тільки норм кримінального законодавства, а й залучення віх інститутів громадянського суспільства. Тобто для подолання корупції необхідне не тільки встановлення санкцій за хабарництво, а й створення простого механізму доступу громадян до подолання корупційної діяльності тієї чи іншої особи.

Тут перш за все хотілося б звернутись до судової гілки влади, яка є основою громадянського суспільства. Проте, слід зазначити, що за даними останніх соціологічних опитувань рівень довіри громадян суду в Україні складає в середньому від 3 до 9 відсотків. Тобто проблема недовіри судовій владі в Україні є доволі гострою і пов'язана вона, як не дивно з надмірною корумпованістю суддів або люстрацією суддівського корпусу.

Недовіра викликана ще й тим, що суддю дуже важко притягнути до кримінальної відповідальності (наприклад згода на його арешт повинна надаватися Верховною радою). Розчарування більшості громадян України в незалежному правосудді цілком логічне. Можливо це і є однією із причин того, що ця більшість просто погоджується з системою, тому практично кожного громадянина можна назвати корупціонером. Розчарування в справедливості національної судової системи має наслідком той факт, що Україна є одним із лідерів за кількість звернень до Європейського суду з прав людини.

Тобто найбільш актуальною проблемою і найскладнішою для розв'язання є корумпованість органів, діяльність яких спрямована на протидію корупції. На мій погляд подолання цієї проблеми можливе у випадку формування окремого незалежного органу(або підрозділу) при одному із правоохоронних органів, основним завданням якого була б боротьба із корупцією в Україні. До складу такого органу доречно було б заручити представників правоохоронних органів інших держав, які мають досвід в такій діяльності та вчених кримінологів задля „придушення” корупції із самих її витоків.

Список використаних джерел та літератури

1. Бойко А. Проблеми ефективності правоохоронних органів із запобігання та протидії корупції в Україні // Вісник Львівського університету. – Серія юридична. – 2012. – В. 55 – С.211-215
2. Демедюк Т. Проблеми протидії корупції в судах // Вісник Академії управління МВС. — 2009. — № 2. — С. 112—122.
3. Кальман О. Сучасний стан та актуальні проблеми протидії корупції в Україні // Держава і регіони. — Сер. Право. — 2009. - № 2. — С. 15—20.
4. Кваша О. Посередництво у хабарництві як окремий вид співучасті у злочині [Електронний ресурс] / Режим доступу:
http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/dip/2011_53/08_01.pdf
5. Побережний В. Сутність та причини корупції в системі органів державної влади [Електронний ресурс] http://www.nbu.gov.ua/e-journals/dutp/2010_2/txts/10pvvodv.pdf
6. Шмигельський В. Поняття посередництва в хабарництві та сучасна проблема його законодавчого регулювання Митна безпека 2011 № 1-2 С. 137-143

Н. Волкович

студентка 2 курсу екологічного факультету
спец. «Правознавство» ЖНАЕУ

Науковий керівник: к.ю.н., доцент
кафедри правознавства ЖНАЕУ **Ляшенко Р.Д.**

Корупція як соціальне явище

Корупція є сьогодні в Україні найважливішою проблемою, більш того, головною загрозою нормального розвитку суспільства. Найбільш проблемною характеристикою явища корупції стало те, що воно почало сприйматись на повсякденному рівні як суспільна норма, хоча на рівні вербальних висловлень більшість населення декларативно підтримує думку про небезпечність цього явища.

Оскільки корупція – явище соціальне, економічне, політичне, правове – вона завжди була об'єктом вивчення фахівців різних галузей науки. Серед наукових розробок з цієї проблематики слід назвати праці А. Бантишева, який розглядав питання кваліфікації злочинів, пов'язаних з корупцією, [3] Мельника М., який досліджував тематику забезпечення антикорупційної діяльності в органах влади [3; с. 38–40], А. Бова вивчає методологічні підходи щодо дослідження суб'єктивних показників корупції в Україні [4; с. 5]

В російському соціологічному просторі соціальна природа корупції вивчається В. Афанасьєвим, Я. Гілінським [2], аналіз підходів до дослідження корупції розглядають А. Бистрова і М. Сильвестрос [6], І. Голосенко предметно аналізує конструювання хабарництва в Росії та розкриває роль чиновництва в його поширенні [7], А. Кірпічникова досліджували історію корупції в СРСР та Росії [11], Г.А. Сатаров робить предметне дослідження політичної корупції та засобів протидії корупції як суспільного явища [11; с. 54–56]. Корупцію в контексті тіньової реальності вивчали І. Клямкін і Л. Тимофєєв [12], у рамках економічної соціології – В. Радаєв [12; с. 47–48].

Отже, аналіз джерел дозволяє стверджувати, що, завдяки популярності та актуальності цієї тематики, більшість статей мають публіцистичний характер, втім як системного аналізу даного явища з урахуванням особливостей українського контексту виокремлено не було. Виходячи з вищевикладеного, вважаємо обрану для розгляду тему актуальною ще й в гносеологічному аспекті.

Корупція – багатогранне поняття, що містить безліч економічних, правових, політичних аспектів. Тому важливо відзначити, що до визначення корупції існує різноманіття підходів. Багато хто з дослідників називають це явище кримінологічним, хоча є і така точка зору, що «корупція – поняття не стільки правове, скільки соціальне і моральне» [12, с. 91].

У загальному вигляді корупцію можна визначити як соціальне явище, яке охоплює всю сукупність діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами наданої їм влади та посадових повноважень з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших правопорушень, що створюють умови для вчинення корупційних діянь або їх приховування. Сутність корупції полягає у тому, що вона має соціальну обумовленість, впливає на всі сфери суспільного життя.

Деякі автори розуміють корупцію як соціально негативне явище, що виражається в підкупі одних людей іншими, що відбивається кримінально-правовим поняттям хабарництво [12, с. 93].

Виходячи зі специфіки українського законодавства, корупція характеризується вузьким набором ключових ознак:

– вона можлива лише у сфері діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування;

– її суб'єктом може бути тільки особа, наділена владою чи посадовими повноваженнями;

– корупційні відносини виникають внаслідок зловживання особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, своїми повноваженнями. Тут вони виступають предметом торгу, в результаті якого суб'єкт одержує певні блага як матеріального, так і нематеріального характеру;

– корупцію складають лише такі діяння, які вчинені особою, наділеною владою чи посадовими повноваженнями, з метою задоволення корисливих власних або інтересів інших осіб.

Таке визначення обмежує притягнення до відповідальності інших посадових осіб, що не є державними службовцями, але зловживають владою, що по суті заважає боротьбі з корупцією у повному масштабі.

У Законі України «Про засади запобігання та протидії корупції», що набув чинності з 01.01.2011р., наводиться розширене визначення змісту корупції – використання особою наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди такій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних з цим можливостей [1]. Перевага цієї редакції закону в тому, що він розширює коло осіб, що потрапляють під його дію: якщо у попередньому законі це були тільки державні службовці, то у нині діючому, під його дію потрапляють всі особи, що мають службові повноваження, це сприятиме ефективній боротьбі з корупцією.

На думку вчених, корупція може проявлятися у двох варіантах. В першому випадку має місце взаємодія двох суб'єктів, кожен з яких прагне задовольнити свої корисливі інтереси (скажімо, давання – одержання хабара); у другому – корумпована поведінка зводиться до дій лише однієї особи, яка самостійно задовольняє корисливі інтереси, зловживаючи наданими їй посадовими повноваженнями (наприклад, розкрадання державного майна з використанням свого службового становища). Обидва варіанти об'єднує те, що суб'єкт корупційних діянь задовольняє власний інтерес чи інтереси третіх осіб за допомогою неправомірного використання наданих йому владних повноважень.

Предмет хабара – це одержання незаконної вигоди майнового характеру, що включає гроші або цінні папери,

валюту, дорогі речі, майно. Інша форма хабара складається з вигод майнового характеру, що надаються винному безоплатно; послуг, що підлягають сплаті. Сюди ж входять отримання без оплати туристичних путівок для поїздок за кордон або організація круїзів, безкоштовний ремонт та ін.

На практиці зустрічаються дві основні форми отримання хабарів: відкрита і завуальована. Відкрита форма – хабародавець особисто або через посередника передає корупціонеру предмет хабара. Завуальована – хабар втілюється в зовнішньо легальні форми (сумісництво, виплати за договором або угодою, премії без підстав).

Залежно від критерію, корупційні дії можуть бути розділені на бюрократичні і політичні, примусові і узгоджені, централізовані і децентралізовані [9], суто кримінальні (в основному економічного характеру) і політичні [9; с. 20-46].

Корупція психологічно розбещує не тільки суспільство в цілому, деформуючи його соціально-політичні інститути та моральність народу, а й самого хабародавця. Коли людина бере хабар, він не просто укладає угоду із своєю совістю. Він позбавляється найголовнішого – почуття спокою та рівноваги. Кожен день він очікує викриття і кари. Постійно жити з таким самопочуттям – це піддавати свою психіку потужним стресам. Також нервовому напруженню сприяє й те, що хабарнику важко розповідати про аморальні вчинки навіть найближчому оточенню, бо це означає викликати додатковий осуд, однак, варто зазначити, що у суспільствах, де корупція отримала системне поширення, психологічні фактори мають менший сенс, однак, факт залежності від того, хто пропонує хабар залишається, також хабар розбещує виконавця, адже при надання неофіційних послуг замовник не зможе поскаржитись на якість виконання роботи.

До числа антикорупційних мір можна віднести максимальне скорочення обсягу управлінських рішень, що залежать від розсуду держслужбовця, обмеження його компетенції формалізованими функціями; різке скорочення прав державних службовців по «регулюванню» економіки, освіти, науки; формування громадянського суспільства; скорочення управлінського апарата, особливо з рівнобіжними функціями; підвищення вимогливості до державних службовців; забезпечення реальної відповідальності державних службовців за правопорушення і злочини по службі; забезпечення незалежності суду (суддів); максимальна прозорість діяльності влади для громадськості, населення; наявність реальної, а не декларативної політичної волі по здійсненню цих і інших мір.

Таким чином не дивлячись на поширення корупції в Україні, вона лише виконує адаптивну функцію при трансформації суспільного життя до нових ринкових реалій і зовсім не є вродженою вадою українського суспільства, саме тому при проведенні системних реформ і змін суспільного буття є можливість подолати це явище, адже цим шляхом пройшло безліч країн всіх континентів і період домінування економічних відносин над суспільними був притаманний, як європейським країнам з давньою історією демократії (Італія), так відносно новим країнам, що не мали готових стратегій опанування корупції (США), також він поширювався і на азійські країни (Сінгапур, Південна Корея), однак при системній роботі та зміні суспільних реалій вирішення цієї проблеми можливо, адже не існує жодної країни світу приреченої на корупцію.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1506-17>
2. Афанасьев В., Гишинский Я. Девиантное поведение и социальный контроль в условиях кризиса российского общества. — СПб.: ФИС РАН, 1995. — 143 с.
3. Бантышев А. Должностные преступления (вопросы квалификации). — К., 1997. — 190 с.
4. Бова А. Transparency International: індекс сприйняття корупції // Політичний менеджмент. — 2004. — №1 (4). — С. 129 – 143.
5. Бова А. А. Социальный капитал трансформирующегося общества: опыт социологического исследования. // Украина: гражданское общество в контексте европейской интеграции. / Отв. ред.: Л.Н. Синельникова, Л.Ф. Компанцева, Г.А. Петровская. — Луганск: Знание, 2004. — 160 с.
6. Быстрова А.С., Сильвестрос М.В. Феномен коррупции: некоторые исследовательские подходы /А.С. Быстрова, М.В. Сильвестрос // Журнал социологии и социальной антропологии. — 2000. — Т. 111. — №1. — С. 91 — 112.
7. Голосенко И.А. Феномен «русской взятки»: Очерк истории отечественной социологии чиновничества // Журнал социологии и социальной антропологии. — 1999. — Т.11. — №3. —С. 74 —92.
8. Гишинский Я. Коррупция: теория и российская реальность / Я. Гишинский // Социол. исслед. — 2002. — №6. — С. 19 — 24.
9. Дудоров О. Корупція. Варіації на теми хабарництва // Віче. — 1994.- №3. — С. 27 - 34
10. Жданов І. Корупція в Україні: спроба аналізу / І. Жданов // [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://korupzia.org.ua/papers/s1_ukr.htm
11. Кирпичников А. И. Взятка и коррупция в России. — СПб. : Альфа, 1997. — 293 с.
12. Клямкин И., Тимофеев Л. Теневой образ жизни: Социологический автопортрет постсоветского общества. — М. : РГГУ, 2000.- 412 с.

К. Бутрик, Т. Лісовик

студенти 3 курсу 1 групи Житомирського
національного агроекологічного університету спеціальність
«Правознавство»

Науковий керівник: к.ю.н., старший
викладач кафедри правознавства ЖНАЕУ Заблодська І.І.

Роль органів прокуратури у боротьбі з корупційними проявами в умовах сьогодення

На сьогоднішній день корупція є серйозною проблемою для України, що сповільнює економічний розвиток та послаблює її конкурентоспроможність на міжнародних ринках; підриває авторитет держави, завдаючи шкоди утвердженню демократичних інститутів і цінностей; обмежує конституційні права і свободи громадян; сприяє існуванню організованої злочинності, насамперед економічної; порушує принцип соціальної справедливості тощо.

Як наслідок, боротьба з цим негативним для суспільства явищем залишається в Україні дуже болючою проблемою [1, С.28].

Першим дієвим кроком у цьому напрямку стало прийняття 01.07.2011 р. ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції», яким було визначено фундаментальні принципи запобігання і протидії корупції, коло суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, коло суб'єктів, які в межах своєї компетенції та у спосіб, визначений чинним законодавством, зобов'язані вживати заходи щодо запобігання і протидії корупції. Крім того, цим Законом закріплені обмеження щодо використання службового становища, обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, обмеження щодо одержання дарунків та пожертв, роботи близьких осіб, тощо.

Відповідно до вже згаданого вище законодавчого акту на органи прокуратури, як спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції, покладено обов'язок виявляти, припиняти та розслідувати корупційні правопорушення, координувати діяльність правоохоронних органів з питань протидії корупції, здійснювати нагляд за додержанням вимог законів у сфері запобігання і протидії корупції покладено на органи прокуратури в межах наданої їм компетенції [2].

З метою виконання вимог ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції» та забезпечення належної організації діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції, підвищення її ефективності, Генеральним прокурором України 21.06.2011 року видано галузевий наказ №10гн «Про

організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції». Відповідно до вимог цього наказу організація роботи з питань запобігання і протидії корупції являється пріоритетним напрямом діяльності органів прокуратури. Прокурорів усіх рівнів зобов'язано із застосуванням наданих законом повноважень забезпечувати невідворотність відповідальності за корупційні правопорушення, поновлення порушених прав і свобод громадян та інтересів держави, відшкодування збитків, завданих корупційними правопорушеннями, виявлення та усунення причин і умов, що сприяли їх вчиненню [3].

Зокрема, тепер прокурори не складають самі протоколи про вчинення корупційних діянь, але наглядають із самого початку провадження про адміністративне правопорушення за діяльністю органів внутрішніх справ, податкової міліції, Служби безпеки України, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України. Окрім цього, також передбачено обов'язкову участь прокурора і під час розгляду справ про корупційні правопорушення, нові наслідки та заходи щодо усунення корупційних правопорушень.

Також, відповідно до нових вимог антикорупційного законодавства тепер копія протоколу крім направлення його прокурору, який здійснює нагляд, підлягає направленню і керівникові установи, де працює правопорушник. Внаслідок цього з самого початку провадження виникають правові підстави для відсторонення особи від виконання службових повноважень. І найголовніше те, що зараз керівник установи чи організації зобов'язаний повідомити письмово суд про звільнення винної особи з посади.

Більш того, з метою реалізації одного з принципів запобігання та протидії корупції (відкритості та прозорості) спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції зобов'язані щороку не пізніше 10 лютого оприлюднювати інформацію про вжиті заходи щодо протидії корупції. Важливо й те, що державні органи будуть вживати заходи, спрямовані на захист осіб, які надають допомогу у запобіганні корупції. Механізм реалізації здійснюється відповідно до положень Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві».

Узагальнюючи викладене вище, можна дійти висновку, що сьогодні у державі та суспільстві створюється новий підхід до боротьби з корупцією і реалізація запобігання потребує чіткої взаємодії та координації не тільки правоохоронних органів, але

й усіх гілок влади. І основна роль у цьому процесі відводиться органам прокуратури.

З часу набрання чинності Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» органами прокуратури, зокрема і Житомирської області, проведено ряд перевірок, спрямованих на виявлення корупційних правопорушень. Спільно з іншими правоохоронними органами в межах повноважень, визначених Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», задля виконання пріоритетних завдань, визначених Президентом України, Генеральним прокурором України, вжито низку організаційно-практичних заходів, спрямованих на запобігання і протидію корупції. Зокрема, як свідчать дані статистики, протягом 2011 року прокуратурою Житомирської області розслідувано з направленням до суду 54 кримінальні справи вказаної категорії, за якими притягнуто до кримінальної відповідальності 70 осіб. Позитивним є те, що жодної постанови про порушення кримінальних справ про корупційні злочини судами не скасовано і не повернуто на додаткове розслідування. На досудовому слідстві зазначені кримінальні справи провадженням не закривались.

Наразі особлива увага приділяється протидії корупції в системі органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Упродовж року органами прокуратури Житомирської області, у тому числі за матеріалами оперативних підрозділів правоохоронних органів, порушено 53 кримінальні справи про злочини з ознаками корупції, з яких 27 - безпосередньо щодо сільських та селищних голів. Спрямовувалися зусилля на протидію хабарництву і корупції у земельній та бюджетній сферах. Кожен другий виявлений злочин цієї категорії, пов'язаний з незаконним виділенням земельних ділянок і використанням бюджетних коштів. Для прикладу, прокуратурою розслідувано і направлено до суду кримінальну справу за обвинуваченням голови однієї з районних державних адміністрацій області, який за затвердження технічної документації із землеустрою і складання документів, що посвідчують право користування земельними ділянками, наданими в оренду для ведення товарного сільського господарства, отримав від представника підприємницької структури хабар у вигляді 20000 грн.

У грудні 2011 року прокуратурою нашої області надіслано до суду кримінальну справу за обвинуваченням організованої злочинної групи у складі дев'яти співробітників органів внутрішніх справ та двох жителів м. Житомира, які з метою створення уявного благополуччя у своїй службовій діяльності,

провокували наркозалежних та інших осіб на придбання наркотичних засобів, створюючи при цьому штучні докази вини з використанням яких затримували останніх. Завуальовуючи свої дії викриттям злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, шляхом вимагання незаконно отримали від потерпілих понад 164 тис. грн. Виявленими корупційними злочинами завдано збитки на загальну суму 6 млн. 186 тис. грн., з яких під час досудового слідства відшкодовано 4 млн. 351 тис. грн., накладено арешт на майно обвинувачених на суму 7 млн. 183 тис. грн., вилучено грошей і цінностей на суму 186 тис. грн., пред'явлено позовів на суму 435 тис. грн.

Також доречним було б вказати, що за період дії нового антикорупційного законодавства слідчими органів прокуратури області порушено 10 кримінальних справ про корупційні злочини, у яких загальна сума хабарів, незаконної вигоди та коштів отриманих з використанням влади шахрайським шляхом становить 1 млн. 172 тис. грн. Тому запобігання і протидія корупційним проявам – серед першочергових пріоритетів правозахисної діяльності, і тому постійно перебуває у зоні особливої уваги прокуратури області [4].

На нашу думку, важливим чинником формування антикорупційної стратегії в умовах сьогодення є ефективна профілактична діяльність корупційних діянь. Усі ми розуміємо, що проблема ця занадто складна, потребує багато зусиль, проведення широкої роз'яснювальної роботи серед населення, виховання суспільства, особливо молоді.

Аналіз скарг, які надходять до прокуратури, свідчить, що багато людей не вірять і не поважають чиновників на місцях, сумніваються у позитивному вирішенні ними проблем пересічних громадян, а тому лише втручання прокуратури допомагає захистити їх конституційні права, вберегти від хабарників.

Як бачимо, необхідність боротьби з корупцією визнається сьогодні всіма інституціями багатьох країн світу. І на перший план нині виходить моделювання її технологічного забезпечення, пошуки шляхів подолання, антикорупційний супровід великих суспільно-економічних проектів. Не менш важливою є економічна складова життя суспільства, від якої теж залежить успіх у вказаній сфері.

У цьому аспекті боротьба з корупцією залишається для органів прокуратури одним із найпріоритетніших напрямків діяльності. Це добре усвідомлюють і працівники прокуратури Житомирщини. Питання підвищення ефективності протидії цьому злу у регіоні та посилення прокурорського нагляду неодноразово обговорювалося на засіданнях колегій, нарадах при прокурорі області. Про результати роботи постійно повідомляється на офіційному інтернет-сайті прокуратури Житомирської області. Найбільш резонансні повідомлення направляються для оприлюднення на офіційному інтернет-сайті Генеральної прокуратури України [5, С.75].

До того ж, керівництво прокуратури нашої області систематично інформує представників засобів масової інформації про результати своєї роботи.

Маємо надію, що питання запобігання і протидії корупції і надалі залишатиметься у центрі уваги прокуратури Житомирщини при здійсненні нею правозахисної та наглядової діяльності на всіх напрямках роботи.

Однак перемогти корупцію, на нашу думку, можливо лише за умови спільної принципової боротьби з цим ганебним явищем. Тому органи прокуратури, забезпечуючи із застосуванням наданих законом повноважень невідворотність відповідальності за корупційні правопорушення, повинні закликати громадськість повідомляти про виявлені факти корупційних діянь.

Список використаної літератури:

1. Талкіна А. Сфера та засоби запобігання корупції.// Право України. – 2009. – № 7. - С. 28-31.
2. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 1 липня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України – Київ, 2011. - № 40. – 404с.
3. Наказ Генерального прокурора України «Про організацію діяльності органів прокуратури у сфері запобігання і протидії корупції» від 21.06.2011 р. [Електронний ресурс]. - <http://document.ua/pro-organizaciyu-dijalnosti-organiv-prokuraturi-u-sferi-zapo-doc64450.html>.
4. [Електронний ресурс]. - <http://www.gp.gov.ua/>.
5. Скулиш В. Прояви корупції у сучасних умовах // Право України. – 2010. - №12. - С. 66-75.

О. Приходько, А. Кучук А.

студенти 3 курсу 1 групи

Житомирського

національного агроекологічного університету

Науковий керівник: к.ю.н., старший викладач

кафедри правознавства ЖНАЕУ Заблодська І.І.

Корупція в органах внутрішніх справ: передумови виникнення та шляхи подолання

Становлення України як незалежної, демократичної держави визначає потребу протидії соціальним явищам, що негативно впливають на розвиток суспільних відносин і створюють загрозу існуванню принципам, притаманним правовій державі. Одним із таких небезпечних явищ, котре гальмує належний розвиток будь-якої держави, є корупція, що створює серйозні перешкоди в налагодженні нормальних відносин у правовій, економічній, політичній та інших сферах суспільного життя. Вона не існує поза людиною, а безпосередньо пов'язана її поведінкою, діяльністю [1, С.21].

Корупція – це не лише певні діяння, а й система негативних поглядів, переконань, установок [2, С.3], спосіб мислення, який обумовлює стиль життя. Морально-психологічні наслідки корупції проявляються в тому, що вона є потужним фактором деморалізації суспільства, девальвації моральних цінностей, деформації індивідуальної та суспільної психології; нищить духовні та моральні цінності; сприяє поширенню у суспільстві кримінальної психології; змінює мотивацію службових осіб у сфері державного управління, а також громадян у різних сферах соціального життя [1, С.52]. За умов поширення цього негативного явища у суспільстві виникає соціальна напруга, породжується недовіра громадян до органів державної влади, зокрема до осіб, які її представляють.

З цього приводу слід наголосити, що факти корупції всередині правоохоронних органів особливо вражають суспільство і громадськість, підбивають довіру громадян до всієї системи правоохоронних органів та державних інституцій, негативно впливають на результативність їхньої роботи по боротьбі зі злочинністю. Саме корупція є тим фактором, який сприяє ухиленню злочинців від відповідальності, позначається на недотриманні самими співробітниками ОВС дисципліни та законності.

Що ж стосується умов, які сприяють поширенню фактів корупції в правоохоронних органах, то, на нашу думку, до них

слід віднести відсутність дієвої системи попередження і складність викриття таких діянь, а також високий рівень латентності подібних правопорушень. Зокрема, бутує думка, що поширення корупції в ОВС, пов'язано: по-перше, з великою чисельністю правоохоронного відомства, по-друге, сфера діяльності органів внутрішніх справ доволі різноманітна і пов'язана зі здійсненням контролю за дотриманням різноманітних правил і приписів у різних сферах (це – безпека дорожнього руху, торгівля, міграція населення, охорона громадського порядку, в тому числі превенція правопорушень), в яких зачіпаються найбільш важливі права і свободи громадян. Тому одним із пріоритетних напрямів роботи Міністерства внутрішніх справ України у цьому напрямку повинно стати вдосконалення системи заходів запобігання корупції серед працівників цього відомства. Окрім створення належних умов проходження служби, перспектив кар'єрного зростання, підвищення престижу служби, гарантій соціального захисту, умовою успішної протидії корупції серед півробітників ОВС є визначення можливих напрямів професійної діяльності співробітників з потенційною вірогідністю вчинення ними правопорушень з ознаками корупції.

Виділяють два рівні корупції в ОВС: 1) номенклатурний, що мало виявляється і винні (зазвичай керівництво органу чи його підрозділів внутрішніх справ) рідко притягаються до відповідальності; 2) низовий, що, так би мовити, «демонструється» рядовими співробітниками, чия «діяльність» частіше відображується у вироку суду. Важко визначити, який з них небезпечніший: чи перший, що завдає відчутних збитків суспільству, чи другий, дуже розповсюджений, адже з ним щоденно зіштовхуються громадяни нашої держави.

Наразі вважаємо за доцільне коротко зупинитися на найбільш характерних і найбільш небезпечних проявах корупції в органах внутрішніх справ, які відображають певну тенденцію розвитку, і навіть поглиблення професійної деформації особистості, у нашому випадку працівників органів та підрозділів внутрішніх справ. Йдеться про отримання хабара, зловживання владою або службовим становищем, а також перевищення влади або службових повноважень.

Хабар – угода двохстороння, в якій кожна зі сторін намагається отримати свою вигоду. Ініціатори такої «угоди», як правило бувають громадяни, які зацікавлені у «послугах» співробітника органу внутрішніх справ, що полягають у: нейтралізації слідчих дій, оперативно-розшукових заходів, забезпеченні та отриманні офіційного прикриття тощо. Зачасти

отримання хабара співробітником міліції спровоковано його вимогою, тобто ініціатором отримання винагороди в такому випадку є сам співробітник, і давання хабара відбувається не на добровільних засадах, а з примусу, здійснюваного посадовою особою. Деколи співробітника міліції ставлять в такі умови, за яких він вимушений одержати хабар. Це пов'язано з шантажем, погрозою розправи з ним чи його близькими, що призводить до того, що співробітник міліції опиняється в таких умовах, коли необхідно вибирати – отримувати хабар, і таким чином поліпшити своє матеріальне становище, чи, відмовившись від нього, побоюватися за своє життя і життя близьких, чи зазнати приниження. Нерідко злочинці, найчастіше представники злочинних угруповань, провокують отримання хабара певним співробітником або «купують» його, щоб у подальшому використовувати його послуги при необхідності [3, С.6].

На сьогодні хабарництво продовжує залишатися найгострішою формою прояву корупції. О.Г. Кальман звертає увагу на таку негативну тенденцію, як зрощення представників кримінального бізнесу з корумпованими представниками працівників правоохоронних органів. Одним із небезпечних і загрозливих факторів є те, що фактично поза державним контролем залишається діяльність посадових і службових осіб у таких важливих сферах, як правоохоронні та судові органи. У системі державних органів, покликаних здійснювати соціальний контроль, має місце тенденція, зі створенням замкнутого середовища з певною системою взаємопідтримки та самозбереження, з корупційними зв'язками контролюючих і контрольованих органів [4, С.6].

Зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 ККУ) – це умисне, з корисливих мотивів чи в інших особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби [5]. При вчиненні такого роду деліктів посадові особи не виходять за межі наданих їм повноважень і приймають рішення, які належать до їх компетенції, але чинять це всупереч інтересам служби, завданням чи нормальному функціонуванню організації. Іншими словами – це правопорушення, в основі яких лежать: 1) зловживання службовим становищем; 2) корислива мета або інша особиста заінтересованість. Ці діяння визначають сутність корупції, становлять її серцевину.

Перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 ККУ) – це вчинення посадовою особою дій, які явно виходять за

межі наданих їй прав чи повноважень і може виявлятися у вчиненні дій, які належать до компетенції вищої посадової особи; в одноособовому вчиненні дій, які повинні здійснюватися колегіально; у вчиненні дій, які не має права ні за яких обставин вчиняти жодна посадова особа; у здійсненні дій, які можуть бути вчинені за наявності певних умов, чи при відсутності таких [5].

Корупція в правоохоронних відомствах викликає занепокоєння в суспільстві, адже ураження цим явищем значною мірою позначається на дотриманні принципу верховенства права в державі. На сьогоднішній день в структурі практично всіх правоохоронних органів створені спеціальні підрозділи – органи внутрішньої безпеки, які здійснюють нагляд за додержанням законності у процесі дізнання і досудового слідства, оперативно-розшуковій діяльності тощо. Але якість їх роботи не відповідає потребам сьогодення, рівень корумпованості працівників правоохоронних органів значно вищий, ніж серед суб'єктів корупції [6, С.21].

Загалом з метою недопущення випадків корупції серед працівників внутрішніх справ необхідно застосовувати комплекс заходів, який спрямований на усунення причин, що спонукають правоохоронців до зловживань та порушень. Протидія корупції взагалі, в органах внутрішніх справ зокрема, – справа не одного дня. Якщо подолати це явище відразу неможливо, то потрібно його хоча б мінімізувати, зробивши прояви корупції чимось винятковим.

Антикорупційна діяльність держави повинна базуватися на поєднанні профілактичних і репресивних заходів на загально-соціальному і спеціально-кримінологічному рівні. На нашу думку, ефективність запровадження заходів протидії корупції серед співробітників органів внутрішніх справ залежатиме від системності та узгодженості цих заходів з іншими нормативно-правовими актами, які регулюють питання організації проходження служби у підрозділах ОВС. Ми підтримуємо позицію, що основними напрямками протидії корупції серед співробітників органів внутрішніх справ мають стати: удосконалення антикорупційного законодавства; формування в органах внутрішніх справ сучасного управлінського апарату; превенція корупції; удосконалення заходів щодо виявлення, розслідування, розгляду фактів корупційних діянь; притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності, за корупційні правопорушення у всіх випадках їх вчинення.

Список використаних джерел:

1. Мельник М.І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія / М.І. Мельник. – К.: Юридична думка, 2004. – 400 с.
2. Невмержицький Є.В. Корупція як соціально-політичне явище: особливості проявів і механізми подолання в сучасній Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Є.В. Невмержицький; Ін-т держ. і права НАН України. – К., 1999. – 19 с.
3. Долгова А.И. Определение коррупции и законодательство о борьбе с ней / А.И. Долгова // Коррупция и борьба с ней / под ред. В.В. Астанина. – М.: Российская криминологическая ассоциация, 2000. – 320 с.
4. Кальман О.Г. Організована економічна злочинність і корупція в Україні: проблеми протидії / О.Г. Кальман // Правові проблеми боротьби зі злочинністю. Кн. 2. – Харків: Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив, 2002. – С. 5–30.
5. Кримінальний кодекс України з текстами внесених у нього змін і доповнень, офіційно оприлюдненими станом на 1 листопада 2007 р. / Укладач Б.О. Кириш. – Львів: Магнолія-2006, 2007. – 349 с.
6. Щокін Г.В. Виступ на розширеному засіданні колегії Генеральної прокуратури України 30 січня 2006 р. / Г.В. Щокін // Вісник прокуратури. – 2006. – № 2. – С. 17-25.

Наукове видання

Літописець

Збірник тез за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини: історія і сьогодення»
(м. Житомир, 6 грудня 2012 року)

Надруковано з оригінал-макета авторів

Підписано до друку 31.01.13. Формат 60x90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Bookman Old Style. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 9.3. Обл. вид. арк. 8.9. Наклад 300. Зам. 25.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

Свідоцтво про державну реєстрацію:

серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.

електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua

